MEDYADA TEMSİL ve TÜRKİYE'DE DİNİ BİR AZINLIK

EZİDİLER

DR. İBRAHİM ENGİN AKALIN

ÇİZGİ KİTABEVİ | e-Kitap

İbrahim Engin AKALIN

İbrahim Engin Akalın, 1990 yılında Şanlıurfa'da doğdu. Lise eğitimini 2008 yılında Şanlıurfa'da, lisans eğitimini 2014 yılında Yeditepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde, lisansüstü eğitimini ise 2022 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında tamamlamıştır. 2018-2021 yılları arasında Harran Üniversitesi Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Görsel, İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümünde çeşitli derslere girdi. 2020 yılından bu yana bir sivil toplum kuruluşunda iletişim alanındaki çalışmalarını sürdürmektedir. Medyada söylem, uluslararası haber ajansları ve politik krizlerin küreselleştirilmesi konularında çeşitli araştırmaları bulunmaktadır.

MEDYADA TEMSİL ve TÜRKİYE'DE DİNİ BİR AZINLIK

EZİDİLER

Dr. İbrahim Engin AKALIN

çizgi
KİTABEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları (e-kitap)

©Çizgi Kitabevi
Ekim 2022

ISBN: 978-605-196-886-5
Yayıncı Sertifika No:52493

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
AKALIN, İbrahim Engin
MEDYADA TEMSİL ve TÜRKİYE'DE DİNİ BİR AZINLIK EZİDİLER

Yayına Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. | Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 | Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/**Konya** | Cağaloğlu/**İstanbul**
(0332) 353 62 65 - 66 | (0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com
/ cizgikitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **6**
GİRİŞ **7**

I. BÖLÜM

ŞEHİD BİN CAR'IN ÇOCUKLARI: EZİDİLER **10**
Herkesin ve Hiç Kimsenin Halkı 12
Bilinmeyenin Yazgısı: "Senkretizm" 15
Hüda'nın Doğası ve Melek Tavus 20
Şeyh Adi ve Adaviler 26
Aşiret Sistemi İçinde Ezidiler 30
Ezidiler ve "Ferman" 31
Tarihsiz Bir Halk: Etnisite Tartışmaları ve Ezidiler 34
Hüda'nın Yolunda Ezidiler 38

II. BÖLÜM

GÜNDELİK YAŞAMIN İDEOLOJİK BİLGİSİ: HABER **49**
Kamu, Devlet ve İdeoloji 49
Kitleselleşme Yolunda İnsan *50*
Leviathan ve İdeoloji *51*
Egemen Medyaya Karşı Alternatif Bir Yol 56
Söylem *62*
Teun Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi *64*

III. BÖLÜM

MEDYADA EZİDİLER **67**
Ezidiler ve Haber 69
Bir Alternatif Medya Örneği: İMC TV 72
Göç Öncesi Medyada Ezidiler *76*
Göç Sonrası Medyada Ezidiler *77*
Göç Öncesi ve Göç Sonrası Dönemin Karşılaştırılması *78*
Haber İçeriklerinde Ezidiler *79*

SONUÇ **91**
KAYNAKÇA **93**
EKLER **98**

ÖNSÖZ

Zaman içerisinde üyeleri Kuzey Asya›dan Anadolu'ya, Kafkasya'dan Avrupa›ya kadar genişleyen bir coğrafyaya dağılmış, köken olarak Kuzey Mezopotamya›ya ait bir din olan Ezidilik hakkında Türkiye'de çok az akademik çalışma yapılmıştır. Bu nedenle, söz konusu bu toplumun kamuoyu tarafından zaten çok sınırlı olan bilinirliğinin kaynağı, çağlar boyunca oluşturulan, çarpıtılmış bilgilerle inşa edilmiş tabulara dayanmaktadır.

Kitle iletişim araçları da bu kültür hakkında neredeyse hiç bilgi ya da içerik sunmamaktadır. 3 Ağustos 2014 yılında DEAŞ'ın Sincar Bölgesi›ne yönelik saldırıları, Ezidilerin bölgeden kitlesel göçüne sebep olmuş, ‹›haber değeri›› yüksek bir fenomen olarak görülen bu göç, uluslararası düzeyde bir medya içeriğine dönüştükten sonra Türk ana akım medyasında çok sınırlı biçimde olmak üzere haberlere konu edilmeye başlanmıştır. Ezidi toplumu, yaşanan büyük göçün seyrek de olsa medya içeriği haline dönüşmesi sonucu Türkiye kamuoyu tarafından tanınmaya başlanmıştır.

Ezidiler, ne yazık ki bugün hala çeşitli dini ve ideolojik çerçevelerde inşa edilen söylemler çerçevesinde tanınmaya ve tanımlanmaya devam etmektedirler. Hem Ezidi dinini Ezidilerin kendi ağzından aktaran hem de literatürdeki diğer çalışmalarla tartışarak onları güncelleyen araştırmamız bu açıdan bir farkındalık yaratma çabasındadır.

Araştırmada, öte yandan, kitle iletişim araçlarının gücü, etkisi ve bilişsel açıdan kurduğu iktidar üzerinden haber değeri kavramı gündeme getirilerek, medyada temsil ve söylem konuları alternatif medya örneği ile eleştirel bir perspektifle tartışılmaya çalışılmıştır.

İbrahim Engin AKALIN

GİRİŞ

Ezidilik, kökenleri her ne kadar Ortadoğu ve Ön Asya dinlerine dayandırılıyor olsa da Kuzey Mezopotamya'ya ait bir inanç sistemidir. Geleneksel varlık sahaları Irak, Suriye ve Türkiye çemberi olmasına karşın, yaşanan göçler sonucunda bugün Kafkasya ve Avrupa'da da Ezidi cemaatler bulunmaktadır. Ezidi dininin altyapısını oluşturan, kadiri mutlak tek bir yaradan ve Yaradan'ın iradesiyle, onun emirlerini yerine getirmek üzere dünyaya gönderilmiş yedi melek, çizilen coğrafik çerçeve içinde nüfuz alanı yaratabilmiş diğer dinler tarafından, kendi inançsal kavramsallaştırmaları içinde değerlendirilmiştir. Ezidiler hakkında ortaya atılan gerçek dışı, çarpıtılmış bilgiler, toplum tarafından bir dışlama argümanı olarak kullanıldığı gibi, otorite tarafından da bu gruba yönelik girişilen harekâtlar için meşru bir zemin yaratmak için kullanılmıştır.

Yaşanılan tarihi süreçler sonunda içe kapanıklaşan Ezidi toplumu hakkında akademik alanda çok az sayıda yayın yapılmıştır. Bunların arasında Türkçe derlenmiş çalışmaların sayısı ise parmakla sayılabilecek kadardır. Bu araştırmaların içeriğine bakıldığında; su çalışmaların çoğunun, Ezidi toplumunun suskunlaşmasına yol açan yaratılmış tabuları tekrar ettiği görülmektedir.

Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde halk yığınlarının kitle toplumuna dönüşmesi, iktidar nezdinde, politik birleşmeyi mümkün kılabilecek ortak alan, inanç ve kültüre duyulan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Medya iktidarın bu gereksinimlerine cevap verebilecek bir araç olarak bu dönemde etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Tekniğin ilerleyişi haberleri kitlelere ulaştırma yolunda yeni araçların ortaya çıkmasını sağlamış, radyo ve televizyonun icadıyla medya tarafından sunulan bilgi entelektüel seviye ayrımı olmaksızın tüketilebil hale gelmeye başlamıştır. Kültürü yeniden üretebilme kadri, kamusal yaşamda medyaya ''demokrasinin dördüncü kuvveti'' atfının yapılmasına sebep olmuştur. Toplum yaşamında böylesi bir güce sahip olan medyanın Ezidi halkı ve kültürü hakkında tarihsel yargıları ya da

yanlış bilgileri vermeyi sürdürüyor olup olmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Bu bağlamda; ''hakikat'' üretebilen bir araç olarak medyanın, Kuzey Mezopotamya'nın kültürel çerçevesi içinde yer alan ve Türkiye'nin de bir parçası olan Ezidi kültürüne yaklaşımı ve bu yaklaşımdaki yönelimleri de oldukça önemlidir.

Bu çalışma, Türkiye'de dini azınlıkların medyada temsilini Ezidiler özelinde Teun A. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi kavramsallaştırması çerçevesinde ortaya konmasını konu almaktadır. Araştırmanın temel sorunsalı, Ezidiliği bu inanca mensup olanların bakış açısıyla tanımlayabilmek ve medyada ne kadar ve nasıl temsil edildiklerini saptayabilmektir.

Bu bağlamda, araştırmanın ilk bölümde literatürde Ezidiler hakkında yapılan çalışmalar karşılaştırılarak barındırdıkları çelişkiler ortaya çıkarılacak, ortaya çıkarılan bu çelişkiler de Ezidilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında yeniden değerlendirilecektir. İkinci bölümde medya, iktidar ve ideoloji arasındaki ilişki söylem olgusu irdelenerek tartışılacaktır. Son bölümde ise Ezidilerin medyada ne oranda ve nasıl temsil edildikleri sorunsalı eleştirel söylem analizinden yararlanılarak çözümlenmeye çalışılacaktır.

Araştırmamız Ezidi toplumu üzerine daha önce yapılmış az sayıdaki tarihsel, antropolojik ve kültürel araştırmalarda elde edilen bulguları bu inanca mensup kişilerin verdiği bilgiler ışığında yeniden değerlendirmeyi ve Ezidiler örneği üzerinden Türkiye'de dini azınlıkların medyada ne kadar ve nasıl temsil edildiğini çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma Ezidi toplumunun medyada temsilini inceleyecek olması bakımından bir ilktir. Alan araştırması sırasında görüşülen Ezidiler, medya içeriklerinde kendilerine neredeyse hiç yer bulamadıklarını, bulduklarında da genellikle yanlış veya eksik tanımlandıklarını ve problemlerini dile getiremediklerini vurgulamaktadır. Bu çalışma Ezidiler tarafından medyaya karşı dile getirilen eleştirilerin belgesel dökümü niteliği taşıyor olması açısından önemlidir. Çalışmanın ilk bölümü, üstüne çok az araştırma yapılmış Ezidi toplumuna dair sosyolojik ve tarihsel bilgiler içermektedir. Burada sunulan bilgilerin literatüre Mütevazı bir katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Araştırma, Ezidi inancına yönelik çağlar boyu bina edilmiş toplumsal önyargıların sonlanması ve klişeleştirilmiş dezenformatif tanımların kullanılmaması hususlarında hem basın hem de akademik çevrelerde farkındalık yaratmayı amaçlamış olması açısından da önemlidir.

Medyada Temsil ve Türkiye'de Dini Bir Azınlık: Ezidiler çalışmamızda Ezidiler ile ilgili bilgi toplanırken, Türkiye'de en yoğun Ezidi nüfusu barındırıyor olması hasebiyle, Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi temel alınmıştır. Yazılı kaynaklardan elde edilecek verilere ek olarak, Ezidiler hakkında daha fazla bilgi toplanabilmesi için Viranşehir'de birebir görüşmeler yapılmıştır. Ezidilerin medyada ne kadar ve nasıl yer bulabildiklerini saptayabilmek için ise gerek ulusal çapta yayın yapan egemen akım medya gerekse alternatif medyalar değerlendirilmiş ve Ezidi kültürüne Türkiye'de en yoğun yeren TV kanalı olan İMC TV'nin ana haber bültenleri araştırmanın çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Ezidiler üzerine çalışırken başvurulabilecek en rasyonel kaynaklar daha önce yapılmış çalışmalar ve birebir görüşmedir. Daha önce yazılmış olan kaynaklardan bilgi edinilmiş olsa da asıl, inançlarını kendi ağızlarından dile getiren kişiler bu çalışmaya yön vermiştir. Kendini Ezidi olarak tanımlayan ulaşılabildiği kadar kişiyle Ezidilik inancı ve kimliği üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İMC TV arşivi göç öncesine ait verilere de ulaşılabilmesi amacıyla 3 Ağustos tarihi merkez kabul edilerek 2'şer ay öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde taranmıştır. Çalışmada ele edilen bilgiler Teun A. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi çerçevesinde çözümlenmiştir.

I. BÖLÜM

ŞEHİD BİN CAR'IN ÇOCUKLARI: EZİDİLER

Geleneksel olarak, Ön Asya, Mezopotamya ve Anadolu üçgeninde yaşayan, dini bir topluluk olan Ezidiler tarihsel süreç içinde; 1877 ve 1915 yılları arasında önce Rus sınırına, daha sonra ise başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşan Ezidiler'in Türkiye'deki nüfusu 1923'te yapılan sayıma[1] göre 18.000'dir; günümüzde ise bu sayı 400'e inmiştir (Yüzbaşı, 2008, dk. 00:25:08). Ezidi dininin teolojik alt yapısını, daha pasif bir rol üstlenmiş olan tek tanrı "Hüda"[2] ile bu tek ilah tarafından dünya işleri için aktif bir şekilde görevlendirilmiş olan yedi melek oluşturmaktadır. Hüda, "Melek Tavus"u diğer meleklere reis kılmış ve ona dünyayı ve insanları yaratma görevini vermiştir. Ezidi mitolojisine göre, Ezidiler Şehid bin Car'ın soyundan gelmektedir. Anlatıya göre; 72 çocukları olan Adem ve Havva arasında çocukların kime ait olduğuna dair çıkan bir tartışma sonucu her ikisi de tohumlarını birer testiye koyar. Havva'nın testisinden yılanlar, Adem'in testisinden ise Şehid bin Car adında bir çocuk çıkar. Adem ve Havva'nın kanından olan 72 çocuk, Adem'in terinden olmuş Şehid bin Car'ı çok kıskanır ve bu nedenle onu öldürmeyi planlar. Ancak kardeşlerini öldürmek için uyandıklarında aynı dili konuşmadıklarını fark ederler (Çakar, 2007, s. 271). Bir Ezidi'nin Hüda'ya, her gün, "*Önce ona, sonra bana iyilik ver*" diye yakardığı 72 millet, Adem'le Havva'nın uyandığında farklı dilleri konuşan 72 çocuğunu temsil etmektedir.

Ezidi toplumu, kendilerine yönelik düzenlenen harekâtlara 'ferman' adını vermektedir. Bilindiği üzere ferman, iktidar sahibinin yazılı ya da sözlü

[1] Rodi Yüzbaşı'nın yönetmenliğini yaptığı *Mıraz* (*Umut*) isimli belgesel filmde Ezidiler anlatılmaktadır. Yüzbaşı, filmin sonunda Ezidilerin nüfusu ve yaşadığı yerler hakkında bilgi vermektedir. Buna göre, 1923'te yapılan nüfus sayımında Ezidi nüfus 18.000 olarak görünmektedir. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk nüfus sayımı 28 Ekim 1927 tarihinde yapılmıştır. Muhtemelen, belgeselin bu bölümünde bir yazım yanlışı bulunmaktadır.

[2] Kürtçe, "Tanrı" kelimesinin karşılığı "Xweda"dır. Bu sözcük, aynı anlamıyla Farsçada da kullanılmakta olup Türkçeye "Hüda" olarak geçmiştir (Türk Dil Kurumu, 2015).

emridir. Azad Barış'a göre ferman, Ezidilerin toplumsal hafızasında sürgün ve kıyımı anlatan yegâne sözcüktür (Baysal, 2016, s. 42). Dinsel tanımları iktidar(lar)ın mürekkebiyle yazılmış olan Ezidiler, tarih boyunca yine bu tanımlar delil gösterilerek, yine iktidar(lar) tarafından katledilmiştir. Tarih boyunca, fermanlarla "lal edilip" susturulan, muktedirlerce kurulan mahkemelerde savunmasız bırakılmış bir halk olan; bugün neredeyse bellekten, sözlü kültürden başka hiçbir belgede yer bulamayan Azday halkı, yani Ezidiler, hâlâ resmi tarih ile örülmüş zindanlarda mahpustur.

"İktidar"; kudret, erk ve güç manaları taşımaktadır. Dolayısıyla iktidarın kaynağını tek bir odağa indirgemek ya da tarihsel bir örgü içerisinde gelişen olaylarda tek bir muktedir aramak yanıltıcı ve yanlış olacaktır. Daver'in (1969) "sosyal" ve "siyasal" olmak üzere ikiye ayırdığı iktidar kavramıyla (s.95-104), gücün tek bir odak tarafından temsil edilmediği daha iyi anlaşılabilmekedir. Duverger (2011) de, bu bağlamda, Fransız hukukçu Leon Duguit'in iktidar için yaptığı "yönetenler ile yönetilenlerin ayrımı" tanımlamasına karşı çıkmaktadır (s.21). İktidar, çok parçalı bir yapboza benzetilebilir. Toplum içinde güç sahibi olan her unsur --ki bu unsurlar bireyler olabileceği gibi kavramlar, değerler ve hatta kültür de olabilir-- iktidar yapbozunun parçalarını oluşturmaktadır. Yapbozun parçaları tamamlandığında ortaya çıkan ise otoritenin resminden başka bir şey değildir. Zaten, klasik siyaset bilimi jargonunda "otorite", muktedirin emirlerine boyun eğilmesini öngören, güce (iktidara) dayanan bir genel kabuldür (Shively, 2003, s. 409). Machiavelli'ye (1998) göre, otoritenin başvurduğu iki silah vardır; kuvvet ve hile. Otorite sahibi, hile silahını hiçbir ahlaki endişe taşımaksızın, kuvvetin tamamlayıcısı olarak kullanabilir (s.292-293). Tarih boyunca Ezidiler hakkında 72 ferman[3] çıkmış, uygulanan kuvvetin gerekçesi olarak da çoğunlukla "şeytanperest" oldukları iddiası dayanak gösterilmiştir.

Ezidiler, inanç sistemlerindeki "Melek Tavus" kültü nedeniyle Ezidi olmayan unsurlar tarafından "şeytana tapanlar" olarak adlandırılmıştır. Geliştirilen bu bakış açısı Ezidileri, tarihsel süreç içinde İslam ordularının "ıslah" çabalarına, Hıristiyan toplulukların ise "misyon" faaliyetlerine maruz bırakmıştır. Yani, iktidar ya da bölgede dominant olan güçlerce uygulanan teşhir, teşhis ve baskı silsilesi bu topluluğu sindirme amacı gütmüştür.

[3] 2014 yılından itibaren DEAŞ (Irak ve Şam Devleti, Devlet'ül Irak veş'ş Şam) tarafından başlatılan Ezidi katliamına kadar, Ezidiler yaşadıkları kıyımları 72 ferman olarak nitelendirmişlerdir. Bu nitelendirme Ezidilere yönelik girişilen katliamların gerçek sayısı değildir. Ezidi algısında, yaşanılan acı, zulüm ve kıyımlar temsili olarak "72 milletten gelen 72 ferman" olarak adlandırılmıştır (Barış'tan akt. Baysal, 2016, s. 44-45).

Yaşanan bu süreç, Gramsci'nin yaptığı hegemonya tanımlaması göz önünde bulundurulduğunda daha iyi anlaşılabilir. Gramsci, egemen sınıfın iktidarını kurmasında hem fiziksel gücün hem de kültürel ve ideolojik aygıtların kullanıldığına dikkat çekmektedir (Yaylagül, 2013, s. 109).

Althusser, ideolojiyi erkin aygıtlarında somutlaşan ve bilinci biçimlendiren bir güç olarak tanımlamaktadır (Yaylagül, 2013, s. 115). Ortodoks İslam da, heretik düşünceye sahip olanları Arapça "dinsiz" ve "sapkın" anlamına gelen "zındık"[4] ve "mülhid" olarak adlandırmıştır (Ocak'tan akt. Suvari, 2013, s.14). Bu örnekte de iktidar olan fikrin diğerini bilinç biçimlendirme yoluyla etkisiz bırakmaya çalıştığı görülebilir; zira belli bir grubun zındık ve mülhid olarak tanımlanması gruplar arasında antagonistik bir ilişki yaratmasının yanı sıra söz konusu gruba karşı cihad yolunu da açık bırakmaktadır.

Herkesin ve Hiç Kimsenin Halkı

İslam sancağı altında yaşayan Gayrimüslimlerin hakları, Kuran'daki hükümlerin yanı sıra Hz. Muhammed tarafından İsevilere verilen *Amanname* (Tahincioğlu, 2011, s. 186-191) ve ardından Halife Hz. Ömer'in çıkardığı fetvalar ile belirlenmiştir. Müslüman olamayanlar iki gruba ayrılmaktaydı; Tanrıya inanan ehli kitap (Hıristiyan ve Yahudiler) olanlar ve ehli kitap olmayanlar (putperestler ve dinsizler). Ehli kitaplardan İslam devletinin himayesini kabul edenlere "zimmîler" denirdi (Aksoy & Çelik, 2013, s. 281). İslam hukukunun "fırka-i dalle" olarak değerlendirdiği Ezidiler (Gökçen, 2013, s.5), Osmanlı'da ehli kitap olmadığı gerekçesiyle zimmîlik statüsüne tabi tutulmamış (Kreyenbroek, 2014, s.3); dolayısıyla da zimmîlere tanınan teminatlardan yoksun bırakılmıştır.

Osmanlı şeriatının, Yezidileri sapkın, heretik ve kötülük meleğine tapanlar olarak algılayan perspektifi toplumsal hafızayı önemli ölçüde şekillendirmiştir. Resmi otoritelerin bu tür tanımlamaları, zorla Müslümanlaştırılma çabaları ve üzerinde pek durulmayan misyonerlik faaliyetlerinin bir sonucu olarak, Ezidiler içe kapalı ve tek amacı kültürünü korumak olan bir topluluk haline gelmiştir (Gökçen, 2013, s.5).

Ezidiler arasındaki bu içe kapalılık ve gizlenme, tarihsel süreçte biçimlendirilmiş klişelerin hem toplumsal hem de akademik çevrelerce sürekli tekrar edilmesine sebep olmuştur. Faucoult'ya (2012) göre, bir söylemin ha-

[4] Esasen, Mani'nin Zerdüşt dinini yanlış yorumlayıp Zend diliyle ortaya koyduğu esaslara inanan kimse anlamına gelmektedir ancak İslam terminolojisine sapkın, münafık yahut Allah'a inanmayan kimse olarak geçmiştir (Ayverdi, 2008, s. 3544; Şükun, 1996, s. 1087; Devellioğlu,1995,s.1178).

kikatini elinde tutan şey, onun sistematikliği değil, tersine o söylemi ayrıştırma, yeniden kullanma ve başka yere yeniden yerleştirme olanağıdır (s.81). Bu çerçevede, klişelerle biçimlendirilen bir söylemin Ezidileri içe kapanık bir toplum haline getirmesi ve gitgide daha da içe kapanıklaşan Ezidiler hakkındaki tabuların yeniden üretilmesi birbirini doğuran olgular olarak döngüsel bir çizgide seyrine devam etmektedir.

İlerde değinileceği üzere, Ezidilerin *Mushafa Reş* (*Kara Kitap*) ve *Kitab-el Cilwe* (*Vahiy Kitabı*) adında yazılı iki kutsal metni olmasına karşın, Ezidilik dini şifahi geleneğe dayanmaktadır. Kutsal metinleri korumak amacıyla, okuma-yazma yetkisi, Ezidilikte var olan kast sistemi içinde yalnızca piramidin en üstündeki "Emir" sınıfına verilmiştir (Çakar, 2007, s.163). Ezidiliğin sözlü kültüre dayandığı, kutsal sayılan *Kitab-el Cilwe*'de de 3. bölümün başında yer alan *''Ben, kitap göndermeksizin yönlendiririm, dostlarıma ve benim öğrettiklerimi benimseyenlere, doğru yolu, gizli araçlarla gösteririm...''* satırlarıyla da belirtilmektedir. Sıkı sıkıya bağlı olunan bu sözlü kültürün sebebi belki de, Ezidiliğin yalnızca Şehid bin Car'ın (Şehid bin Cerra) soyuna bahşedilmiş olması ya da *Kitab-el Cilwe*'nin ilk bölümünde vurgulandığı gibi kutsal metinlerin Ezidilerin dışında biri tarafından okunmasının caiz olmamasıdır. Bu nedenle Ezidiler hakkında kaleme alınan metinler ve Ezidi kavramı daha çok Batılı oryantalist araştırmacılar, Hıristiyan misyonerler, Sünni din adamları ve Ezidilerin yaşadıkları bölgelerde vazifeli devlet görevlilerince derlenmiştir.

Suvari (2013) Ezidilik hakkında yapılmış çalışmaları 4 sınıfa ayırmaktadır;

1. Şeytana tapan cahil ve dinsiz insanların hurafelerden oluşturdukları, İslam dininden sapmış rafizi bir mezhep olduğu şeklindeki yorum.
2. Kökeni Orta Asya'ya dayanan eski bir Türk inancı olduğu şeklindeki yorum.
3. Farklı dinlere ait unsurların bir araya getirilmesinden oluşmuş toplama bir din olduğu şeklindeki eklektik yorum.
4. Zerdüştiliğin devamı olan Kürtlerin milli ve eski dinleri olduğu şeklindeki yorum (s.21).

Suvari (2013), Ezidilere, "Thondraki" ve "Arevortis" de dendiğini belirtmekte (s.19); ancak sınıflamasına Ezidiliğin aslında Hıristiyanlığın kayıp bir mezhebi olduğu şeklindeki yorumu almamaktadır. Oysaki bu yorum Ezidiliğin eski bir Türk inancı olduğuna yönelik yapılan yorumdan çok daha fazla taraftara sahiptir. Abbe F. Nau, Ezidiliğin Hıristiyanlığın bir mezhebi

olduğunu ve bu çerçevede ele alınmasını gerektiğini belirtirken (Çakar, 2007, s. 45), Çamçıyan ve Aboviyan gibi yazarlar ise Arevortislerle bağlantı kurarak Ezidilerin "*kiliseden ayrılmış olan sapkınlar*" olduğunu ileri sürmektedir (Nikitin, 1994, s. 393). Grant da Ezidiler ve Nasturilerin aynı soydan geldiğine inanmaktadır. Şeyhan Miri (muhtemelen Cesim Bey), Grant'ın bu şüphesi üzerine Nasturilerle dinlerinin bir zamanlar aynı olduğunu dile getirmektedir (Guest, 2012, s. 157-158). Bunun yanı sıra İslami gelenekten gelmeyen araştırmacılar arasında da Ezidiliğin İslam dininden sapmış bir mezhep olduğunu düşünenler vardır. Martin van Bruinessen (2005), Ezidiliği önceleri heterodoks bir İslam mezhebi olarak tanımlayıp, "*eski İran ve Anadolu dinlerinden güneşe tapınma ve reenkarnasyon inanışı da dahil birçok unsuru bünyesinde birleştirerek Ortodoks İslam'a daha uzak bir senkretik mezhep haline gelmiştir*" yorumunu eklemektedir (s.13).

Tüm bu yorumlar görüşlerini dayandırabilecekleri kesin kanıtlardan yoksundur. Ezidi halkı hakkındaki söylenceler ve yaygın biçimde kullanılan "Yezidi" teriminin farklı inanç sistemleri üzerinde yaptığı çağrışımlar böylesi farklı yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Müslüman ya da az çok İslamiyet'ten etkilenmiş inançlar için "Yezidi" ismi, "şeytanperest", "gâvur", "kâfir", "zındık", "mum söndürenler", "saçlı Kürtler", "Yezid", "Hz. Ali'nin torunu Hüseyin'in düşmanları" olarak algılanmaktadır (Çakar, 2007, s.7). Güncel sözlüklerde dahi bu sözcüğün karşılığı "şeytanperest" olarak verilmektedir. Devellioğlu (1995) da, hazırladığı Osmanlıca-Türkçe lügatte Yezidiler için şöyle demektedir; "*Musul ve Lübnan taraflarında yaşayan bir kısım halkın şeytana tapma sözüyle hulasa edilebilecek akidesi ve akideden olan kimse*." (s. 1162).

Oysa söz konusu inancı benimseyenler bugün kendini çoğunlukla "Ezidi" olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra kendini "Yezidi", "İzidi", "Ezdayi" yahut "Azday" olarak tanımlayanlar da vardır. Bayrak (2015), bütün bu sözcüklerin Kürtçede "Yaradan" ve "Tanrı" anlamına geldiğini belirtmektedir (s.35). Kürtçede "Hüda", "kendini yaratan" anlamını taşımaktadır. Ezidi kelimesinin kökü ise "Ezda" kelimesinden türemiştir ve kök de "yaratılan, var edilen" anlamına gelmektedir (Gökçen, 2013, s. 19); bir başka deyişle, Ezidiler kendilerini Tanrının seçilmiş halkı olarak tanımlamaktadır.

Gökçen (2012) Ezidiliğin "Şeyh Adi öncesi dönem", "Şeyh Adi dönemi", "Şeyh Adi sonrası dönem" ve "19. yy sonrası dönem" (s.9). olmak üzere dört dönemde; Korkmaz (2015) ise "başlangıç Ezidiliği", "Yezidilik (Ezidilikten

Yezidiliğe)" ve "Yezidilik sonrası Ezidilik (Yezidilikten Ezidiliğe)" olmak üzere üç dönemde incelenebileceğini savunmaktadır (s.100).

Şeyh Adi, Ezidilik çalışmalarında önemli bir role sahiptir. Ezidilikte "kutsal ruh göçü" kavramı vardır. Ruhların göçüyle dünya, yaşamdan ölüme ve ölümden tekrar yaşama doğru dairesel bir hareket sürdürür ve Ezidiler bu duruma "giysi değiştirmek" anlamına gelen "*kirasguharin*" demektedir (Yalkut, 2014, s. 69). Reenkarnasyon kavramı olmaksızın Ezidilik incelenemez çünkü Ezidi dininin yedi kutsal meleği; Azazil, Dardail, İsrafil, Mikail, Cebrail, Samuel ve Nurael reenkarnasyon yoluyla zuhur etmektedir. *Mushafa Reş*'te melekler şöyle adlandırılmaktadır; Melek Derdail: Şeyh Hasan, Melek İsrafil: Şeyh Şems, Melek Mikail: Şeyh Ebubekir, Melek Cebrail: Secaeddin, Melek Samuel: Nasrettin, Melek Nurael: Fahreddin ve bu altı meleğin başı olarak Melek Azazil: Melek Tavus: Şeyh Adi. Ezidiler, ruh göçü inancı doğrultusunda, meleklerin Neşruh, Gambuş, Artimuş, I. ve II. Şahpur gibi hükümdarların donuna da girdiğini düşünmektedir. Guest (2012), kutsal ruh göçünün en yakın zamandaki örneğinin Şeyh Adi olduğunu belirtmektedir (s. 64). Şeyh Adi'yi Ezidiliğin kurucusu ya da peygamberi olarak gösteren kaynaklar (Şahin, 2015; Çakar, 2007; Teymur Paşa, 2008; Öztemir, 1988) olmasına karşın Suvari'nin (2013) ele aldığı gibi Şeyh Adi "*Ezidiler için önemli bir kişidir, ancak mutlaka bir şeyin kurucusu olduğu iddia edilecekse Adeviyye tarikatının kurucusudur*" da denilebilir (s. 33). Şeyh Adi'nin kurucu ya da peygamber olarak nitelendirilmesi herhalde Ezidi dini hakkında kendisinden önceki döneme dair yazılı belgenin henüz bulunamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak sözlü geleneklerini oldukça eski tarihlerden beri sürdüren Ezidiler, dinlerinde peygamberlik statüsünün olmadığını ve Şeyh Adi'nin büyük bir Ezidi din adamı olduğunu belirtmektedir (Dağ, 2015).

Bilinmeyenin Yazgısı: "Senkretizm"

Ezidilerin de yaşadığı Ön Asya, Anadolu ve Mezopotamya üçgeninde tarih boyunca birçok dinî ve etnik unsur varlık göstermiştir. Bunların içinde iktidar olamayanlar ya da haklarında yazılı kaynak bulunmayanlar, Batılı ve Doğulu araştırmacılar tarafından çoğu zaman çağrışım ve ses uyumu yakaladıklarını düşündükleri "bilinen" bir gruba dahil edilmek istenmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan Ezidiler için de durum böyledir. Şeyh Adi öncesi döneme dair kendilerinden bahseden yazılı bir belge henüz bulunamamış olan Ezidi dini ile etki alanı içinde var olan hemen hemen tüm din ve dini hareketler arasında bağlantı kurulmaktadır. Ezidiler konusunu çalışan

istinasız her yazar Şeyh Adi öncesi döneme açıklık getirebilmek arzusuyla Ezidiliğin kökenini Zerdüştlük[5], Gök Tanrı inancı[6], Mandeizm[7], Sabililik[8], Manicilik[9], Mazdaizm[10], Mezdekçilik[11], Mitraizm[12], Babailik[13], Hürremilik[14], Şemsilik[15], Paulusyanizm[16], Bogomilizm[17], Hıristiyanlık ve İslam'da aramaktadır. Ezidi dininin ibadetleri ve Ezidi mitolojisi ile bölgede var olmuş tüm bu dinler arasında benzerlikler kurulmuş; Ezidiliğin ortak değerler ve çağrışımlardan yola çıkılarak ya iktidar olmuş bir dinin mezhebi ya da iktidar olamamış diğer din ve hareketlerin birleştirildiği bir inanç sistemi olduğu kanısına varılmıştır.

Din bir fikirdir, düşünceler bütünüdür. Hançerlioğlu (2011), Tanrı düşüncesinin kaynağını insanın çevresinde olup biteni anlamaya çalışmasına bağlamaktadır (s.23-24). Bir başka deyişle, insanoğlu doğa karşısında bir üstünlük kurmaya çalışmış; ateş, su, hava gibi elementlerin kendilerinde

[5] Dünyanın en eski dinlerinden biri olan Zerdüştilik, İ.Ö 6. yüzyıldan İ.S 7. yüzyıla kadar İran İmparatorluğu'nun resmi dini olmuştur. Kurucusu ve peygamberi Zerdüşt'tür. Kutsal kitabı Avesta, Zerdüşt tarafından yazılan Gata adı verilen ilahilerden oluşmaktadır (Sever, 1993, s. 40-41).

[6] Tanrı'nın gökte oturduğu inancına dayanan Eski Türk dini (Şahin, 2015, s. 133).

[7] Daha çok Şattülarap bölgesinde yaygın olan söz konusu bu inanç Sabiilik olarak da nitelendirilmektedir. Irak Sabiileri, Hıristiyanlarca Hz. (Vaftizci) Yahya Hıristiyanları, Yahudilerce ise Musevilikten kopmuş bir tarikat olarak nitelendirilmektedir (Yalnızoğlu, 2015, s. 69).

[8] Harran'daki Sin Kültü ve Hermetizmden etkilendiği varsayılan tek tanrılı bir dindir (Yalnızoğlu, 2015, s. 58-59).

[9] Manicilik, İran ve Babilonya görüşlerinin bir sentezidir, içinde Budist ve Hıristiyan unsurlar da vardır. İranlı bir ailenin üyesi olan Mani, Zerdüştlüğü inceleyerek bu dini ıslah etme yolunda eski çağ bilgeliğini kaynaştırarak evrensel vasıfta bir kurtuluş doktrini ortaya atmayı arzulamıştır (Challaye, 1972, s. 142-143)

[10] Zerdüşt'ten önce İran'da yayılan ve benimsenen bir dindir (Nuri Paşa, 1991, s. 97).

[11] Kendisi de Zerdüşt olan Mezdek, İ.S. 5. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İnsanlar arasında malın ortak olması gerektiğine inanan Mezdek'in takipçilerine Mezdekçiler denmekteydi (Nuri Paşa, 1991, s. 97).

[12] Kaynağı İran ve Hindistan'a dayanan güneş tanrısı (ışık ve hak tanrısı) Mithra'yı odağına koyan bir dindir (Challaye, 1972, s. 141).

[13] Mezdek'in öğretilerini savunan Azeri halk önderi Babek'in taraftarlarına verilen isimdir. Sever'e (1993) göre, Babekçilik dini örtülü bir halk hareketidir (s.89). Babek'in savaşta öldürülmesinden sonra bu hareket dağılarak çeşitli dini akımlara ayrılmıştır (Sever, 1993, s. 90).

[14] Mezdek'in öldürülmesinden sonra davayı karısı Hürrem binti Kade devam ettirdi. İki adamıyla Medain'den Rey'e kaçarak halkı kocasının yoluna davet etti. Kendisini izleyenlere Hürremi dendi (Çakar, 2007, s. 30).

[15] Bar Habreaus (Ebu'lFerec) tarafından Şemsiler diye adlandırılan Tayrahidiler, Güneş'e tapanlar anlamına gelmektedir. Gaudi Şemsilerin döneminin Ezidileri olduğunu belirtmektedir (Çakar, 2007, s. 45-48). Ermenice güneşe tapanlar manasını taşıyan Arevortislerve bir Hıristiyan sekti olan Thondrakiler (Suvari, 2013, s. 19-20) ile Ezidiler arasında kurulan bağ Ezidiler'in Şemsiler olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır.

[16] Paulusçuluk, Samosatalı (Samsatlı) Paulus'un müritlerinden Silas'ın ismini alan Ermeni Konstantin tarafından kurulmuştur. 7. yüzyılda ortaya çıkan düalist Hıristiyan mezhebi, Pauluçuluk, temelinde biri iyi öbürü kötü iki Tanrı olduğu öğretisini yaymaktadır. İyi Tanrı gelecekteki dünyanın, kötü Tanrı ise bu dünyanın yaratıcısı ve yöneticisidir (AnaBritannica, 1989, s. 467).

[17] 10. yüzyılda Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin bir üyesi, Bogomil tarafından kurulan, 10-15. yüzyıllar arasında Balkanlar'da gelişen düalist bir mezhep. Bogomilizmin öğretileri, Paulusyanizmin Yeni-Manici düalist düşüncesi ile Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin evanjelik Hıristiyanlık düşüncesinin kaynaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre dünya şeytan tarafından yaratılmıştır (AnaBritannica, 1989, s. 365).

var olmayan güçleri nedeniyle onları kontrol altına almaya çalışmıştır. Zira Hançerlioğlu'nun (2011) aktarımıyla, ateş yakmakta, yel sürüklemekte ve su boğmaktaydı (s.23). Hegel ve Frazer gibi düşünürler din kavramından önce doğayı zapt edebilme isteğiyle paralel bir büyü ve sihir döneminin varlığından bahsetmektedir (Gündüz, 2005, s. 11). Doğayı kontrol altına alamayacağını düşünen âdemoğlu kendinden üstün bir varlığın olduğu fikrini benimsemiştir. Fiziki güçlere, yıldızlara, putlara, karşıt ilkelere tapma, mistiklik, evrene tapma ve tek tanrı inancı olarak sekiz evrede ele alınan din düşüncesi (Hançerlioğlu, 2011, s. 24-25), politeizmden monoteizme doğru ilerleyişini fikre borçludur. *Kuranı Kerim*'de Enam Suresi'nin 74 ve 81. ayetleri arasında belirtildiği gibi, İbrahim Peygamber tek bir yaradan olduğu fikrini yıldızlar, ay ve güneşin ilah olamayacağını kavrayarak kabul etmiştir (Yazır, 2014, s. 138).

Kültür olgusu da insanların bir arada yaşamaya başlamasıyla zaman içinde gelişmiştir. Yaşanılan coğrafya, iklim, toplumun geçmişi, inanç, konuşulan dil, tüketilen yiyecekler vb birçok unsur bir kültürün yaptığı yolculuğun duraklarıdır. Toplumdan topluma değişmekle beraber, geliştirilen ortak bellek bazı benzerlikleri ötelemez. Kürkçüoğlu (2005) "Evler ve Anılar" başlıklı yazısında şöyle bir anekdot aktarmaktadır:

Annem yılanların evlerin bekçisi ve bereketi olduğunu söyler, "*Siz onlara tohanmadıkça onların size bi zeraı olmaz*," derdi. Üniversitede Sanat Tarihi bölümünde okurken, yılan motifinin eski Türklerde yeraltının bekçisi olduğunu, bereket ve şifayı sembolize ettiğini öğrendiğimde annemin bu hayvan hakkında söyledikleri aklıma gelmişti. Yılan eski Yunan'da da "Şifa Tanrısı" idi.

Çığ'a göre (2013) Babilliler her ayın Şapatu adını verdikleri yedinci gününde kutlama yapardı. Bu gün Satürn'e adanmış bir gündü (s.29). Başka toplumlara da bu ismin Saturday (Cumartesi) olarak geçmesi kültür olgusunun ne denli etkileşime açık olduğunun bir başka örneğidir. Gündüz (2005) Müslüman halklar arasında, İslam öncesi pagan[18] geleneklerin hâlâ ''halk inançları'' bağlamında sürdürüldüğünü, *Kuran*'daki temel yaklaşıma aykırı olmasına karşın çeşitli su kaynaklarının, ağaçların, taşların, yatırların, mezarlıkların, üstte taşınılan bazı objelerin tapınma unsuru olarak kullanıldığını ve kutsiyetin bu yollarla bir şekilde tezahür ettiğine inanıldığını belirtmektedir (s.7-8).

Ezidilik Ortadoğu'dan Ön Asya'ya, Anadolu'dan Kafkaslara kadar uzanan bir coğrafyada varlık göstermektedir. Bereketli Hilal'in[19] de içinde ol-

[18] Latince *pagus* ve *pagani* sözcüklerinden türetilmiş olan ve sözcük anlamı kırsalda yaşayan, köylü, taşralı anlamlarına gelen *pagan* terimi, erken dönemden itibaren Hıristiyan geleneğinde dinsel anlamda ''ötekini'' ifade etmekte kullanılmıştır (Gündüz, 2005, s. 9).

[19] Fertile Crescent: Batı ve Doğu uygarlıklarının doğduğu bölgeyi tanımlamak için James Henry Breasted tarafından kullanılan terimdir (Demirdjian, 2010).

duğu bu bölge sayısız kavme yurtluk etmiş, çok sayıda fikre ilham kaynağı olmuştur. Bu toplumlar arasında kültür olgusu dahilinde gelenek alışverişi yaşanmış olma durumu çok doğaldır. İşte tam bu sebepten, böylesi bir coğrafyada herhangi bir grubun kökenlerini araştırmak için çağrışımları, benzerlikleri ve ses uyumlarını baz almak gerçekçi veriler elde etmek noktasında yetersiz kalacaktır.

Ezidi dinini, farklı öğretilerle herhangi bir dinden sapmış ya da başka bir takım inançların bileşiminden oluşmuş bir sistem olarak tanımlamak doğru değildir. Ezidilik bir dindir ve her dini fikir kendine hastır. Eğer herhangi bir inanç sistemi sırf bünyesinde başka inanç sistemleriyle ortak ritüeller ve mitler barındırıyor diye "senkretik" dinler sınıfına alınacaksa, dünyadaki tüm dinler bu sınıfa dahil edilmelidir. Dünyanın farklı köşelerindeki bütün dinlerde Totemizm ve Animizmin kalıntılarına rastlanmaktadır (Challaye, 1972, s. 31). Ancak bunların spesifik olarak herhangi bir din içinde varlığı bölgesel, coğrafik ve toplumsal farklılıklara göre değişim göstermektedir. Derinlemesine inceleme yapıldığında, hemen her inanç sisteminin hem kendi yapısında hem de halk tarafından uygulanış biçimlerinde eklektik unsurlar bulunabilir.

Antik Sümer'de tanrıların insanı kendi görünüşleriyle yarattığına inanılırdı; *''Ey Annem! Adını vereceğin yaratık oldu, onun üzerine tanrıların görüntüsünü koy. Dipsiz suyun çamurunu karıştır, kol ve bacaklarını meydana getir. Ey annem! Yeni doğanın kaderini söyle! İşte o bir insan.'' Tevrat*'ta da "Tekvin", Bap 9:6'da *''Çünkü Allah kendi suretinde Adam'ı yaptı.''* denmektedir (Çığ, 2013, s. 41-42). Yaratılışın yanı sıra Çığ (2013), Adem'in cennetten kovulması, tufan, "7" sayısı ve Hıdrellez gibi bazı özel günlerin kutlanışı konularında da Antik Sümer dini ile Tevrat arasındaki benzerliklere işaret etmektedir. *İncil*, *Tevrat*'ı *Eski Ahit* nitelemesiyle olduğu gibi bünyesine almıştır. İslam dini[20] ise Adem Peygamberden itibaren, kitap indirilmiş ya da indirilmemiş olsun, Allah'ın kelamını yayan tüm seçilmişleri Resul olarak kabul etmekte ve silsilenin sonuncusu olduğunu bildirmektedir. Antik Yunan'da "Tanrıların Habercisi" olarak adlandırılan, Zeus ile Maia'nın oğlu Tanrı Hermes (Estin & Laporte, 2007, s. 136) ve bir Müz[21] ile Trakya kralının oğlu olan Orpheus (Estin & Laporte, 2007, s. 182), Harranlıların daha sonradan dahil olduğu Mezopotamya'nın kadim dinlerinden Sabililiğin peygamberleri arasında-

[20] Maide Suresi'nin 12 ila 15. ayeti kerimeleri (Yazır, 2014, s. 110-111) ve Tevbe Suresi'nin 29 ila 34. ayeti kerimelerinde (Yazır, 2014, s. 192-193) *Tevrat* ve *İncil*'in tahrif edildiği bu yüzden Allah'ın kelamını yansıtan yegâne kitabın *Kuranı Kerim* olduğu belirtilmektedir.
[21] Antik Yunan'da ilham perisi.

dır (Sever, 1993, s. 35). Helenizm'in bölgeye etkisi, M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender'in askeri seferleri esnasında bölgede kurulan kolonilere dayandırılmaktadır (Gündüz, 2005, s. 87). Sabii dininin iki kutsal kitabı olduğu söylenmekte ve bunlardan *Makalat-ı Hermes*'in, Hermes tarafından yazıldığı rivayet edilmektedir (Yalnızoğlu, 2015, s. 59). Antik Mısır'da İsis oldukça önemli bir semboldür. Genellikle kucağında Güneş Tanrısı küçük Horus'u tutarken tasvir edilmektedir. Challeye (1972), Söderblom'un İsis kültünün Mısır'dan Akdeniz memleketlerine yayıldığı ve en son İsa'yı kucağında tutan Madonna haline geldiği yönündeki inancını aktarmaktadır (s.53-54).

İnanç sisteminin kendi yapısı konusunda değinilen noktaların yanı sıra, bu inançların halk tarafından uygulanış biçimlerinde de bağdaştırıcı etkiler görülmektedir. Şinasi Gündüz'ün *Kuran*'a aykırı olmasına karşın Müslüman halk tarafından günlük hayatta uygulanan bazı ritüeller ile ilgili örneği daha önce aktarılmıştı. 9. yüzyılda Akdeniz'deki Müslüman Arap varlığı ile Dalmaçya kıyılarına kadar İslam'ın kelamı ulaştırılmış olsa da Balkanlarda Müslümanlığın yayılması 15. yüzyılda Osmanlı'nın burayı ele geçirmesiyle başlamıştır (Heywood, 1996, s. 25). Balkan toplumu, halk (folk) Hıristiyanlığından halk (folk) Müslümanlığına geçiş sırasında iki dinin ritüellerini de sürdürmeye devam etmiştir. Doğum, ölüm, evlilik, kötü ruhtan korunma ve hasat için yapılan halk törenleri aynı şekliyle İslam içinde bir yer edinmekteydi. Bunun yanı sıra İslamiyet'i seçen yöre halkı, Müslüman olmalarına rağmen Hıristiyan ikonlarına saygı sunmaya devam etmekteydiler (Heywood, 1996, s. 27-43). Benzer bir örnek Hıristiyanlığa geçen Kelt bölgelerinde de görülmektedir. Challaye'e (1972) göre, Hıristiyanlık ancak hastalıkları iyileştiren, hasadı koruyan kendi yerli azizlerinin mezarlarına sahip olduktan sonra kitlelere yayılabilmiş, halkın tuttuğu bir inanç haline gelebilmiştir (s.208-209).

Ezidiliğin özgün bir düşünce olduğu kanısına en yakın iddia Izady (2004) tarafından dile getirilmiştir. Izady bu dinin yerli Kürt inancı olduğunu iddia ettiği Yezdaniliğin, yani Melekler Kültü'nün günümüze ulaşan Alevilik ve Yarisanilik (Ehli Hak) ile birlikte üç kolundan biri olduğunu ileri sürmektedir (s.253-270). Ancak bu bakış açısında da, diğer bütün kaynaklarda olduğu gibi, benzer ritüel ve mitlerden yola çıkılarak iktidar olamamış unsurları ortak bir isim altında bütünleme eğilimi göze çarpmaktadır. Kürt tarihi yazımı bünyesinde geliştirilen bu yaklaşım, Ezidiliğin kökenlerini bulabilme arzusundan çok henüz ortak kabulün sağlanamadığı Kürtlerin kökenine dair bir görüş ortaya atabilme hususunda kaygılar taşımaktadır.

Hüda'nın Doğası ve Melek Tavus

Ezidilikteki reenkarnasyon inancı doğrultusunda bahsedilen "meleklerin I. Şahpur'un donuna girmiş olduğu" fikri, toplumsal benzerliklerden de yararlanılarak araştırmacılar tarafından Mezdek ve Mani dinleri ile Ezidilik arasında bağlar kurulmasına yol açmıştır. Her ne kadar kutsal metinlerde geçmiyor olsa da Zerdüşt'ün de Ezidi dini içerisinde önemli bir yeri vardır. Ezidilerin dünyevi lideri Muaviye bin İsmail el-Yezidi'nin Zerdüşt ile ilgili görüşlerinin (Sever, 1993, s. 101-115) yanı sıra bugün hemen her Ezidi "*Zerdüşt bizimdir, bizdendir*" demektedir (Avanaş, 2015). Ezidi dininde Zerdüşt'e atfedilen değer onun kutsal kişiliğinden değil, insancıl öğretilerinden kaynaklanmaktadır.

Ezidiler tarafından Zerdüşt'e atfedilen bu değer Neander, Smirnov ve Marr gibi Batılı araştırmacıların Parsizm ve Manicilik gibi Zerdüşt kaynaklı dinler ile Ezidilik arasında kurdukları bağ (Nikitin, 1994, s. 392-398) ile birleşince, Ezidilerin kökeninin Zerdüşt dinine dayandığı savı güç kazanmıştır. Öyle ki 1911 yılında bölgede seyahat eden Alman ve İngiliz ajanlar, Ezidilerin yaşadığı Bavyan Karyesi'ne[22] geldiklerinde buradaki ziyaretgâhları "ateşgede"[23] olarak tanımlamaktaydı (Ulugana, 2013, s. 14).

1932 ve 1943 yılları arasında Celaded ve Kamran Bedirhan tarafından yayınlanan milliyetçi kültür dergisi *Hawar*'da Zerdüşt dini Kürt kültürel kimliğinin kaynaklarından biri olarak gösterilmiş ve Ezidilik Kürtlerin öz dini olarak idolleştirilmiştir (Bruinessen, 2005, s.18; İzady, 2004, s.252). Diaspora Ezidileri arasında da Zerdüşilik ile ilgili tartışmalar sürmektedir. Genellikle Zerdüşt'le bağlantı kurmak isteyenler ve böylesi bir bağlantıyı reddedenler olmak üzere iki çatı örgütte toplanmış bulunan diaspora Ezidileri arasında bugün hâlâ anlaşmazlıklar bulunmaktadır (Yalkut, 2014, s. 116). Yalkut'a (2014) göre, Zerdüşt'e bağlanmak isteyen dernekler genelde Kürt siyasal hareketine sempati beslemekte ve Zerdüşt dinini Ezidiliğin tarihi ve teolojik kökü olarak kabul etmeyenleri Kürtlükten uzaklaşmak ve kişisel çıkarlarını Kürt halkının çıkarlarının önüne koymak ile suçlamaktadır (s.116-117).

Bazı araştırmacılar, Şeyh Adi dönemini 12. yüzyıla kadar Zerdüşt inancının esaslarına dayanarak Mezopotamya'da yer edinen toplumun özünden kopuşu olarak nitelendirmektedir (Göçen, 2013, s.6-7; Korkmaz, 2015, s.100-101). Her ne kadar Gökçen (2013), Şeyh Adi'nin Ezidi toplumunu monoteist dini yapılara benzer bir şekilde teşkilatlandırdığını söylerken (s.7) buradan

[22] Büyük köyler için kullanılan bir kelimedir.
[23] Zerdüştlüğün ziyaretgâhlarıdır (Izady, 2004, s. 245)

Ezidiliğin aslında (Şeyh Adi öncesi dönemde) tek tanrılı olmadığı anlamı çıkıyor olsa da, Ezidi inancının düalist olduğu iddiasının tartışmalı olduğunu da belirtmektedir (s. 8). Suvari (2013) ise Ezidilikte düalizm olduğunu kabul etmekte ancak bunun öncülü olarak gösterilen Zerdüşi düalizmden farklı olduğunu aktarmaktadır (s.85). Şahin (2015), Zerdüşiliğin iki temel ilkesi olan hayır-şer, nur-karanlık ilkelerinin Ezidiliğin temel düsturlarından olduğunu iddia ederken (s.130), Korkmaz (2015) kesin bir dille, Ezidilikteki Melek Tavus kavramından yola çıkarak Zerdüşilikteki Ahura Mazda (Hürmüz) ve Ahriman (Ehrimen) düalizmi ile bağlantılar kurmaktadır (s. 35-42).

Korkmaz (2015) Ezidiliği tek tanrıcı bir din olarak ele almanın Ezidiliğe yapılacak en büyük kötülük olduğunu, Zerdüştlüğün reformu niteliğindeki Ezidiliğin tektanrıcı dinlerin etkisiyle değiştiğini ve yasaklı kültürün öğeleri olarak Ezidilerin dinlerine yabancılaştığını iddia etmektedir (s.35-42). Buna göre monoteizm, Ezidiliği kuşatan düşman topluluklarca pazarlanmıştır.

Korkmaz (2015) Zerdüşilik ile Ezidiliğin bağlarını ortaya koymaya çalışırken Emir Muaviye bin İsmail el-Yezidi'ye kulak verilmesi gerektiğini belirtmektedir (s.37). Emir ise Korkmaz'ın da alıntı yaptığı konuşmasında halkını "tarihin ilk tek tanrıcısı" olarak tanımlamaktadır (Sever, 1993, s. 104). 1990 yılının Kasım ayına ait olan söz konusu bu yazıyı dönemsel olarak analiz etmekte fayda vardır. Sever'e (1993) göre, son 40 yıl içinde Ortadoğu'ya giren kapitalizm, buradaki dinî cemaatler arasında ulusal kimlik bunalımı yaratmıştır (s.96). Bunun yanı sıra zorla Batı ülkelerine göç etmiş dinî gruplar farklı bir sosyo-kültürel ortam içerisinde farklı kimlikler inşa etmek durumunda kalmıştır (Sarı, 2013, s. 19-20). Bunun en güzel örneği, 1970'lere gelindiğinde yüzyıllardır yaşadıkları yerleri tamamen terk etmek zorunda bırakılmış Süryani halkıdır. Atman (1997) Hıristiyan İsveç'te Süryanilerin sadece Hıristiyan kimliklerinin yetmediğini, bu nedenle bu halkın kendilerini tanımlayabilecek ulusal bir kimliğe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir (s.49). Bu kapsamda Süryani toplumunda Asuri[24], Arami[25] ve Süryani[26] gibi çeşitli kimlik tanımları ortaya çıkmıştır. Emir de 1990 yılındaki bu açıklamasında Ezidilerin kökenlerini Zerdüşilere ve Mazdakçılara dayandırıyor-

[24] Akkadlar, Babilliler, Kenanlılar, Fenikeliler, Aramiler gibi Bethnahrin'de yaşamış halkları kapsamaktadır. Bu kimlik, Aramice konuşan Hıristiyan toplulukları Asuri ulusu çatısı altında birleştirmeyi amaçlamaktadır (Sarı, 2013, s. 32).

[25] Arami kimliği, söz konusu toplumun Hıristiyanlık öncesi etnik kimliğini açıklamaktadır. Bu görüşün dayanak noktası Süryanilerin kullandığı dildir (Tahincioğlu, 2011, s. 112).

[26] Süryani sözcüğü hakkında Hıristiyanlığı kabul eden Aramilerin kendilerini putperestlerden ayırmak için kullanmaya başladıkları bir isim olduğu iddiası vardır. Süryanilik, dini bir kimlik olmakla birlikte coğrafi temelli gelişen bir kimliği de kapsamaktadır. Buna göre; Süryaniler, Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgeyi kendi vatanları olarak görmekte ve köklerini bu coğrafyaya dayandırmaktadır (Sarı, 2013, s. 37-40).

ken, 1992'deki başka bir bildirgede ise Ezidilerin Kürt olduğunu reddederek soylarını Asurilere dayandırmaktadır. Dolayısı ile Emir'in bu açıklamaları, Ezidiliğin kökenleri ile ilgili yapılan bir çalışmada sağlıklı bir dayanak noktası oluşturamayacaktır.

Zerdüşt felsefesinde, iyiliği temsil eden "Ahura Mazda" ile kötülüğü temsil eden "Ahriman" arasında kuşkusuz iyiliğin zaferiyle sonuçlanacak bir mücadele vardır. Zerdüşt düalizminin kaynağı olarak bu savaşım gösteriliyor olsa da Zerdüşiliğin tek tanrıcılığa çok yakın bir din olduğunu iddia edenlerin sayısı azımsanamayacak ölçüdedir. Söderblom Ahura Mazda için şu sözleri sarf etmektedir; "*Yahve hariç, antik çağda hiçbir Tanrı Tektanrıcılığa bu kadar yaklaşamamıştır*" (Challaye, 1972, s. 134).

Zerdüşt dininde insanlar, kötülüğe yönlendiren Ahriman karşısında Ahura Mazda'nın yolunda iyiliği seçecek özgür iradeye sahiptir (Suvari, 2013, s. 76). Oysaki politeist gelenekte kötülüğün kaynağı olarak gösterilen Tanrılar, yenilgiye uğratılacağı kesin ya da insanlara seçenek sunan varlıklar olarak yer almamaktadır. Harran paganizminde şeytanlar ve cinler tanrısı Şamal, aynı zamanda şans ve iyi talihle de ilişkili görülmekteydi ve şeytanların prensi unvanıyla Mayıs ayında onuruna bir festival düzenlenirdi (Gündüz, 2005, s. 53). Benzer şekilde Antik Yunan'da ölülerin zindancısı olarak anılan Hades, aynı zamanda toprağın derinliklerindeki zenginliğin de sahibi olarak bilinir ve bolluk boynuzu ile simgelenirdi (Estin & Laporte, 2007, s. 98). Challeye (1972) bazı metinlerde Ahura Mazda'nın aslında hem hayatın yaratıcısı olan iyicil düşünceyi hem de ölümü doğuran şüpheyi özünde bir arada barındırdığı fikrinin desteklendiğini belirtmektedir (s.135). Bu düşünceye göre, Ahriman aslında Ahura Mazda'nın bir parçasıdır. Zerdüşt felsefesine göre Ahriman son tahlilde yenilgiyle yüzleşecek ise onu Ahura Mazda ile kıyaslandığında kadiri mutlak bir Tanrı olarak ele almanın doğru bir yaklaşım olup olmayacağı tartışmalı bir konu olarak gözükmektedir. Challeye'e (1972) göre, Ahriman bir tanrı değil, bir iblis, gelip geçici olan, kaybolacak olan bir kudrettir (s.135). Bu açıdan bakıldığında Zerdüşi düalizminin Ezidi felsefesinin temelinde yattığı savı iflas etmektedir. Zerdüşt dinindeki düalizm bu yönüyle ancak Tanrı ve şeytan düalizminin öncülü sayılabilir.

Şeyh Adi öncesi dönem için çağrışım, güncel ibadet ve mitler aracılığıyla tahminlerde bulunup, Ezidi dininin bugün tüm inananlarının aksini belirtmesine karşın düalist olduğu konusunda ısrar etmek, hele ki Ezidilerin düşman topluluklarca pazarlanan bir tek tanrıya, yabancılaşma sonucu bağlandığını söylemek Ezidiliğe yapılacak asıl en büyük kötülüktür.

Ezidilik tek tanrılı bir dindir. Ezidi dininde, Hüda olarak adlandırılan mutlak ve soyut bir Tanrı inancı bulunmaktadır (Suvari, 2013, s. 56). *Kitab-el Cilwe*'nin giriş bölümünde belirtildiği üzere, Hüda herkesten önce var olan Melek Tavus'u kendine has halkını ayırması ve onları hayalden ve delaletten kurtarması için bu aleme göndermiştir. Suvari (2013), Ezidi inanç sistemi içinde piramidin en üstünde yer alan Melek Tavus'la beraber 7 meleğin Hüda'nın yetkilerini paylaşmakta olduklarını iddia etmektedir (s.56-57). Oysaki Ezidi mitolojisinde Hüda, "*Ben vardım, şimdi de mevcudum ve sonsuza kadar var olacağım. Bütün irademaltındaki yaratıcılara muktedirim. Onların bütün işlerini ben gerçekleştiririm.*" demektedir. *Kitab-el Cilwe*'nin birinci faslında yer alan bu satırlardan, Yaradan'ın yetkilerini paylaşmadığı ancak bir yetkilendirme yaptığı, meleklerin tüm icraatlarının ancak kendisinin hükmüyle gerçekleşebileceği anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın kaynak kişilerinden Ezidi Sait Dağ (2015) Hüda ve melekler arasındaki bağı şöyle aktarmaktadır:

Ezidilik inancı, tarihte ilk tek tanrı inancına sahip inançtır. Ancak diğer dinlerde olduğu gibi Ezidilikte peygamber yoktur. Tanrıyla insanlar arasında bir aracı yoktur. Ancak Ezidilik inancında Tanrı, insanları, tabiatı, doğayı var ederken, bu varoluşu melekler aracılığıyla yapmıştır. Herhangi bir peygamberle diyalogu yoktur. Yedi tane büyük melek vardır inancımızda. En büyük melek ise Melek Tavus'tur. Melek Tavus ve diğer altı melekten oluşmaktadır. Tanrı, yeryüzündeki bütün icraatlarını bu melekler aracılığıyla yaptığı için Tavus-i Melek inancımızda Tanrıyla aramızdaki önemli bir bağdır. Bu nedenle inancımızda büyük bir öneme sahiptir. Diğer melekler de farklı görevler almıştır. Örneğin Melek Tavus Dünya'nın yaratıcısıdır. Tanrı'nın dileğiyle Dünya'yı yaratmıştır. Doğayı, insanları, hayvanları Melek Tavus yaratmıştır.

Semitik dinlerin aksine Ezidilikte Tanrı pasif bir rol üstlenmektedir; bütün işlerini, bu aleme gönderdiği melekler aracılığıyla görmektedir. İktidar olmuş monoteist dinlerin penceresinden bakıldığında, kendi sistemlerine benzemeyen; yani Tanrı'nın aktif olarak dahil olmadığı bir yaratılış sürecinin yaşandığı Ezidi dini çoktanrıcılıkla itham edilebilir. Zira, "yeterince Tek Tanrıcı olmama" eleştirisi semitik dinler tarafından birbirlerine karşı da yöneltilmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Ezidilik bir dindir ve her dinî fikir kendine hastır. Ezidi inanç sisteminde Hüda, yaradandır, kadiri mutlaktır. İlk önce Pazar günü Melek Tavus, Pazartesi günü Melek Derdail, Salı günü Melek İsrafil, Çarşamba günü Melek Mikail, Perşembe günü Melek Cebrail, Cuma günü Melek Samuel ve Cumartesi günü Melek Nurail olmak üzere

yedi günde, yedi melek yaratmıştır. *Mushafa Reş*'te bahsedildiği üzere Hüda, Melek Tavus'u diğer altı meleğe reis kılmıştır. Ezidi dinine göre bu yedi melek yeryüzünde Tanrının iradesiyle görevlerini yerine getirmektedir. Azazil, Çarşamba günü bu âleme gönderilmiş ve Hüda'nın dileğiyle Dünya ve doğayı yaratmıştır. Yeryüzüne indiğinde tavus şekline büründüğü ya da insanlara tavus şeklinde göründüğü için baş melek Azazil'e Melek Tavus[27] denmektedir (Dağ, 2015).

Korkmaz'ın (2015) bahsettiği gibi Zerdüşt dinindeki düalizme paralel bir ikilik Ezidilikte bulunmamaktadır. Melek Tavus ne Ahura Mazda gibi bir iyilik Tanrısı, ne de Ahriman gibi bir kötülük kaynağıdır. Melek Tavus, Hüda tarafından yaratılan bir melektir ve görevi kötülük kaynağı olmak değil Azday halkını hayalden ve delaletten kurtarmaktır. Bu sebeple, *Kitap-el Cilwe*'de de belirtildiği gibi, Hüda tenasüh yolu ile uygun gördüğü zamanlarda meleklerini "insan donuna" sokmaktadır. Bir inancın dualist sayılabilmesi için, o dini sistemde iki aktif güç odağının bulunması gerekmektedir ki söz konusu güçler çatışabilsin. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Ezidi teolojisinde Hüda pasif bir konumdadır. Bunun yanı sıra Ezidiliği düalist olarak anmak, iktidar olan tüm inançların Ezidiliği itham ettiği üzere, Melek Tavus'un Şeytan olgusu ile özdeşleştirilmesi demektir.

Ezidi dininde kötülük kavramı, tanrısal herhangi bir varlığın ürünü değil, bizzat insan kaynaklı bir olgudur. Melek Tavus'un kötülüğün kaynağı olarak algılanıp algılanmadığı sorulduğunda kaynak kişilerden Dağ (2015), kötülük kavramının inançlarındaki yerini şu şekilde aktarmaktadır:

Hayır. Kötülüğün kaynağı değildir. İyiliği temsil eder. Ancak kötülükle savaştığı durumu vardır inancımızda. Aslında kötülüğün bir yaratıcısı vardır. Ancak Melek Tavus bu kötülükle mücadele eden bir melektir. Böyle bir görevi de vardır. Ezidi inancında, kötülüğün insanın kaderi olarak tanrı tarafından yazıldığına inanılmaz. İyiliğin ve kötülüğün insanların ürünü olduğu varsayılır. Bu nedenle kötülüğün kaynağının karanlık olduğuna inanılır ve Ezidiler karanlığı hiç sevmez. Sürekli aydınlık, ateşin var olduğu yerler makbul görülür.

Ezidilik, varlık sahasında iktidar olmuş tüm düşünceler tarafından şeytanperest olmakla itham edilmiştir. Fırat Nehri[28] boyunca misyon faaliyetleri yürütmek için bölgede bulunmuş olan Crosby H. Wheeler (2014) anılarında,

[27] Dr. Philip G. Kreyenbroek'a göre, tavus kuşu figürünün Mitraizm'den ödünç alınmıştır (Kurdish Yezidis; Children Of The Sun, dk. 00,09,13). Bunun yanı sıra, tavus kuşunun yörede bulunmadığı bu simgenin bölgede yaşayan toy kuşu olabileceği de iddialar arasındadır (Izady, 2004, s. 278).

[28] Fırat Nehri ismini Süryanice 'doğurmak' anlamına gelen Burat kelimesinden almaktadır (Yalnızoğlu, 2015, s. 24).

Ezidi halkından "*tavus şeklinde göründüğünü söyledikleri bir resmi olan şeytana tapanlar*" diye bahsetmektedir (s.42). Ahmed Teymur Paşa (2008) da eserinde benzer şekilde Ezidileri Şeytana tapanlar olarak nitelemektedir (s.1). Ezidi halkının katline defalarca ferman çıkarılmasına yol açan şeytanperest oldukları iddiası, Ezidi mitolojisine ehli kitap dinlerin penceresinden bakan gözlerin bir ürünüdür. Yalkut'un (2014) kaynak kişisinden edinilen bilgiye göre Ezidi sözlü geleneğinde Tanrı, Melek Tavus'a Adem'e secde etmesini emretmiş, ancak Melek Tavus bunu reddetmiştir. Bunun üzerine cennetten kovulup cehenneme gönderilen baş melek, daha sonra Tanrı tarafından affedilmiş ve itibarı iade edilmiştir. Bu olaylar zinciri aslında Tanrı'nın Melek Tavus'un dünyayı yönetecek kararlılığa sahip olup olmadığını ölçtüğü bir sınavdı (s.61). Buna yakın bir anlatım Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam'da da vardır. Ancak monoteist dinler öncesinde de söz konusu bu üç inançta yer alan tufan, yaratılış gibi mitler müdahillerinin isimleri farklı olmak üzere anlatılmaktadır. Antik Sümer dininde de Bilgelik Tanrısı Enki, Yer Tanrıçası'nın hışmına uğramış ve daha sonra affedilmiştir (Çığ, 2013, s. 46).

Ezidi inancında "cehennem" kavramı yoktur. Bunun sebebi Melek Tavus'un Hüda tarafından cezalandırıldığı sırada gözyaşlarıyla cehennem ateşini söndürmüş olmasıdır (Yalkut, 2014, s. 61). *Kitab-el Cilwe*'nin birinci, ikinci ve üçüncü fasıllarında Hüda, "*muhaliflerimi aciz kılarım*", "*işlerinde başarısız kılarım*", "*zamanına göre mahlûkata ceza veririm*", "*zahmet ve hastalıkla cezalandırırım*", "*zamanına göre eziyet veririm*" gibi sözlerle günahkârları bu dünyada cezalandıracağını bildirmektedir.

Ezidilerin, şeytanperest oldukları iddiasına delil olarak gösterilen bir başka olay da, şeytan ve şeytanı çağrıştıran kelimelerin Ezidilerin dilinde yasak olmasıdır (Suvari, 2013, s. 90). Bu yasağın sebeplerinden biri şeytan sözünün aşağılamaya dönük bir içgüdüyle söylenmesinden duyulan rahatsızlık sonucu bu kelimenin Ezidi toplumunda bir refleks haline dönüşmüş olması ve Şeytan ve Melek Tavus arasında bir bağ olduğu imasıyla dile getiriliyor olmasıdır.

O mesele şundan kaynaklanıyor; bizim inancımızdaki en büyük melek olan Melek Tavus'a atfen söylendiği için rahatsızlık duyuyoruz. Karşılaştırma öyle yapılıyor. Bizim inancınızdaki Melek Tavus, yeryüzünün yaratıcısıdır. Tanrının iradesini taşır. Tanrı'nın yeryüzüne inen görüntüsüdür. Ancak ona atfen böyle hakaret içeren sözcükler kullanıldığı için bizi rahatsız ediyor. Yoksa başka türlü telaffuz edildiğinde bizi rahatsız etmiyor. Ancak Melek Tavus'a hitaben, "*O aslında Allah'a şirk koşan melekti*" denildiği zaman bizi rahatsız ediyor. Onun karşılaştırılmasını kesinlikle tasvip etmiyoruz (Dağ, 2015).

Sonuç olarak, Ezidilik ne iktidar olmuş herhangi bir dinden sapmış bir mezhep, ne de kendisi ile aynı coğrafyada varlık gösteren iktidar olamamış diğer inançların birleşiminden oluşmuş bir dindir. Kültür olgusu çerçevesinde başka toplumların ya da inançların Ezidilik sistemi içinde yaşıyor olabileceği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu gerçeklik Ezidiliğe has bir durum değildir. Ezidilik içinde en az diğer dinlerin içinde var olduğu kadar farklı unsur (etnik toplumlar, inançlar, ritüeller, mitler) vardır.

Kendine has bir din olarak Ezidilik, tektanrıcı bir inançtır. Şeyh Adi öncesi dönem Ezidi teolojisinin gelişiminde çok önemli rol oynamış olsa da bu döneme ait bilgi ve belgeye henüz ulaşılamamıştır. Dolayısıyla, varsayımlar üzerinden bir toplumun geçmişini değerlendirmek, o topluma yapılabilecek en büyük haksızlıklardan biridir.

Teolojik köken olarak Zerdüştiliğin, Ezidiliğin öncülü gösteriliyor olmasına karşın sistemsel olarak Ezidilik Zerdüşt dininden çok farklıdır. Örneğin, Zerdüştilikte kurban kesmek yasaktır (Sever, 1993, s. 91) ancak Ezidi dininde Kurban Bayramı olarak anılan bir bayram vardır (Karademir, 2015). Bunun yanı sıra Zerdüşt dini düalist temele dayanmaktadır. Oysa Ezidi inancı kötülüğün ilahi bir kaynaktan geldiğini reddeder. Buna göre kötülüğün kaynağı insan doğasıdır.

Etik bakış açısı, bir grubun, kendi dışındaki diğer gruplarca tanımlanması ile ortaya çıkmaktadır (Aydın'dan akt. Suvari, 2013, s. 20). Ezidi toplumu ile ilgili literatür, daha çok başkasının Ezidiliği nasıl gördüğü olgusuna dayalı etik bakış açısı ile gelişmiştir. Dolayısı ile el altında bulunan yazılı kaynakların büyük bir bölümü Ezidi kimliğini, Ezidi toplumunun kendini nasıl tanımlıyor olduğunu dikkate almadan işlemektedir. Bu çalışmada kullanılan bazı örnekler Ezidilere rağmen yapılan Ezidilik tanımlamalarını gözler önüne sermektedir. Uzun bir süre okuma yazma yeteneğinden mahrum kalan Ezidi toplumu, bugün coğrafyalarından koparılmış olarak çoğunlukla Avrupa'da yaşamaktadır. Farklı bir coğrafyanın sosyokültürel yaşam çevresinde büyüyen Ezidi çocukları sözlü kültürle geleneklerini korumaya çalışıyorken, etik bakış açısıyla üretilen literatür ve yeni kimlik arayışları gelecek yıllarda zaten toprağından koparılmış bir toplumun kökenlerinden tamamen kopması tehlikesini yaratabilir.

Şeyh Adi ve Adaviler

Ezidilik, Hüda'nın rızasını kazanmayı temeline oturtan bir din olduğu kadar, Yaradan'a ulaşma yolunda doğa ve doğanın tüm elementlerine de saygı gösterilen bir yaşam felsefesidir. Tabiat, barındırdığı her unsurla Ezidi

inancında kutsiyeti temsil etmektedir. Bu nedenle, doğa gibi saf ve temiz, nur gibi aydınlık diye nitelendirdikleri beyaz, Ezidilerin her daim bürünmeyi seçtikleri renk olmuştur. Sincar gibi dağlık bölgeler hariç, Ezidiler genellikle tarım ile uğraşmaktadır. Ezidi inancında, doğanın bütünlüğü ve üretim çok önemli ritüellerdir. Bu nedenle çiftçilik Ezidilerde çok makbul bir meslek olarak değerlendirilmektedir. Bir şeyler üretmek, doğaya bir şeyler katmak, doğayı kirletmemek ve doğayı yeşertmek Ezidi felsefesinin yapı taşlarındandır. Bu nedenle Ezidi köylerinde, Ezidi arazilerinde, Ezidi yerleşimlerinde hayvanlar ve bitkiler çok önemli bir yere sahiptir. Ezidiler genellikle doğa ile iç içe olabilecekleri alanlarda yaşamayı tercih etmektedir. Bu nedenle Ezidilik daha çok kırsal bölgelerde kök salmış bir inanç sistemidir. Ezidiliğin en önemli ibadetgâhı, Şeyh Adi'nin makamı olan Lalişa Nurani'dir. Ezidi dininde bölgede var olan diğer dinler gibi bir ibadethane içerisinde Tanrı'ya yakarma zorunluluğu yoktur.

Dualarımızı yaparken herhangi bir mekân, mabet ihtiyacı duymuyoruz. Herhangi bir yerde Güneşe dönerek dua edebiliyoruz. Mabet olarak kullandığımız bir mabedimiz yok burada. Dini vecibelerimizi yerine getirirken evimizi, işyerimizi, boş arazileri, herhangi bir mekânı kullanabiliyoruz (Dağ, 2015).

Doğa Ezidi inanç sistemi için başlı başına bir ibadetgâhtır. Günde üç kez; doğarken, tepedeyken ve batarken Güneş'e dönerek dua eden Ezidiler için ışık kaynağını simgeleyen elementler kutsaldır. Bu nedenle Ezidi mabetlerinde sönmeyen ateşler[29] yakılır. Ezidi halkının, inançlarından ötürü doğaya karşı olan bu tutkusu, belki de Ezidi dini hakkında Şeyh Adi öncesi döneme ait bilgilere ulaşılamamasının sebeplerinden biridir. Zira tarih boyunca inananların inşa ettiği tapınaklar, söz konusu inanç sistemlerinin insan hafızasında bıraktığı izler olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi, Ezidilerle ilgili olarak Şeyh Adi öncesi döneme ait herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamaktadır. Bilindiği kadarıyla Ezidilerden bahseden ilk kaynak Şehristani'in *El-Milal ve el-Nihal* isimli çalışmasıdır (Çakar, 2007, s. 14). 1076-1153 yılları arasında yaşayan Şehristani'nin, Şeyh Adi ile çağdaş olması durumu Ezidilerden ilk kez yazılı olarak Şeyh Adi'nin de yaşadığı dönemde bahsedildiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Ezidiliğin kökeni ile ilgili araştırmalar doğrultusunda, Şeyh Adi için çeşitli kimliklendirmeler yapılmıştır. Menzel, Neu, Neander ve Mustafa Nuri gibi kimi araştırmacılar, Şeyhan Bölgesi'nde yer alan Alkoş manastırında-

[29] Ezidi dininde ateş kutsal sayılmaktadır. Nuru simgelediği için, ateşe tükürülmez ve ateşe hakaret edilmez.

ki Edi adlı bir rahip, Mani'nin öğrencisi Adde ve Havari Toma'nın kardeşi Adday[30] ile Şeyh Adi arasında bağlantılar kurmaktadır (Kreyenbroek, 2014, s.9; Şahin, 2015, s.46-48; Nikitin, 1994, s.393-394; Çakar, 2007, s.44-46). Ancak çağrışım ve ses uyumları bir tarafa bırakıldığında, tarihi gerçeklik bambaşka bir Şeyh Adi portresi çizmektedir.

Ezidilerin büyük bir zat olarak andığı Şeyh Adi[31], 1075 yılında Lübnan'nın Balbek kasabasında doğmuş ve 1162 yılında Laliş'te vefat etmiştir (Guest, 2012, s. 41-47). Gençlik yıllarında Bağdat'a giderek İmam el-Gazali'den dersler almış, burada Abdulkadir el-Geylani ile dostluk geliştirmiştir (Kreyenbroek, 2014, s. 31). 1116 yılında el-Geylani ile birlikte Mekke'ye yaptığı Hac ziyaretinden sonra münzevi bir hayat arzusuyla Laliş'e çekilen Şeyh Adi'nin (Suvari, 2013, s. 34) Sufi öğretileri kendisi tarafından Arapça yazılan ilahiler ve dört risalede dile getirilmektedir (Guest, 2012, s. 45).

Laliş'e yerleştikten sonra yıkık durumdaki bir Hıristiyan manastırını[32] dergâha çevirerek burada müritler yetiştirmiştir. Vefatının ardından bu grup Adaviyye tarikatı olarak adlandırılmıştır. Adaviler daha sonra aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı iki gruba ayrılmış, bir grup Suriye'de kalmış diğer grup ise Mısır bölgesine gitmiştir (Sever, 1993, s. 12-17).

Daha önce belirtildiği gibi Şeyh Adi, Ezidi dininin ne kurucusu ne de peygamberidir. 1076-1153 yılları arasında yaşayan Şehristani'nin eseri göz önüne alındığında, söz konusu halk grubunun bugünkü ismi ile anılmaya başlanmasının 1075-1162 yılları arasında yaşamış Şeyh Adi'den daha sonraki bir dönemde başlamış olduğu savı boşa çıkmaktadır. Dolayısıyla Adaviyye tarikatının zamanla Ezidi dinine dönüşmüş olması muhtemel değildir.

Şeyh Adi, Ezidiler tarafından büyük bir Ezidi din adamı olarak nitelendirilmektedir. Öyle ki Ezidi dinindeki reenkarnasyon inancı doğrultusunda Şeyh Adi, Melek Tavus'un yeniden zuhur edişidir (Guest, 2012, s. 64). Şeyh Adi'nin Ezidi inancındaki öneminin gerekçesini Gökçen (2014) şöyle açıklamaktadır;

[30] Havari Toma'nın kardeşi Adday, Kuzey Mezopotamya'ya gelerek bölgede Hıristiyanlığı yayma çalışmaları yapmıştır (Şimşek, 2003, s. 64)

[31] Daha önceleri Es-Şami (Suriyeli) lakabıyla tanınan Şeyh Adi, Laliş'e yerleştikten sonra El-Hakkari diye anılmıştır (Guest, 2012, s. 44).

[32] Konu ile ilgili çalışan hemen her araştırmacı buranın daha önceleri bir Nasturi manastırı olduğunu söylemesine karşın Gökçen (2012) söz konusu manastırın Keldanilere ait olduğunu belirtmektedir (s.10). 5. yüzyılda Nestur'un ortaya attığı diofizitçi inanç ilkelerini benimseyen bir grup, Irak merkezli bir Nasturi-Keldani Kilisesi kurdular (Şimşek, 2003, s. 77). Keldani Kilisesi de kendi içinde ikiye bölünmüştür. Roma Kilisesine bağlı Katolik "Kildaniler" ve Doğulu Katolikos Patrikleri tarafından yönetilen "Asuriler" (Nasturiler) olarak ayrılmışlardır (Molitor, 2004, s. 36).

Ezidi tarihi açısından bilinebilir olanın en eski tarihsel uç noktasında bulunan Şeyh Adi ve ilk takipçileri kayıp zaman dilimini dağıtıyor olmaları sebebiyle de özel bir konuma yerleştirilmektedir. Çünkü tamamen mitolojik anlatılarla süslü bu "karanlık" dönem Şeyh Adi ve takipçileri sayesinde tarihsel aydınlığa kavuşturulmuştur. Ezidiliğin kaybolmaya yüz tuttuğu, dini ibadetlerin yok olmaya başladığı bir dönemde Şeyh ve haleflerinin Ezidiliği farklı kurallar bütünüyle yeniden inşa ettiğine dair var olan inanç Şeyh ve takipçilerini kutsal birer figür haline de getirmiştir. Ezidiliğin bir bütün olarak yenilenmesine ve topluluğun yok olmaktan kurtulmasına vesile olan Şeyh Adi ve ilk takipçilerinin kutsal bir mertebeye çıkarıldıkları bu dönem Ezidi tarihi açısından oldukça önemlidir. Şeyh Adi bu haliyle kurucu lider olmaktan ziyade dini bir sembol olarak görülmektedir (s.50).

Kitab-el Cilwe'nin giriş bölümünde belirtildiği üzere, Hüda herkesten önce var olan Melek Tavus'u kendine has halkını ayırması ve onları hayalden ve delaletten kurtarması için bu aleme göndermiştir. Yaradan'ın Melek Tavus'a verdiği görev, Gökçen'in de vurguladığı gibi Şeyh Adi tarafından bir anlamda icra edilmiştir. Şeyh Adi'nin, Ezidi inanç sistemine ilerde detaylıca değinilecek olan kast sistemi gibi bir takım yeni kurallar getirdiği doğrudur. Ancak bu dönem ve sonrasını Ezidiliğin tamamen yeniden inşa edildiği bir zaman dilimi olarak lanse etmek, elde bunun aksini gösterecek bir kanıt olmamasına rağmen bunun böyle olduğunu gösteren herhangi bir kanıtın da olmaması nedeniyle doğru olmayacaktır.

Şeyh Adi Laliş'e gelmeden önce de Şeyhan Bölgesi'nde Kürt aşiretlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu yapılan hemen her araştırmada doğrulanmaktadır. İslam inancı doğrultusunda bir yaşam süren Şeyh Adi'nin ve ilk müritlerinin bölge halkının inanç dünyasına yeni değerler kattığı yadsınamaz bir gerçektir. Tarihsel örgü içinde varlığını sürdürmüş olan Ezidi inanç sistemi, Şeyh Adi'nin bölgeye yerleşmesi ve en önemlisi daha önce atıf yapılmış olan erdemleriyle yerli halkın sevgisini kazanması sonucu yeni kültürel etkileşimlere açık hale gelmiştir. Şeyh Adi ve sonrasında Laliş'te kalan Adaviyye tarikatı mensupları bugün çok açık bir şekilde gözlemlenebileceği gibi bölgenin çoğunluğunun inandığı, Ezidi dini içinde varlığını yitirmiştir. Şeyh Adi'nin Laliş'e yerleştikten sonra Hakkârili lakabını almasının yanı sıra vasiyeti üzerine yerine geçen Ebu el-Barakat bin Sahir'in oğlu Adi bin Ebu el-Barakat'ın bölgede doğan ilk şeyh olarak Kürt Adi namıyla tanınması (Sever, 1993, s. 12), bölge halkının, tarikat üzerindeki kültürel dominasyonunun en net kanıtlarındandır.

Adaviyye tarikatının zamanla Ezidilik dini haline dönüştüğünü iddia edenler "sapkınlığın" Kürt Adi'nin halefi Şeyh Hasan döneminde başladığını öne sürmektedirler; zira kimi yazarlar Şeyh'i "Yezid" tarafgirliğinin kaynağı olarak gösterirken, kimi yazarlar ise Ezidilerin iki kutsal metni arasında yer alan *Mushafa Reş*'in yazarı olarak gösterirler (Guest, 2012, s. 41-62). Oysaki daha Şeyh Hasan öncesinde Adi bin Ebu el-Barakat, Moğol İmparatoru tarafından öldürtülmeden önce Tayrahid Kürtlerini kontrol altında tutamadığını söyleyerek kendini savunmuştur (Kreyenbroek, 2014, s. 34). Her ne kadar Bar Hebreus (Ebu'lFerec), Seyyid Abdürrezzak El-Haseni, Polonyalı Simeon gibi din âlimi ve seyyahlar Tayrahidler ile ilgili olarak Şemsi ya da Mecusi[33] oldukları konusunda iddialar ortaya atmış olsalar da, Tayrahidlerin Şeyhan bölgesinde yaşayan, güneşi kutsal kabul eden bir Kürt kabile olduğunu belgelemişlerdir. Nasturi keşiş Ramişo, Guidi'nin Ezidi kelimesiyle anlamdaş olarak kabul ettiği Tayrahidlerin Şeyh Adi'nin topluluğuna karıştığını belirtmektedir (Çakar, 2007, s. 46). Şeyh Hasan dönemine gelindiğinde ise bir Arap vakanüvis, Musul Atabeyi Bedreddin Lulu[34] tarafından gerçekleştirilen saldırılar karşısında hezimete uğrayan bölge halkı için Akrad Adawiyya yani Kürt Adaviler tanımını kullanmaktadır (Kreyenbroek, 2014, s. 36). Buradan da anlaşılabileceği gibi Şeyh Hasan dönemine geldiğinde Adaviyye tarikatının Şeyhan bölgesindeki kolu kültürel olarak Tayrahidlerin mensup olduğu etnik köken ile anılmaya başlanmıştır.

Aşiret Sistemi İçinde Ezidiler

Geleneksel olarak Kürtler kabilelere, kabileler ise boylara ayrılmıştır. Bugün bu kabileler konfederasyon, boylar ise aşiret diye adlandırılmaktadır. Bu yapı içinde Kürtler, modern zamanlara kadar kendilerini mensup oldukları aşiret isimleriyle kimliklendirmiştir. Izady (2004) Kürt aşiretlerini klan olarak adlandırmakta ve bu klanların birkaç bin yıl boyu aynı isimle veya aynı ismin benzer varyasyonlarıyla varlıklarını sürdürdüğünü ileri sürmekte, örneğin Sümer ve Akad kaynaklarında bahsedilen Saubaru/Sibaru halkının Zibari klanı olduğunu belirtmektedir (s.157). Bunun yanı sıra, Urfa'da Lak aşiretinin bir dönem yerleştiği muhit bugün halk arasında "Lekler Caddesi"

[33] Mecusi ismi Arapların, Zerdüştlere verdiği isimdir. Magiler, Zerdüşt dininde babadan oğla geçen ruhban bir sınıftır (Izady, 2004, s. 256). Maguş sözcüğü Araplar tarafından mecus seklinde telaffuz edilmiştir. Batı dillerinde "*maj*" ile başlayan kelimeler (*major*, *majestueux*, *majorite*...) büyüklüğü, çokluğu ve azameti nitelemekle beraber bu ruhban sınıfın isminden türemiştir (Nuri Paşa, 1991, s. 93).
[34] Ermeni bir kölenin ihtida etmiş oğlu Bedreddin Lulu, 1221 yılından itibaren hasta olan Atabeyi'ne vekaleten Musul'u yönetmiş, Atabey öldükten sonra yerine geçecek reşit varisi olmadığından 1233'te Atabey unvanını almıştır (Guest, 2012, s. 48).

olarak anılmaktadır. Kürt aşiretleri, dinî veya etnik özellikler yerine genellikle boy isimleriyle anılmıştır. Öyle ki, Ezidi toplumu Suriye bölgesinde aslında bir aşiret olan Dasni/Dasnai ismiyle tanınmaktadır (Suvari, 2013, s. 19). Aşiret yapısına bağlı geleneksel Kürt sosyal yapısı Ezidi toplumunca da aynı şekliyle sürdürülmüştür (Celil D. C., 1992, s. 31). Dolayısıyla Tayrahidler hakkında tarihsel örgü içinde birkaç tespit yapmak mümkün olabilir. Buna göre; eğer Tayrahid adı dini özelliğe yapılan bir referans değilse, çeşitli Ezidi aşiretlerin oluşturduğu ancak daha sonradan kaybolmuş bir konfederasyon ya da kabile olabilir[35]. Eğer Tayrahid'den kasıt dini bir özelliği nitelemekse, muhtemelen çevredekilerin söz konusu topluluğa verdiği bir isimdir; zira Kürt aşiret adlarında etnik ya da dini bir referans yoktur.

Bitlis Hanı Şeref Han (1990), Kürt tarihini anlattığı *Şerefname* adlı eserinde Musul ve Şam dolaylarında dolaşan Tasni (Dasni), Haldi, Besyani, Bohti (bir kısmı), Mahmudi, Dınbili gibi aşiretlerin Ezidi olduğunu kaydetmektedir (s.21). İzady (2004), Aliyan, Anidi, Balad, Dasikan, Dorkan, Mendikan, Samuga ve Saşili aşiretlerini (s. 175), Suvari (2013) ise Dinnai, Şarki, Reşan, Bilki, Maseki, Sahlikan ve Sıpkan (Ermenistan'a göç etmiş mensupları) aşiretlerini (s.65) bu listeye eklemektedir. Bu bilgiler ışığında, Ezidi kimliğine sahip aşiretlerin tek bir konfederasyona ait olmadığı; ancak hepsinin Kürtçe'nin Kurmanci diyalektiğini konuştuğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Dinnai aşireti Berazi konfederasyonuna bağlıyken Sipkanlar aşiretleriyle aynı ismi taşıyan bir konfederasyona mensuptur (Izady, 2004, s. 162-177).

Ezidiler ve "Ferman"

Feodal sistemin hüküm sürdüğü coğrafyada, zaten kendisi de aşiretçi bir yapıya sahip olan Ezidi halkı, kimi zaman artan nüfuslarının getirdiği nüfuzun başkalarını iktidardan edeceğinden korkulduğu için, kimi zaman ise iktidar olan dini inanca bağlı olmadıkları için katliamlara uğramıştır. Katliamlarla dolu bu tarihsel süreç sonunda nüfusu iyice azalmış olan Ezidiler, belki de iktidar olması ya da iktidarı talep etmesi imkânsız görüldüğünden artık tamamen yok sayılmaya başlanmıştır.

Gökçen'e (2013) göre tarihteki Ezidi katliamları 13. asırda Bedreddin Lulu ile başlamıştır. Silsilenin son halkası ise Ferik Ömer Vehbi Paşa'nın Sincar[36] seferleridir (s. 18). Bedreddin Lulu, Şeyh Hasan'a tabi olan çok sayı-

[35] Kürt aşiretleri arasında zamanla başka bir konfederasyona dahil olma durumu söz konusudur. Örneğin Bavend konfederasyonu Ortaçağda dağılmış buradaki aşiretler başka konfederasyonlara dahil olmuşlardır (Izady, 2004, s. 170).

[36] Ezidilerin Şengal diye adlandırdığı dağ. Laliş Vadisi'ne 300 kilometre mesafededir.

daki Kürdün kendi iktidarını sarsabileceğini düşünüyordu. Öyle ki, Atabey Lulu, bu grubun bütün eyaleti harabeye çevireceği kanısındaydı. 1246'da Şeyh Hasan, Musul'a getirilerek zindana atılmış, daha sonra da boğularak öldürülmüştür. İbn al-Fuwati, Şeyh Hasan'ın kesik kol ve bacaklarının Musul kapılarında teşhir edildiğini; ayrıca Şeyh Adi'nin mezarının tahrip edilerek kemiklerinin yakıldığını kaydetmektedir (Guest, 2012, s. 51). Ancak Ezidilere yönelik ilk kırım 1221 yılında Adi bin Ebu el-Barakat döneminde Moğol imparatorunun bölgeye askeri birlikler göndermesiyle yaşanmış, namı diğer Kürt Adi gönderilen bu birliklerce katledilmiştir (Kreyenbroek, 2014, s. 34). 1256'da Hülagü Han önderliğinde Moğol akınları Hakkâri ve Sincar bölgesine yönelmiş, Ezidiler bu akınlar sırasında yaşadıkları yangın ve yağmalar sonucu ağır kayıplar vermiştir (Şahin, 2015, s. 62). 13. yüzyıldan itibaren Ezidi aşiretleri tekrar güçlenmeye başlamıştır. Bu dönemde Ezidiler, etki alanlarını Antakya'dan Urmiye'ye, Kerkük'ten Sivas'a kadar genişletmiştir (Izady, 2004, s. 279). Öyle ki, bölgede kurulan Dilmaçoğulları Beyliği'nin Cizre'de kurulan bir kolu, Erzen Beyliği, Ezidi emirler tarafından yönetilmekteydi (Şahin, 2015, s.63; İzady, 2004, s.279). Şeref Han (1990), Akkoyunlu hükümdarlığının Hakkâri bölgesinin yönetimini Dınbili aşiretine verdiğini, Karakoyunluların ise Aşut ve Hoşab nahiyelerini birleştirerek yönetimini Mahmudiyan (Mahmudi) aşiretine bıraktığını nakletmektedir (s.335-346). 1512'den itibaren Yavuz Sultan Selim, Anadolu'da Safevilerin etkisini azaltmak için seferler yapmış. I. Selim, 1515 yılında Adana, Antakya, Diyarbakır, Urfa, Bingöl, Muş, Mardin, Siirt, Musul, Kerkük, Erbil bölgelerini ele geçirmesinin akabinde Halep, Hama, Şam'ı da alarak Mısır'a kadar ilerlemiştir (Aksoy & Çelik, 2013, s. 265-66). Ezidilerin yaşadığı coğrafya, Safavi ve Osmanlı'nın etki alanlarının tam ortasında kalmaktaydı. Bu nedenle bu iki iktidar odağı da Ezidilerin desteğini kazanmaya çalışmaktaydı (Şahin, 2015, s. 67). Sultan Selim, Halep etrafındaki Kürtlerin beyliğini Ezidi Şeyh İzzeddin'e, Sultan Selim'in oğlu Sultan Süleyman ise Erbil hükümdarlığı görevini Dasnili (Tasni ya da Dasnai) Hüseyin Bey'e vermiştir (Şerefhan, 1990, s. 251-307).

Ezidiler üzerinde, siyasal iktidarın baskısı bir yana dinî iktidarın baskısı da *Şerefname*'nin sayfaları arasında göze çarpmaktadır. Bölgedeki iki dominant unsur olan Safevi ve Osmanlı imparatorlukları arasındaki çatışmada, o zamana kadar dinî iktidarın üzerinde baskı kurduğu Ezidi halkı elinde bulundurduğu aşiret gücüne duyulan ihtiyaç sebebiyle bir rahatlama yaşamıştır. Bu doğrultuda, zaman içinde mürtet olmuş bir kısım Ezidi halk Şeyh İzzeddin'in beyliği sırasında Ezidi dinine geri dönmüştür (Şerefhan, 1990, s. 250).

Dasnili Hüseyin Bey'in Erbil çevresindeki hâkimiyeti, bölgedeki diğer güç sahipleri arasında rahatsızlık uyandırmıştır. Emir Seyfeddin yörede daha önce gücü elinde bulunduran ailenin bir ferdi olarak Hüseyin Bey ile çatışmalara girişmiş ve sonunda Dasni aşiretinin ileri gelenlerinden 500 kişi öldürülmüş, Ezidilerin malları yağmalanmıştır (Şerefhan, 1990, s. 307-309). Kendisi de bir Kürt olan Şeref Han olayı naklederken Ezidilerden "yabancı", Emir Seyfeddin ve taraftarlarından ise Halife Yezid bin Muaviye'nin katlettiği Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'e atfen, "Hüseyni" olarak bahsetmektedir. Dasnili Hüseyin Bey, bu yenilgi sonrasında Babı Ali'ye çağrılmış ve hakkında çıkarılan ölüm fermanı uygulanmıştır.

Bu tarihten sonra Ezidiler, haklarında çıkan fermanlara karşı direnen, bir devlet görevinde ya da bölgesel bir yönetimin başında olmaktan ziyade hayatta kalma savaşı veren bir toplum haline gelmiştir. Baysal (2016), Ezidilerin fermanlara karşı mücadele vermek yerine bu durumu kabul edişlerinin sebebini öldürmenin inançlarında yasak olmasına bağlamakta ve Osmanlı'nın Ezidilere dayattığı askerlik görevinin Ezidilerce reddini de insan öldürmeye yol açabileceği kaygısı ile bağdaştırmaktadır (s.83). Ancak bu doğru değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi. Ezidi aşiretler tarih içerisinde savaşlarda aktif rol oynamış ve hatta kimi zaman iktidarlar tarafından yönetime getirilmiştir. Osmanlı'nın askere almak için zorladığı Ezidiler tarafından hazırlanan 1872 bildirgesi[37] ise askerliğin insan öldürmeye yol açacağı kaygısı değil, zaten baskıcı politikalarla ihtida etmeye zorlanan Ezidi halkının iktidar tarafından elde edilecek böylesi bir asimilasyon fırsatına karşı direnişidir. Ezidilerin fermanlar karşısında pasif kalması, daha çok İslami unsurların bölgelerindeki kesin iktidarına bağlıdır.

Şeyhü'l-İslam Ebu's-Suud Efendi'nin, "*bütün yönleriyle mel'un ve kafirdirler dediği*" Ezidiler hakkında çıkan fetvası, öldürülmelerinin helal olduğu, kız ve kadınları da dahil esir edilip diğer kafirler gibi satılması yönündedir (Şahin, 2015, s. 69). "Şeytanperest kâfir" olarak görülen Ezidilerin tez elden yola getirilmesi (Müslümanlaştırılması) ya da yok edilmesi için hem iktidarla aynı inancı paylaşan dildaş komşuları Kürtler, hem de Osmanlı yönetimi birçok girişimde bulunmuştur. 1655'te Firari Mustafa Paşa, 1715'te Bağdat Valisi Hasan Paşa, 1733-34 yılları arasında Vezir Ahmet Paşa, 1767-68 yıllarında Musul Valisi Amin Paşa, 1786'da Musul Valisi Abdulbaki, 1802'de Musul Valisi Ali Paşa, 1809'da Bağdat Valisi Süleyman Paşa, 1832'de Revanduz Miri Kör Muhammed Bey, 1838'de Diyarbakır Valisi Hafız Paşa, 1846'da Musul

[37] Metin, dini yükümlülükler ve ibadetler sebep gösterilerek Osmanlı yönetiminin Ezidileri askerlik görevinden muaf tutmasını isteyen bir dilekçedir.

Valisi Tayyar Paşa, 1847'de Cizire Botan Emiri Bedirhan Bey ve 1890 yılında Musul valisi olarak atanan Ferik Ömer Paşa'nın kıyımları (Gökçen, 2013, s.13; Şahin, 2015, s.69-81) bölgede İslam akidesi içinde yaşayan aşiretlerin de saldırılarıyla birleştiğinde, Ezidi tarihinin "fermanlarla" yazıldığı açıkça görülebilir. Ezidi tarihi, Moğol akınlarından başlayarak 19. yüzyıla kadar neredeyse aralıksız bir şekilde üzerine harekât düzenlenmiş bir halkın hikâyesidir.

19. yüzyıl nüfus kayıtlarına göre Ezidiler Sivas, Diyarbakır, Mardin ve Siirt arasındaki bölgelerde de yaşamaktaydı; ancak gerek devlet, gerek komşularının baskılarından dolayı din değiştirmeye başlamışlardı (Bruinessen, 2005, s.25). Daha önce bahsi geçen Ezidi aşiretlerinin büyük bir kısmı bugün Müslüman kimliği taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1927'de yapılan nüfus sayımına göre 6 vilayette 18.000 Ezidi yaşamaktaydı. 1980'lerde bu sayı 70.000 civarına ulaşmıştı (Yüzbaşı, 2008, dk. 00.25.08). Bu veri Ezidilerin 1923'ten sonra devlet tarafından fiziki zulme uğramadığının nicel göstergesidir. Ancak ulus devlet yapısı içinde filizlenen bu yeni siyasal sistem, Ezidiler üzerinde uzun yıllar sürecek olan dini ayrımı sonlandırmamıştır. Vatandaşlık bağıyla bağlı olmalarına karşın, Ezidi yurttaşların din hanesine çarpı işareti konulmuş, inançları heretik sayılmaya devam etmiştir (Yalkut, 2014, s. 44). Ezidiler özellikle Müslümanlarla birlikte yaşadıkları köylerde kendilerini tehlike altında hissetmekteydi. Bu nedenle köylerde yaşanan ya da yaşanması muhtemel problemler genellikle Sünni komşularının uygun gördüğü biçimde sonuçlanmaktaydı (Öztemir, 1988, s. 7). Sürekli iç içe olunan bu tehdit ortamı, 1982 Anayasası ile yürürlüğe giren zorunlu din dersi uygulaması ve devlet ile PKK[38] arasında yaşanan çatışmalar, Ezidileri dini, siyasal ve ekonomik anlamda negatif etkilemekteydi. Bütün bunların sonunda, 2008 yılına gelindiğinde, yaşanılan göçler sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Ezidi nüfus yaklaşık 400'e inmiştir (Yüzbaşı, 2008, dk. 00:25:08).

Tarihsiz Bir Halk[39]: Etnisite Tartışmaları ve Ezidiler

Dil, din, etnisite ya da ırk, kültür ve cinsiyet tarih boyunca insanların altında organize oldukları çatılardır. Ezidiler, tarihsel süreç içinde kendilerini daha çok dinsel aidiyetleriyle tanımlamıştır. Tayrahid kimliğinin Ezidi kimliği içinde kaybolmasının bu nedenden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

[38] Kürdistan İşçi Partisi

[39] Neo Marxist düşünürler, millet ya da ulus kavramını bir devlete sahip olan topluluklar için kullanmışlar ancak devletleşemeyen toplumlara milliyet demişlerdir. Buna göre, milliyetler ya kendi devletlerini kurarak millet statüsüne geçecek ya da ''tarihsiz halklar'' olarak kalacaklardır (Özkırımlı, 2008, s. 48-49).

Tom Nairn ve Michael Hechter'a göre, özgül milli duyarlılıklar ve ülküler, modern devletteki bölgeler ya da devlet genelindeki sınıflar arasındaki, gelişmemiş çevre bölgeler ile gelişmiş merkez bölgeler arasındaki ya da merkez seçkinler ile yeni harekete geçmiş çevre kitlelerin desteklediği çevre seçkinler arasındaki görece yoksunluktan doğar (Smith, 2013, s. 72). Michael Hechter bu döngüyü iç sömürgecilik olarak adlandırmaktadır (Özkırımlı, 2008, s. 122-131). Nairn ve Hecter'ın modern zamanlarda[40]ortaya çıkan milliyetçilik kavramı ile iç sömürgecilik arasında kurduğu bağlantı modern zamanların berisine uyarlandığında günümüzde kavranamayan birçok olgu açıklığa kavuşacaktır. İç sömürgecilik, siyasal otoritenin bir bölgeyi ötekileştirmesi ve baskılaması sonucu mümkün olabilir. Tarih, Benedict Anderson'ın (2014) ulus inşasının hemen her toplum için küçük farklılıklar müstesna aynı basamaklara sahip olduğuyla ilgili saptamasını (s.129-158) haksız çıkarmaktadır. Kimlik bilincinin oluşum sürecinde aynı olan tek bir basamak vardır ki o da baskıdır. Toplumlar ya da Anderson'un deyimiyle cemaatler, genellikle otorite (iktidar) tarafından baskı altına alınmaya çalışılan olgular etrafında kenetlenmektedir. Bunu doğrular nitelikte Chatterjee, Asya ve Afrika'daki milliyetçiliği örnek göstererek, her toplumun milliyetçiliğinin kendine has özellikler ve farklı tarihi süreçler doğrultusunda gelişim gösterdiğini ileri sürmektedir (Chatterjee'den akt.Özkırımlı, 2008, s.196).

Ezidiler geçmişten bu güne değin mensup oldukları din dolayısıyla baskı altına alınmıştır. Ancak paradoksal biçimde Ezidi halkı son yirmi seneye kadar kendilerini sadece dinî inançlarıyla tanımlamıştır. Bu bağlamda Suvari'nin (2013) Ezidiler için yaptığı "etno-dinsel bir topluluk" tanımlaması (s.12) bu açıdan bakıldığında doğrudur. 20. yüzyıla kadar Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Ezidiler, her ne kadar ehli kitap olmadıkları gerekçesiyle dışında tutuluyor olsalar da, millet sisteminin[41] temelini oluşturduğu hukuk ve yönetim sistemi içinde dinsel kimlik dışında bir aidiyetle tanımlanmaya gerek duymamaktaydı (Yalkut, 2014, s. 111-112). Söz konusu bu sistem içinde Sünni-Müslüman grup ümmet olarak başat rolü üstlenmekteydi.

[40] Milliyetçilik, millet kavramının ortaya çıkışı ile ilintilidir. Greenfeld, Alter, Kedourie gibi düşünürler millet anlayışının kökenlerini modern zamanlara dayandırırken, Greetz ve Shils gibi teorisyenler milletin köklerini antik dünyada aramaktadırlar (Özkırımlı, 2008). Ancak ortada kesin bir bilgi var ise o da; milletin doğal bir kavram olmadığıdır (Anderson, 2014). Millet; ortak kültür, medya etkisi, beraber çalışma ihtiyacı yahut ortak tarih inşası yoluyla birbirleri arasında benzerlikler olduğunu düşünen ve birbirlerine bağlılık duyan insan topluluğudur. Ancak bu sınırları tanımlanmış organizasyonlar, yani milletler hiç kuşkusuz Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan güvenliği, barışı, savunmayı, statükoyu, sağlık reformlarını, eğitimi, gelişimi, araştırmayı ve gelirin yeniden paylaşımını ön planda tutan modern devlet anlayışı ile önem kazanmıştır (Heywood, 2007, s. 143).

[41] Arapça *milla* kelimesinden türetilen millet, Kuran'da söz anlamına gelmektedir. Osmanlıcada ''*Tanrı tarafından indirilen bir kitabı yahut sözü kabul eden insanlar grubu*'' anlamını almıştır (Akgönül, 2007, s. 38).

Bölgedeki Kürt aşiretlerinin büyük kısmı İslam akidesi içinde Gayrimüslim unsurlara nazaran göreli bir üstünlüğe sahipti. % 80 oranında Sünni İslam inancını takip eden Kürtler, dildaşları olan Alevi ve Ezidileri marjinalleştirmiştir (Bruinessen, 2004, s.11-33). *Şerefname*'de (1990) dahi, Ezidi aşiretler Kürt aşiretleri arasında gösterilmesine rağmen "yabancı" olarak anılmıştır (s.308). Bunun yanı sıra zaman zaman Kürtler, Ezidi kıyımlarında aktif rol üstlenmiştir. Bu gibi olgular Ezidi halkının kimlik tanımlamasını etkilemiştir. İngiliz belgelerinde, Goyan aşiretinin Türk hükümetine karşı çıkaracağı bir isyan öncesinde Ezidilerle iletişime geçildiğini, ancak Ezidilerin "ulusal bilince" sahip olmadığı belirtilmektedir (Mesut, 1992, s. 197). Emir Anvar Muaviye İsmail'in Ezidilerin Kürt olmadığını ve Kürt partilerinin bu yalandan vazgeçmelerini istediği bildirgesinde Asuriler ile soydaş olduklarını ileri sürerken aslında şu satırlar Ezidi kimliğinin ait olduğu yeri göstermektedir; "*Özellikle zulüm ve felaket zamanlarında onlar saldırı karşısında yan yana kalırdı.*'' (Sever, 1993, s. 127).

Ancak son 20 yılda, özellikle Ezidilerin Almanya'ya yoğun göçünden sonra bu durum değişmiştir. Bu çalışma dahilide görüşme yapılan Ezidiler, "*Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?*" sorusuna "*Kürt*" ve "*Ezidi*" cevabını vermiştir. Ancak 50 yaş altındaki Ezidiler kendilerini önce "*Kürt*" sonra "*Ezidi*" olarak tanımlıyorken, 50 yaş üstündeki Ezidiler kimlikleriyle ilgili soruda aklına gelecek ilk cevabın "*Ezidi*" olduğunu belirtmiştir. Ancak Ezidi toplumunun yüzlerce yıllık yarası olan, fermanlar karşısında yalnız bırakılma olgusu bugün hâlâ Ezidi kimliğini şekillendirmektedir. DEAŞ'in 3 Ağustos 2014 tarihinde Ezidilerin yaşadığı Sincar bölgesine karşı saldırıya geçmesiyle bölgeden çekilen peşmergeler Ezidi hafızasında yer etmiştir. KDP[42] lideri Mesut Barzani'ye karşı yönelen tepkiler, bir kısım Ezidinin "*Biz Kürt değiliz*" açıklamalarıyla daha da ivme kazanmıştır. 20 yıl öncesine kadar Ezidilerin Kürt kimliğini neden kabul etmediği sorusuna bir kaynak kişi şöyle cevap vermiştir:

Bunu bir sebebe bağlamak yanlış olur. Bunun birçok etkeni vardır. Ezidiler tarihleri boyunca 74 [43]tane ferman görmüşlerdir. Bu fermanların çoğunu devlet, işte Osmanlı ve bölgede yaşayan Sünni ve Kürtler aracılığıyla yapıldığı için bir dönem, katliam sonrası Ezidilerin özellikle Kürtlere atfen, "*biz Kürt değiliz*" demesi bir reflekstir aslında. Kürt'tür Ezidiler. İnanç olarak da, etnik olarak da, dil olarak da Kürt'tür. Ancak katliamların çoğu Kürtler tarafından oluşturulunca refleks olarak "*biz Kürt değiliz, Kürt olsak bize katliam*

[42] Molla Mustafa Barzani tarafından kurulan Kürdistan Demokrat Partisi.
[43] Literatürde bu sayı 72 olarak görülmektedir. Ancak kaynak kişi bu rakamı 74 olarak zikretmektedir.

yapmazlardı. En son keza, Şengal'deki katliamdan sonra Şengalliler çıkıp da özellikle Barzani hükümetinin geri çekilmesi, Peşmergelerin onları yüz üstü bırakmasının ardından "biz Kürt değiliz" diye isyan ettiler. Oysa bu bir refleksti. "*Bizi niye korumadınız? Bizi neden yüzüstü bıraktınız?*" tepkisiydi. Yoksa Ezidiler Kürt'tür. 5000 yıldır inançlarını, dualarını Kürtçe yapıyorlar (Dağ, 2015).

Ezidiler, Kürtçenin Kırmanci lehçesini kullanmaktadır. İnanç sistemlerinde yer alan tüm dualar bu dille yazılıp[44] okunmaktadır. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler* adlı kitabında dilin eşzamanlı kitlesel tüketim etkisine vurgu yapmaktadır (2014, s. 214). Gellner de dilin toplumsal bilinci oluşturan en önemli paydalardan biri olduğunu belirtmektedir (akt. Özkırımlı, 2008, s. 165). Dolayısıyla her ne kadar Ezidiler yakın bir geçmişe kadar kendilerini yalnızca dinsel aidiyetleriyle kimliklendiriyorlarsa da, bünyesinde yaşadıkları ulus devletler için asimile edilmesi gereken Kürtler olarak görülüyorlardı. Dinsel olarak Ezidiler, sayıları zaten iyice azalmış olduğundan iktidar için bir tehlike odağı olmadığı; ancak etnik olarak kendilerini Kürt diye tanımlama ihtimallerinin sıkıntı doğurabileceği düşünülmüş; bu nedenle de, varlık sahalarında hakim olan devletler tarafından, iktidarın mensup olduğu başat kimliğe adapte edilmeye çalışılmış olduğu ileri sürülebilir.

Ulus[45] kavramı ve bu kavramın kökenleri konusunda bugün bile siyaset bilimciler arasında bir konsensüs sağlanamamıştır. Shively'e (1942) göre "ülke" değil ama "devlet" kavramı "ulus"la eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu, bir hissiyat bağı olan ulusun, devletin hukuki işleyişi için destek sağlayıcı bir çatı olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (s. 46). Bir diğer deyişle, bir sistem olarak devlet, dizayn ettiği ulus kavramını devamlılığını sağlayabilmek için bir güvence olarak görmektedir. Dolayısıyla sistem tarafından dizayn edilen bu "planlanmış topluluklar" dışında dahil olunabilecek belli bir güç sahibi diğer çatılar, bir anlamda bu yeni devlet sisteminin varlığına meydan okumadır. Bu nedenle söz konusu farklı unsurlar, sistemin planladığı toplum olgusu içinde eritilmelidir. Milliyetçilik, bu bağlamda, modern devlet anlayışının başlıca ideolojisi haline gelmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde artık ideolojileşmiş olan milliyetçilik ulus ve devlet aygıtını aynılaştırmaya yönelmiştir (Kalay, 2013, s. 15).

Elizabeth Grozs, "*Dünyanın hâkimi olamayışına tahammül edemeyen bir kendilik, kendi tikelliğini ve sınırlarını somutlaştırdığı için ötekilerden korkar ve nefret*

[44] Ezidi dini özünde sözlü kültüre dayanıyor olsa da günümüzde bazı dua ve ilahiler Ezidiler tarafından yazıya aktarılmaktadır (Dağ, 2015).

[45] Ulus kelimesi 13. yüzyılda doğumla ya da doğduğu yerden dolayı birleşmiş insan topluluğu anlamına gelen Latince *nasci* kelimesinden türemiştir (Heywood, 2007).

eder ve ötekiliği her fırsatta kendi modeline dayalı bir kimlik ve aynılığa indirgemeye çalışır," demektedir (akt. Chambers, 2014, s. 52). Ezidi halkı da, bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk, Irak ve Suriye tarafından ise Arap olarak kabul edilmiş, tarihsel bir bağ oluşturmak amacı ile de söz konusu toplulukla devletler tarafından planlanan topluluklar arasında çağrışım ve ses uyumuna dayalı teoriler üretilmiştir. Türkiye'nin Ezidileri etkileyen girişimlerinden daha önce bahsedilmişti. Saddam Hüseyin yönetiminde ise Ezidiler, resmi kurumlarda "Yezid bin Muaviye'nin takipçileri olan Araplar" olarak kabul edilmiş ve nüfusa böyle kaydettirilmek istenmiştir (Kurdish Yezidi; *Children Of The Sun*, dk. 00.20.52).

Modern zamanın iç sömürgecilik kavramı, önceki dönemlerde iktidarın belirli bir bölgeyi ve bölgede yaşayanları baskı altına alıp, vergi sistemi dahilinde söz konusu bölge ve halkını dönüştürmeye ya da kendi açısından iktidarını sarsamayacak konuma getirmesiyle karşılanabilir. 19. yüzyılın sonuna kadar, etnik açıdan milliyetçiliğin ortaya çıkmamış olduğu Osmanlı egemenlik sahası, daha çok dinsel ve mezhepsel çatışmaların yoğun olduğu bir bölge olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle toplumlar kendilerini dinsel çerçevede kimliklendirmiştir. Dolayısıyla Ezidi halkı kendini baskı odağında olan dinsel aidiyetleriyle tanımlamaktaydı. Ancak, modern devlet sisteminin bölgede hakim olmaya başlamasıyla, iktidar baskısı "din"den "etnisite"ye doğru kayma göstermiştir. Ulus devlet sisteminde Ezidiler yalnızca dinleriyle değil konuştukları dille de değerlendirilmeye başlanmış, ibadetlerini yaptıkları dil yasaklı duruma gelmiştir. Baskı zemininin genişletilmesiyle, Ezidiler kendilerini dini kimliklerinin yanı sıra dilsel kimlikleriyle de tanımlamaya başlamıştır.

Hüda'nın Yolunda Ezidiler

Daha önce de belirtildiği üzere, Ezidilik şifahi geleneğe dayanmaktadır. Bu özelliği Ezidiliği kitabi dinlerin katılığından ayırmaktadır. Yalkut (2014) Ezidiliğin sistematik bir yapıya sahip olmadığını, topluluk için önemli olanın uygulanabilirlik olduğunu belirtmekte ve Ezidi cemaatinin kimliğini sürdürebilmesini bu değişme ve uyum sağlayabilme yeteneğine bağlamaktadır (s. 47). Ezidilerce kutsal olarak addedilen iki metin, *Mushafa Reş* ve *Kitab-el Cilwe*, Ezidi inancının temellerini oluşturmaktan ziyade daha çok sözlü geleneği yazı ile koruma işlevi görmektedir. Ezidiler için aslolan tarihsel bütünlük içinde devam ettirdikleri sözlü gelenektir. Ezidi teolojisini oluşturan mitler, kurallar, ritüeller, yasaklar ve adetler Ezidi din adamları aracılığıy-

la kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Katı bir kast sistemine bağlı olan Ezidi dini, "fermanlar", sınır telleri ve son olarak göçlerden dolayı din alimlerinin Ezidi yerleşkelerine iyice seyrekleşmiş olan ziyaretleri neticesinde felsefesini gelecek kuşaklara aktaramama tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma doğrultusunda ziyaret edilen Ezidi köylerinde özellikle genç nüfusun, Ezidi ibadetlerini yalnızca ana hatları itibariyle bildikleri gözlemlenmiştir. Avanaş (2015) artık her köyde din adamı bulunmamasından dolayı adetlerin öğretilmediğini ve bu nedenle pek fazla ibadet yapılmadığını belirtmektedir. Bir diğer kaynak kişi Karademir (2015) de dini konularda yeteri kadar bilgilendirilmediklerini doğrulamaktadır. Ata topraklarında yaşıyor olmalarına karşın bu tür problemlerle yüz yüze kalmış olan Ezidilerin yanı sıra Avrupa'ya göç etmek zorunda kalanlar da benzer problemler yaşamaktadır. Yalkut (2014) kendilerini bambaşka bir sosyokültürel çevre içinde bulan Ezidilerin durumunu "eşikte olma" olarak tanımlamaktadır (s. 51-57). Toprağından koparılmış Ezidi çocukları, bambaşka kültürel ve sosyolojik değerlere sahip bir coğrafyada, her ne kadar sözlü aktarımıyla geleneklerini korumaya çalışıyor olsalar da, gelecekte ana yurdunu hiç görmemiş gençler için Avrupa'nın toplumsal yapısı içinde kaybolma durumu çok muhtemel bir sonuç gibi görünmektedir. Ezidilik, özü itibariyle daha çok kırsal alanlarda kök salmış bir inanç sistemi olarak, Avrupa'nın sanayileşmiş kentlerinde yaşam alanı bulmakta muhtemelen zorlanacaktır. Zira Ezidilerin tanrısal saydığı doğa üzerinde yükselen binalar, yüksek binalar arasında Güneş'ten yoksun sokaklar ve yalnızca fabrikalarda mal üretimi için yakılan ateş, Ezidi yaşam felsefesiyle taban tabana zıtlık oluşturacaktır.

Ezidilerin dinsel yaşamlarında sıkı sıkıya bağlı olduğu bir kast sistemi söz konusudur. Şeyh Adi öncesinde yalnızca "Pir" ve "Mürit"lerden oluşan sistem, 12. ve 13. yüzyıl sonrası Şeyh Adi kültü çevresinde yeni bir yapılanmaya gitmiştir (Gökçen, 2014, s. 151). Yalnızca dini ritüellerin uygulanışı kapsamında işlev gören bu yapıya, Şeyh Adi sonrasında dini ve beşeri işlevler üstlenmiş olan "Şeyh" sınıfı da eklenmiştir.

Şeyh Adi'nin ardılı Ebu el-Barakat bin Sahir'in soyundan geldiğine inanılan Şeyhler (Çakar, 2007, s. 182), Adani, Şemsani ve Katani olmak üzere üç soydan gelmekte ve kendi içlerinde "Mir", "Baba Şeyh" (*Baveşıh*) ve "*Peşimam*"[46] olarak adlandırılmaktadır. Şeyh sınıfını oluşturan soylar, kökenlerini Şeyh Adi'nin yoldaşlarına dayandırmaktadır; Şemsanilerin Şeyh Şemseddin ve kardeşi Fahreddin'den, Adanilerin Şeyh Hasan ve oğlu Şeyh Şerafeddin'den,

[46] *"Peş"* Kürtçe "ön" ya da "baş" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "*peşimam*", "baş imam" demektir (Çakar, 2007, s. 187).

Katanilerin ise Şeyh Ebubekir'den geldiğine inanılmaktadır (Gökçen, 2014, s. 159-164; Guest, 2012, s. 70-73; Yalkut, 2014. s. 47-51; Çakar, 2007, s. 178-182; Kreyenbroek, 2014, s. 124-132). Reenkarnasyon inancı doğrultusunda 7 meleğin ruhuna girdiğine inanılan bu isimler, Ezidiler arasında, onların soyundan geldiğine inanılan ailelere de ulvi bir merci kazandırmaktadır. Bu nedenle Şeyh kastı, Ezidi hiyerarşik piramidinin en üstünde yer almaktadır. Ancak Şeyh sınıfı da kendi içinde bir iş bölümüne sahiptir. Ezidilerin beşeri lideri olan Mirler, Şeyh Ebubekir'in soyundan geldiğine inanılan Katani ailesinden seçilmektedir. Melek Tavus'un vekili olarak kabul edilen "*Mirin*", daha çok seküler bir lider olmasına karşın dinsel otoritesi de sınırsızdır. Ruhani otoritenin en üstünde yer alan, Şemsani ailesinin Fahreddin koluna mensup üyeler arasından seçilen şeyhlerin lideri, Baba Şeyh[47], Mir[48] tarafından atanmaktadır. Bunun yanı sıra Mirler "aforoz" yetkisini de ellerinde bulundurmaktadır (Kreyenbroek, 2014, s. 124-125). Şeyh Hasan'ın soyundan geldiğine inanılan Adaniler ise Şeyh kastında Peşimam'lık görevini üstlenmektedir. Şeyhler, Müritlerin ruhani önderleridir. Ezidi toplumunda doğum, ölüm, evlilik gibi durumlarda ve bayramlar sırasında ayinler düzenlemek Şeyhlerin sorumluluğundadır (Suvari, 2013, s. 61). Çakar (2007) Şeyhlerin siyah bir cübbe taşıdığını ve bunu başlarını beyaz bir eşarpla sarılmış siyah bir türban takarak tamamladıklarını ifade etmektedir (s. 183).

Pirler, Ezidi kast sisteminde Şeyhlerden sonra gelen gruptur. Pirlerin soyu, Şeyh Adi'nin ilk Kürt müritlerinden dört klana dayanmaktadır (Guest, 2012, s. 73). Gökçen (2014), Pirlerin 12. yüzyıl öncesinde Ezidilerin dini liderleri olduğu ile ilgili iddiaları aktarmaktadır (s. 164).

Pirler genel olarak Şeyhin yokluğunda ona atfedilen sorumlulukları üstlenmekle görevlidir. Tıpkı Şeyh kastında olduğu gibi Pirler arasında da iş bölümü vardır. En seçkin görev Laliş tapınağının bekçiliğidir. Bu sorumluluğu üstlenen Pirlere "Baba Çavuş" (*Bave Çavuş*) denmektedir (Guest, 2012, s. 73). Ezidi toplumu için önem arz eden diğer mabetlerin bekçiliğini yapan Pirlere ise "*Micevir*" denmektedir. Her Pir bir Şeyhin müridiidir ve her Pirin bağlı olduğu başka bir Pir bulunmaktadır (Gökçen, 2014, s. 164). Ezidilerin kutsal mekanlarına hizmetle yükümlü Pirler, dini toplantılara Şeyhlerle birlikte katılmakta ve dini çalışmalarda onlara yardımcı olmaktadır. Pirler de tıpkı

[47] Baba Şeyh'lere, tapınağın yaşlı adamı anlamında "*Ehtiyaremergahe*" de denmektedir (Kreyenbroek, 2014, s. 126). Kaynak kişilerle yapılan görüşmede Ezidiler bu makamdan "Baveşıh" diye bahsetmektedir.

[48] Mirlere "Emir el-Hecc" da denilmektedir. Geleneksel olarak Mirler, Laliş'e 5-10 kilometre uzaklıktaki Baedre'de oturmaktaydılar ancak daha sonra çoğunlukla Bağdat ve Musul'da ikamet etmeye başlamışlardır (Guest, 2012, s. 72).

Şeyhler gibi siyah cübbe taşımakta, ancak onlardan farklı olarak başlarına kırmızı eşarpla sarılmış bir türban takmaktadır (Çakar, 2007, s. 182).

"Kavvallar" (*Kevvallar*), Şeyh, Pir ve Mürit üçgeninde gelişen kast sisteminde başlı başına bir tabakayı tanımlamaktadır. Kelime itibariyle "*Kevval*", "hitabet yeteneği güçlü olan ve bu yetenekle insanları etkileyebilen" anlamına gelmektedir (Çakar, 2007, s. 188). Başika ve Bahzani köylerinde yaşayan iki aile arasından seçilen Kavvalların başlıca vazifeleri arasında hac görevi için Laliş'e gelen Ezidilere müzik eşliğinde ilahiler okuyarak ve enstrüman çalmaksızın "*kevl*" ve "*beyt*"[49] söyleyerek hizmet etmek, Melek Tavus'un madenden yapılmış sancaklarıyla Ezidi köylerini dolaşıp zekat toplamak ve Emir'in fetvalarını Ezidi yerleşkelerine ulaştırmak sayılabilir (Gökçen, 2014, s. 169-171; Yalkut, 2014, s. 61-62, Guest, 2012, s. 73-74; Sever, 1993, s. 62; Kreyenbroek, 2014, s. 133-134).

"Mürit" kastı, Ezidi toplumsal yapısında herhangi dini yahut dünyevi bir görev üstlenmemiş inançlı Ezidileri kapsamaktadır. Bu çalışma doğrultusunda bilgisine başvurulan tüm kaynak kişiler de bu kasta mensuptur. Mürit sayılan her Ezidi bir Şeyhe ve Pire tabiidir. Her Ezidi için zorunlu olan ritüeller dışında bir yükümlülükleri bulunmamaktadır; ancak kast sistemini ayakta tutan da yine Mürit sınıfıdır. Hiyerarşinin üst tabakaları için toplanan "*her*" diye adlandırılan bağışlar ve zekatların büyük bir kısmı bu kastın üyeleri tarafından sağlanmaktadır.

Ezidi kast sistemindeki unvanlar babadan oğula, miras yoluyla devam ettirilmektedir. Bu sınıfların Şeyh Adi tarafından oluşturulduğuna dair yaygın inanç nedeniyle kastlar arası geçiş yasaklanmıştır. Sınıflar arasında evlilik yasaktır. Her birey kendi sınıfından biriyle evlenmek zorundadır. Ezidiler, bu yasağın, kan bağını koruma amacı güttüğünü belirtmektedir (Dağ, 2015). Kastlar arasında evlilik yasaktır ancak aynı kast içinde de evliliklerin yalnızca akraba bağı ile sınırlandırıldığı durumlar görülmektedir. Örneğin Pir sınıfına mensup Hasan Meman soyu, sınıfının diğer temsilcileriyle değil yalnızca kendi akrabalarıyla evlenebilmektedir (Kreyenbroek, 2014, s. 132).

Soy esasına dayanan Ezidi dini hiyerarşisinde üç sınıflaşmış tarikat bulunmaktadır[50]. Kan bağıyla devam etmeyen, dini bütün tüm Ezidilere açık olan "Fakir" (*Fekir*), "Koçek" ve "Fakireler" (*Fekriyat*) katı hiyerarşik sistemde bir istisnayı temsil etmektedir. Geleneksel olarak çileci bir tarikat olan

[49] "*Kevl*" daha çok dini hikâyeleri, "*beyt*" ise genellikle Ezidiler hakkında önemli hikâyeleri kapsamaktadır (Gökçen, 2014, s. 171).

[50] Sever (1993), Fakirleri soya bağlı bir kast olarak aktarmaktadır (s.64), Gökçen (2014) ise Fakirlerin geleneksel olarak herkese açık bir sınıf olduğunu ancak daha sonradan kalıtımsallaştığını belirtmektedir (172).

Fakirler, Ezidiler arasındaki anlaşmazlıkları gidermenin yanında onları dinsel anlamda bilgilendirmekle sorumludur. Kalıtımsal olarak tanımlanmayan Fakir sınıfına, belli bir dinsel eğitimden geçip, kabul şartlarını yerine getiren her sınıftan Ezidi dahil olabilmektedir. Fakirler, siyah renkte, eteklerine kırmızı kumaştan şerit geçirilmiş bir cübbe giymekte, bellerine bağladıkları kırmızı-beyaz renklerde örülmüş bir kuşak ve siyah kumaştan dikilmiş bir sarık ile kıyafetlerini tamamlamaktadır (Sever, 1993, s. 64). Fakireler ise Lalişa Nurani'ye hizmet etmek ve münzevi bir hayat sürmek arzusunda olan dul, boşanmış yahut hiç evlenmemiş kadınların oluşturduğu bir tarikattır (Yalkut, 2014, s. 51). Evlenmemeye yemin eden bu kadınlar, hayatlarını Laliş'teki işlere yardımcı olmak ve dua etmekle geçirmektedir.

Melek Tavus ve diğer meleklere doğrudan temas sağlayabildiklerine inanılan Koçekler, doğum itibariyle bu unvanı kazanmamaktadır. Dini bir eğitim sonucu Koçekliğe kabul edilen kişilerin, Ezidi toplumunca, gelecekten haber verme, şifa dağıtma ve büyüsel yetenekleri olduğu düşünülmektedir (Gökçen, 2014, s. 172; Yalkut, 2014, s. 51, Çakar, 2007, s. 190; Suvari, 2013, s. 62). Koçeklerin başlıca görevleri Melek Tavus'un sancağını taşımak ve Laliş'e gelen hacılar ile ritüellerin gerçekleştirilmesinde Kavvallara eşlik etmektir. Bunun yanı sıra Lalişa Nurani'nin odun gereksinimi de Koçeklerin sorumluluğundadır.

Ezidi inancında, Melek Tavus'un suretini yansıttığına inanılan ve Ezidilerin yaşadığı bölgelere göre adlandırılan yedi sancak bulunmaktadır; *Tawusa Enzel*[51], *Tawusa Şengal*[52], *Tawusa Halep*, *Tawusa Xalta*[53], *Tawusa Zazona*[54], *Tawusa Tewrez*[55], *Tawusa Moskov*[56] (Gökçen, 2014, s. 144-147). Yedi meleğin ruhunu taşıdığına inanılan bu ikonların Ezidi halkını kutsamak için kullanıldığı belirtilmektedir. Guest (2012), diğer bazı kutsal emanetlerin yanı sıra beş adet bronz sancağa Ömer Vehbi Paşa liderliğinde Ezidilere karşı girişilen kıyım sırasında el konulduğunu aktarmaktadır (s. 232-236). Daha önce belirtildiği gibi Kavallar, Koçeklerin de eşliğinde söz konusu bu sancakları Ezidi yerleşkelerinde dolaştırarak bağış ve zekat toplamaktadır.

Ezidi inanç sisteminde, dini ve beşeri görev üstlenmiş kastlar, gelirlerini aldıkları zekat, "*her*" ve hediyelerden sağlamaktadır. Bu nedenle, daha önce

[51] Şeyhan Bölgesi.
[52] Sincar Bölgesi.
[53] Diyarbakır ve çevresi.
[54] Yazar, "Zazona" olarak Hakkâri ve çevresini adlandırmıştır. Bu isim Bitlis'in Sason ilçesinden gelmektedir.
[55] Tebriz ve Urmiye çevresi.
[56] Rusya, Ermenistan ve Gürcistan çevresi.

bahsedildiği gibi, Müritler Ezidi kast sistemini maddi olarak ayakta tutan en önemli sınıftır. Ezidiler yıllık gelirlerinin onda birini Mir'e, onda birini Şeyhlerine, onda birini aşiret reislerine ve Pirlerine vermektedir. Nikitin'in (1994) hesaplarına göre bu miktar bir Ezidi'nin kazancının beşte üçüne denk gelmektedir (s. 247). Çakar (2007) ise hiyerarşinin üstünde yer alan Şeyh ve Pirlerin gönüllü toplanan yardımlara ek olarak edindikleri gelirleri şu şekilde vermektedir:

a) Bayramları kutlandığında onlara verilen hediyeler
b) Sünnet, vaftiz, ad koyma, taziye, nikah ve düğün gibi merasimlerde verilen hediyeler
c) Dara girildiğinde kendilerinden medet ya da şifa umulduğunda getirilen hediyeler
ç) Toprakları, bahçeleri ya da köy ortamındaki ihtiyaçları için karşılıksız olarak yapılan işler
d) Her mevsimin ürünü kaldırıldığında verilen hediyeler
e) Belli bir suçtan dolayı ödenen para cezaları
f) Mahkemeden kararın çıkmasına müteakiben verilen hediyeler
g) Soysuz ölen ya da aforoz edilen bir Ezidi'nin müsadere edilen malları (s.184-185).

Ezidi toplumunda evlilik, ancak ve ancak Ezidiler arasında gerçekleşebilmekte; Ezidi erkek veya kadın, başka bir dine mensup kişiyle evlenememektedir. Böyle bir olayın vukuu, dinden çıkma sebebi sayılmaktadır. Bu nedenle Ezidiler, komşu Müslüman, Hıristiyan ve aynı zamanda Ezidi din adamlarıyla kirvelik bağı geliştirmiştir. Mezopotamya'da kirvelik müessesesi yapay olarak geliştirilen bir tür kan bağı olarak değerlendirilmektedir. Bu kan bağı da zaten evliliği yasaklayan bir bağdır[57]. Ezidiler başka dine mensup kişilerle ve kendi sınıfı dışındaki diğer Ezidilerle evlenemeyeceği için Müslüman olsun, Hıristiyan olsun, bölgedeki diğer komşu topluluklarla ve kast sisteminin başka tabakasına dahil olan Ezidilerle ilişkilerini kirvelik bağı üzerinden kurmuştur. Kirvelik, bölgede kan bağı kadar önemli olduğundan taraflar arasında karşılıklı güven hissini de tesis etmektedir.

Ezidi inanç sisteminde evliliğe engel olarak görülen bir başka bağ da "ahret kardeşliği" (*braye ahrete*) kurumudur. Ancak kirvelikten farklı olarak ahret kardeşleri başka bir inanca mensup topluluklar arasından seçilememektedir.

[57] Öyle ki, Mezopotamya töresinde, kardeş çocuklarının birbiriyle evlenmesinde bir beis görülmezken kirve çocuklarının evlenmesi yasaklanmıştır.

Bunun yanı sıra evliliği yasakladığı için Ezidiler ahret kardeşlerini genellikle evliliğin yasaklanmış olduğu diğer kastlara mensup Ezidilerden seçmektedir. Yalkut'un (2014) bir kaynak kişiden edindiği bilgiye göre, her Ezidinin bir ahret kardeşi seçmesi gerekmektedir. Reenkarnasyon inancının bulunduğu Ezidi dini sisteminde ahret kardeşleri, birbirlerinin işledikleri sevap ve günahlara ortak sayılmakta ve dolayısıyla birbirlerinin daha sonra dünyaya ne olarak geleceklerini de etkilemektedir (s. 97-98). Her Ezidi'nin cenaze töreninde o kişinin ahret kardeşi hazır bulunmakla yükümlüdür. Ezidiler ahret kardeşlerini seçmekte özgürdür. Seçecekleri kişi, kendileriyle aynı cinsiyetten olabileceği gibi, karşı cinsten biri de olabilmektedir.

Ezidi kültüründe tek eşlilik esastır. Ancak nadiren de olsa çok eşliliğe rastlanmaktadır[58]. Kız alıp verme, kız isteme ritüelleri başlık parası müstesna olmak üzere bölgedeki diğer halkların adetlerinden farklı değildir. Çakar (2007) Ezidiler arasında başlık parası kavramının olduğunu iddia etmektedir (s. 165) ancak kaynak kişi Dağ (2015), kültürlerinde başlık parası geleneğinin olmadığını kesin bir dille belirtmektedir. Boşanma ise dini olarak yasak olmamasına rağmen Ezidi toplumu içinde pek makbul karşılanmamaktadır.

Evlilik ile ilgili getirilen sınırlamaların yanında alkollü içki tüketmek, zina yapmak, yalan söylemek ve Ezidilerce kutsal kabul edilen öğelere hakaret etmek de Ezidi dininde yasaklanmıştır. Bunun dışında, Ezidi dininde tarihsel olarak önce geleneğe daha sonra yasağa dönüşmüş, giyimden yeme içme alışkanlıklarına değin çeşitlilik gösteren bazı eylem ve tabular bulunmaktadır (Gökçen, 2014, s. 143). Balık, horoz, lahana ve marul tüketiminin yanı sıra mavi rengi içeren kıyafetlerin giyilmesi de Ezidi toplumunda yasaklanmıştır. Ayrıca, etrafına çember çizilen bir Ezidi'nin, o çemberin biri tarafından bozulmadan içinden çıkamayacağı ile ilgili yaygın bir tabu da bulunmaktadır. Viranşehirli Ezidilere göre bu yasak ve tabuların dini bir boyutu bulunmamaktadır:

Bu yasakların dini bir boyutu yoktur. Rivayete göre eskiden Musul'da insanların, esnafın tüm geçim kaynağı marul tarlalarıymış. O bölge coğrafik olarak Ezidilerin yoğunlukta yaşadığı bölge olması münasebetiyle, göçebe Ezidiler esnafın bu marul tarlalarına büyük zararlar veriyorlarmış. Bunu önlemek amacıyla işte dönemin diasporası böyle bir yasak koymuş. Ve o günden itibaren Ezidiler marul tarlalarından uzak durur. Mavi konusunda da aynı şey. Pek dini boyutu olduğunu düşünmüyorum. Sadece beyaz renk Ezidilikte Ezidileri temsil eden renk olduğu için bunun zıttı bir renk var edil-

[58] Gökçen (2014) , Ezidi toplumu içerisinde azalan nüfus nedeniyle son zamanlarda çok eşliliğe izin verildiğini belirtmektedir (s.130).

miştir. Buna da "mavi" denilmiştir. Diğer insanları simgeliyordur. O yüzden beyaza ilgiyi yoğunlaştırmak için diğer mavi renk yasaklanmıştır (Dağ, 2015).

Baysal'ın (2016) aktarımına göre, Suriye ve Irak Ezidileri bu tip yasaklara halen riayet etmektedir (s. 77-86), ancak Viranşehirli Ezidiler için dinî olmadığını düşündükleri bu tür uygulamalar hükümsüzdür. Yalkut (2014) Avrupa'ya göçen Ezidilerin de bu yasaklara uymadığını belirtmektedir (s. 75-80).

Ezidiler Hüda'nın seçilmiş halkı olduklarına inanmaktadır. Bu inanç, Şehid bin Car'ın soyundan geldikleri ile ilgili Ezidi mitinde açıkça görülmektedir. Bu nedenle herhangi bir bireyin sonradan Ezidi dinini kabul edilmesi söz konusu değildir. Kati suretle, yalnızca Ezidi anne ve babanın çocukları Ezidi sayılabilmektedir. Bebek doğumunun ardından gerçekleştirilen ritüeller sonrasında inanç sistemine dahil edilmektedir. Doğan her Ezidi bebek için vaftiz töreni düzenlenmektedir. "*Mohr kirin*" olarak adlandırılan vaftiz ritüeli Kaniya Spi'den[59] getirilmiş olan suyun üç defa bebeğin başından dökülmesiyle gerçekleştirilmektedir. Şeyh tarafından düzenlenen bu ritüel, okunan dualar eşliğinde devam etmektedir (Gökçen, 2014, s. 63). Bunun yanı sıra erkek bebeklere mahsus olmak üzere *bisk* ve sünnet törenleri tertip edilmektedir.

Bisk dediğimiz bir tören vardır. Erkek çocukları kırkına çıkmadan ailenin Şeyh'i tarafından saçı kırpılır. Bu bir çeşit vaftizdir. Aynı şekilde sünnet de Ezidilik inancında vardır. Erkek çocukları sünnet edilir. Sünnet edilirken de birer kirve seçilir. Zaten kirveliğin yoğun olmasının bir nedeni de budur (Dağ, 2015).

16. yüzyıla kadar sünnet, Ezidiler tarafından kabul görmüş bir ritüel olamamasına karşın (Köhler, 1989, s. 51), bugün yaygın biçimde uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra Ezidiler, sabah doğarken, öğlen tepedeyken ve akşam üzeri batarken yüzerini Güneş'e çevirerek dua etmektedir[60]. Bu ritüel kimi genç Ezidilerce namaz olarak adlandırılmaktadır (Karademir, 2015). Literatürde de bu fenomenden namaz olarak bahseden kaynaklar bulunmaktadır. Ancak Ezidi teolojisinde namaz ibadeti yoktur (Burç, 2015).

Her Ezidi ömründe en az bir defa hacca gitmekle mükelleftir. Hac olarak kabul edilen mabet, Kuzey Irak'ta, Duhok'un doğusuna yer alan Lalişa Nurani'dir. Burada büyük bir Ezidi din adamı olan Şeyh Adi'nin de mezarı bulunmaktadır. Ezidiler her yıl, *Cumaye*[61] diye adlandırılan bayramların-

[59] *Kaniya Spi*, Türkçe "Ak Pınar", Laliş bölgesinde, Ezidilerce kutsal sayılan bir su kaynağıdır. Bu sudan Pir kadınlar sorumludur dolayısı ile kaynakta yapılan vaftizler Pir kadınlar tarafından yapılmaktadır (Yalkut, 2014, s. 20).

[60] Kaynak kişi Dağ (2005), bu duaların şükür yahut koruma duası olabileceğini belirtmektedir.

[61] Cemaat Bayramı olarak da adlandırılmaktadır (Avanaş T. , 2015).

da kutlama yapmak için bu mabedi ziyaret etmektedir. Bu aynı zamanda Ezidiler için bir hacdır ve hac görevlerini de bu vesileyle yerine getirmiş olurlar. Hac ziyareti sırasında Ezidiler tarafından uygulanan ritüeller şöyledir:

Belli mekanlar, belli ziyaretler sırayla gezdirilir, en son zemzem suyuna inilir. Orada mabedin altında çıkan beyaz bir zemzem suyu vardır. Sonra belli dualar edilir, ve sonra ziyaret edilmesi gereken belli mekanlar belli ocaklar vardır, onlar edilir. Sonra din adamları vaazlar ve etkinlikler düzenler (Dağ, 2015).

Ezidi inancında bayramlar oldukça önemli bir yer tutmaktadır. *Çerşema Sor*[62] Ezidilik inancında en önemli bayramdır. Dünyanın, alemin ve insanların Kızıl Çarşamba günü Hüda tarafından Melek Tavus aracılığıyla yaratıldığına inanılmaktadır. Kızıl Çarşamba gününde doğanın canlandığına; çiçeklerin açtığına, her bitkinin, nebatın yeşerdiğine dair olan inançtan dolayı bir nevi doğuşu simgelemektedir. Ezidi inancına göre o gün bütün günahlar silinmektedir. İnsan bütün günahlarından arındırıldığı için *Çerşema Sor* Ezidilerce kutsal sayılmıştır. Bu nedenle Ezidilerin kutsal günü de Çarşamba günüdür. *Çerşema Sor*'da Ezidiler çalışmayı bırakıp bereketi simgelediğini düşündükleri doğaya çıkmaktadır. Nisan ayının ilk Çarşamba günü, çiçekler toplayıp, yumurtalar boyayarak kutladıkları bu bayram için toplu yemekler de düzenlemektedir (Dağ, 2015).

Aralık ayının ikinci haftasında, Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri olmak üzere üç gün oruç tutan Ezidiler, Cuma gününü Ezidi Bayramı olarak kutlamaktadır. Gökçen (2014), Ezidilerin zorunlu olan Ezidi orucu dışında, Aralık ayının ilk ve ikinci haftalarında üçer gün, sırasıyla *Xwedan* ve *Şesims* orucu tuttuklarını da belirtmektedir (s. 63). Ancak Viranşehir bölgesinde yaşayan Ezidiler, yalnızca Ezidi orucundan bahsetmektedir. Kaynak kişi Burç (2015), Ezidi orucunu tuttukları zaman için "Kânun Günü" adlandırmasını kullanmaktadır.

Cumaye olarak da bilinen Cemaat bayramı, Ekim ayının başında yedi gün boyunca kutlanmaktadır. Bu bayram dolayısıyla Laliş'e giden Ezidiler böylece Hac görevlerini de ifa etmiş olur. Cemaat Bayramı'nın beşinci gününde Ezidiler, beyaz bir boğa kurban etmektedir (Yalkut, 2014, s. 70). Bunun yanı sıra Ezidi inanç sisteminde Yaz Bayramı ve Kurban Bayramı da kutlanmaktadır. Ezidi inancına göre, Tanrıya ilk kez kurban adayan halk Ezidilerdir. Ezidiler Kurban Bayramı'nı Müslüman geleneğinde bulunan Kurban Bayramı ile aynı gün kutlamaktadır. Ancak Müslümanlardan farklı

[62] Kızıl Çarşamba

olarak Ezidiler, hem Arife günü hem de bayram günü olmak üzere iki kurban kesmektedir.

Sonuç olarak, Ezidi dininin kurumsallaşmasına katkıda bulunduğu için, söz konusu akidenin takipçileri tarafından Melek Tavus'un ruhunda yeniden zuhur etmiş olduğuna inanılan Şeyh Adi, büyük bir zat olarak nitelendirilmiştir. Tarihsel örgü içinde varlığını sürdürmüş olan Ezidi inanç sistemi, İslam'a hizmet eden Şeyh Adi ve müritlerinin bölgeye yerleşmesi ve Şeyhan Bölgesi'ndeki yerli halkın takdirini kazanması sonucu kültürel etkileşime açık hale gelmiş, Tayrahidlerin inanç dünyasına yeni motifler eklenmiştir. Şeyh Adi'nin vefatından sonra faaliyetlerine devam eden Adavi Tarikatı, daha sonradan Ezidi dinine dönüşmemiş ancak bölgede çoğunluğu oluşturan Kürt aşiretlerin inanç dünyası içinde, söz konusu teolojik sisteme eklemlenerek, varlığını kaybetmiştir.

Bölgede yaşayan halk, dönemin vakanüvisleri tarafından Tayrahidler olarak anılmaktadır. Bu niteleme, bilindiği kadarıyla, Kuzey Mezopotamya bölgesinde konuşulan Süryanice yahut Arapça gibi dillerde özel bir anlam taşımamaktadır. Bu olgu da, Tayrahid isminin Şeyhan Bölgesi'nde yaşayan ahalinin kendini tanımladığı bir isim olduğu fikrini güçlendirmektedir. Güneş'i kutsal kabul ettikleri kayıt altına alınmış olan Tayrahidlerin, eğer bölgedeki Kürtlerin kendilerini tanımladıkları bir isim ise, varlığını yitirmiş ve boyları daha sonradan farklı konfederasyonlara dahil olmuş bir Kürt kabilesi olması muhtemeldir.

Tez ve anti tez bağlamında gelişen diyalektik, toplumların kendilerini kimliklendirme aşamasında etkili bir olgudur. Dolayısıyla politik erk tarafından uygulanan baskı, "öteki'' unsurun kimlik inşa sürecinde başat rolü üstlenmektedir. Ezidiler, geçmişten bu güne kadar devam eden bir süreçte, mensup oldukları din dolayısı ile baskı altına alınmıştır. Bu da, Tayrahid kimliğinin[63] Ezidi kimliği içerinde kaybolmasına sebep olmuştur.

Feodal sistemin egemenlik sahasındaki coğrafya içinde zaten kendisi de toplumsal olarak aşiretçi bir yapıya mensup olan Ezidiler, artan nüfuslarından kaynaklanan gücün başkalarını iktidardan edeceğinden endişe edildiği için ya da iktidar olan dini inanca bağlı olmadıklarından katliamlara uğramıştır. Dini otoritenin fetvaları, siyasal otoritenin fermanları ve bunları uygulayanların kıyımlarıyla dolu bu tarihsel süreç sonunda ise nüfusları iyice azalmış olan Ezidiler, toplumsal olarak değişimler yaşamıştır. Yalkut'un

[63] Bu durum, Tayrahid nitelemesinin dini referans taşımayan bir tanımlama olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

(2014) değindiği üzere, aşiret teşkilatlanmasına sahip olan Ezidiler, nüfuslarındaki azalmalar sonucu "*bavik*"[64] çatısı altında organize olmaya başlamıştır (s. 50).

Tarihsel olarak bakıldığında, kendileriyle aynı inancı paylaşmayanlar tarafından Ezidilerin marjinalleştirildiği, bölgedeki aşiretler arası iktidar savaşları sırasında öldürüldüğü ve köle yapıldığı görülmektedir (Nikitin, 1994, s. 385). Yakın tarihte de, 3 Ağustos 2014 tarihinde Ezidilerin yaşadığı Sincar Bölgesi'ne saldıran DEAŞ benzer biçimde Ezidi erkeklerini katletmiş, yerleşkeleri yağmalamış ve Ezidi kadınlarını köle olarak esir almıştır. Ezidiler, tarih boyunca yaşadıkları hiçbir katliamın bu kadar ağır olmadığını belirtmektedir (Baysal, 2016, s. 143-147).

1877 ve 1915 yılları arasında önce Rus sınırına, daha sonra ise etnik ve dinsel baskıların yanında ekonomik gereksinimler nedeniyle başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda bırakılmış olan Ezidiler için 3 Ağustos 2014 tarihi, yeni bir göç travmasının tarihidir. Ana yurdundan gitgide daha da kopartılan Ezidiler, cemaat olarak her ne kadar dinlerini değişim ve uyum sağlayabilme yeteneği sayesinde devam ettirebiliyor olsalar da (Yalkut, 2014, s. 47), topraklarından uzakta, dini ibadet ve geleneklerine aykırı biçimde bambaşka sosyokültürel değerler içerisinde her daim "eşikte" yaşayacak gibi görünmektedir.

[64] "*Bave*" kelimesi Kürtçe baba anlamına gelmektedir. Burada kastedilen, Ezidi toplumunun artık daha dar manada bir babadan türeyen çocukların oluşturduğu bir örgütlenme yapısına sahip olduğudur.

II. BÖLÜM

GÜNDELİK YAŞAMIN İDEOLOJİK BİLGİSİ: HABER

Kamu, Devlet ve İdeoloji

İletişim insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biridir. Dil olgusu da şüphesiz insanoğlunun bu en doğal ihtiyacını giderebilmek için icat ettiği bir sistemdir. Haberleşme gereksinimi ise iletişimin temel bir ihtiyaç olarak algılanmasındaki yegane sebeptir. Zira insanoğlunun avcılık-toplayıcılık ile meşgul olduğu zamanlardan başlayarak hemen her çağda haberleşme, insan yaşamında hayati bir unsur olagelmiştir. "Bilgi güçtür" sözü, basmakalıplaşmış bir deyiş olmasının yanı sıra kitle haberleşmesi ve erk arasındaki bağı tanımlayan çarpıcı bir atıftır da. Güç, basit olarak, bir kişinin başka bir kişiye istediğini yaptırabilme kapasitesi olarak tanımlanmakta, bilgi dağılımının ise bu süreçte anahtar tekniği oluşturduğu düşünülmektedir (Street, 2001, s. 232). Yeni üretim araçlarının icadıyla birlikte dünya siyasetine farklı aktörler dahil olmuştur. Bu yeni müdahillerin iktidar kavgasında ideoloji kavramı ortaya çıkmış, dil, kültür ve değerler üzerinden halk yığınlarında bir kitleselleşme meydana gelmiştir. Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde ortaya çıkan kitlesellik ve etkisi, modern devletlerce[65] bilinen, domine ve manipüle edilmesi gereken bir fenomen haline gelmiştir. Haber, matbaanın icadıyla çok daha fazla insan tarafından çok daha hızlı bir şekilde tüketilmeye başlanmıştır. İşitsel ve görsel araçların ortaya çıkması, haberin tüketimi hususunda çok daha geniş bir yelpaze yaratmıştır. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde çok daha geniş kitleler artık "haberdar" olabilmektedir. Ancak gelişen bu yeni iletişim teknolojileri artık yalnızca haber vermemekte, bilgiyi alıcıların düşünce dünyasında bir kanıya vardırabilecek biçimde yoğurup belli bir üslup ve dizge içinde sunmaktadır.

[65] Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan yeni model, güvenliği, barışı, savunmayı, statükoyu, sağlık reformlarını, eğitimi, gelişimi, araştırmayı ve gelirin yeniden paylaşımını ön planda tutan modern devlet anlayışıdır (Heywood, 2007, s. 143).

Kitleselleşme Yolunda İnsan

İktidar, devlet, kitlesellik ve bütün bunları mümkün kılan araçların ortaya çıkışı kuşkusuz insan doğasından kaynaklanmaktadır. Aristo'ya göre insan, *zoon politikon* yani toplumsal bir hayvandır (Schilling, 1971, s. 6-7). İnsanlar, çiftleşmeden güvenlik ihtiyacına kadar genişleyen iç güdüsel bir yelpazede, biyolojik olarak ortak yaşam kurmaya ve örgütlenmeye eğilimlidir. Bu bağlamda Helvetius'un rasyonel olduğunu iddia ettiği insan, faydacı bir yaklaşımla, bünyesinde güvenli ve refah içinde bir yaşam süreceğini düşündüğü toplum olgusunu oluşturmuştur. Ancak Helvetius'un aksine Nitzsche ve Freud insan davranışlarında rasyonalitenin değil ihtiras, iktidar arzusu, çatışma ve cinsel içgüdünün hakim olduğunu ileri sürmektedir (Daver, 1969, s. 92-93). Rasyonel ve irrasyonel davranış biçimleriyle insanlık sistemler ve bu sistemlerin altında organize olabilecekleri çatılar meydana getirmiştir. Rousseau, özünde iyi olan insan doğasının özel mülkiyet kavramıyla ahlâken çökmeye başladığını söylemekte ve eklemektedir "*... bir toprak parçasının etrafını çitle ya da hendekle çevirip de 'burası benimdir' demeyi akla ilk getiren ve kendisine inanacak kadar saf kimseler bulan ilk insan, medeni toplumun gerçek kurucusu olmuştur"* (Mosca, 1968, s. 186). Duverger'in 'iktidar bilimi' olarak tanımladığı devlet, bir baskı ve denetim mekanizması olarak tarımın keşfinden sonra, özel mülkiyet kavramının doğmasıyla ortaya çıkmıştır.

Üretim, o günden sonra insanlık tarihinin en önemli eylemi haline gelmiştir. Çünkü üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar aynı zamanda iktidarı da elde etmekteydi. Mosca'ya (1969) göre ilkel toplumlarda, yöneticiler ve aristokratlar doğuştan gelen hakları olduğunu öne sürerek hem politik hem de ekonomik gücü ellerinde bulundurmaktaydı (s. 293-297). Endüstri öncesi en önemli üretim aracı toprak olduğundan, iktidar toprak sahiplerinin hegemonyasındaydı. Üretim şeklinin değişmeye başlamasıyla erk odakları da değişmeye başlamıştır. Üretim araçlarının belli zümreler tarafından kontrolü, ilkel toplumlarda feodal sistemin ortaya çıkmasına, modern toplumlarda[66] ise kapitalist sistemin hakim olmasına yol açmıştır.

16. yüzyılda, Martin Luther ve Jean Calvin öncülüğünde Katolik kilisesinin otoritesine karşı başlatılan reform hareketleriyle şekillenen Protestan ahlak, çalışmanın bir fazilet olduğu ve kilise yoluyla kurtuluşa ermenin mümkün olmadığı fikirleri etrafında inşa ettiği ilkeleriyle bireylerin düşünce sisteminde köklü değişimler yaratmıştır. Weber'in rasyonalite olarak adlandırdığı bu değişim, ideolojik bir etmenin varlığını gerektirmekteydi (Torun,

[66] Modern toplum, modern devlet kavramı ile ortaya çıkmıştır.

2002, s. 93-95). Politik birleştirme yalnız anlaşmazlıkların giderilmesi değil, dayanışmaların gelişimini de gerektirmektedir. Ancak toplumu meydana getiren fertler, komşularından ayrı olan, aralarında hiçbir hakiki bağ bulunmayıp sadece yan yana duran bir kalabalık gibiyse toplum gerçekten birleşmiş sayılmaz (Duverger, 1971, s. 191). Burjuva sınıfının aristokrasiye karşı verdiği iktidar mücadelesi öncesinde halk yığınlarının içinde bulunduğu düşük hayat standartları, onlara entelektüel açıdan gelişme fırsatı yaratamamaktaydı. Gücünün idrakinde olmayan ve dolayısıyla örgütlenememiş halk yığınları burjuva sınıfının hukuksal eşitlik ve halk egemenliğine dayanan düşünceleriyle kitleselleşme sürecine dahil olmuşlardır. Duverger (1971), yaşam ve kültür düzeyindeki genel yükselişin halka cehalet karanlığından sıyrılıp, iktidar savaşına katılma imkanı verdiğini ve bu olgu sonucunda sayının da etkili bir politik silaha dönüştüğünü belirtmektedir (s. 162). Burjuva sınıfının, iktidarı feodal unsurlardan devralma sürecinde propaganda olarak kullandığı doktrinler, burjuva sınıfının bizzat kendi iktidarında bir baskı aracı haline getirilmiştir. Böylece iki güç odağı olarak çatışan, aristokrasi ve burjuvazinin savaşında kitleselleşen halkın elde ettiği sayıca üstün olmalarından süre gelen politik güç, kapitalist sistemde paranın haberleşme ve propaganda araçları üzerindeki nüfuzu sayesinde kontrol altına alınabilmiştir.

Leviathan[67] ve İdeoloji

Aristo ve Platon devlet mekanizmasının, bir arada yaşamaya eğilimli insanın doğasında toplum refahını sağlayacak bir yol; iş bölümü ve uzmanlığı merkezine alan bir sistem olarak kendiliğinden var olduğunu düşünmektedir (Sabine, 1969, s. 63-114). Ancak toplumsal sözleşme teorisyenleri öz olarak devlet varlığının insan doğasında kendiliğinden ortaya çıkmış bir mekanizma olmadığını savunmaktadır. Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler devlet mekanizmasının özüne toplumsal hayat, sınıf ve insan doğasının özelliklerini inceleyerek bir açıklama getirmektedir. Buna göre insan, doğal olarak sosyal değildir ancak toplumsallaşmayı çıkarlarına uygun olarak görmüştür (Fukuyama, 2012, s. 26).-

Kabile yaşantısının hakim olduğu ilkel toplumdan --her ne kadar 21. yüzyıla kadar siyasal ilişkilerde varlığını sürdürüyor olsa da-- merkezileşmiş bir otoriteye sahip, kolluk kuvvetleri yoluyla baskı tekelini meşrulaştırmış, teritoryal, sınıflı toplum yapısına sahip, ve kimi zaman teokratik temellere

[67] Thomas Hobbes, devleti kudretli varlık, ejderha anlamına gelen Leviathan olarak tanımlamaktadır (Daver, 1969, s. 172).

oturtulmuş devlet yapısına geçiş süreci (Fukuyama, 2012, s. 49-80), bir rızanın var olması gerektiği fikrine dayanılarak toplumsal sözleşme olarak adlandırılmıştır. Daha önce bahsedilen politik birleştirme kavramı bu noktada devletler tarafından toplumsal rıza için uygulanmıştır. Buna göre, sınıf kavgaları, ülkeler yahut bireyler arası husumetler gibi anlaşmazlıkların giderilmesi ya fiziki zorbalıkla yani savaş yoluyla (şiddet içeren silahlı çözüm) ya da başka araçlarla bu çekişmeyi sonlandıracak politika yoluyla (ideolojik araçlarla sağlanan rıza) mümkün olabilir. Ancak politika, zorbalığın ortadan kaldırılması demek değildir; kişi ve grupların elinden alınan zorbalık araçlarının merkezileştirilerek, tekelleştirilerek, teşkilatlandırılarak yalnızca iktidarın eline verilmesi demektir (Duverger, 1971, s. 191-195). Bu bağlamda baskı ya da zorbalık, parayı elinde tutan yani iletişim ve propaganda araçlarına sahip zümrelerce kurumsallaştırılıp düzenlenebilmektedir.

Gramsci ve Althusser gibi düşünürlere göre, devlet sadece yönetici sınıfı meşrulaştırmayı amaçlayan değil, aynı zamanda yönetilenlerin aktif rızasını sağlayan türlü teorik ve pratik faaliyetler bütünüdür (Trottier & Fuchs, 2014, s. 17). Tabii ki bu söz konusu rıza, ideolojiler ortaya çıkana kadar, daha çok kolluk kuvvetleri ve yargı gibi devletin baskı aygıtlarıyla sağlanmaktaydı.

Devlet iktidarı, bir bütün değildir, daha çok bir ilişkiyi yansıtır; ki bu iktidar devlet aygıtlarında, bu aygıtlar içinde meydana gelen sınıf mücadelelerinde ve aygıtların kendi aralarındaki ilişkilerinde ortaya çıkar. Politik ve ideolojik ilişkiler devlet aygıtları içinde maddeleşir, maddi uygulamalar olarak vücut bulur. Devletin iki aygıtı vardır; baskı aygıtı (ordu, polis, yargı) ve ideolojik aygıt (okul, din, medya) (Trottier & Fuchs, 2014, s. 22). Dolayısıyla iktidar, insanın var olabildiği her alanda kontrol sağlamak istemektedir. Bu, kontrol baskı aygıtlarıyla olduğu kadar ideolojik aygıtlarla da sağlanmaktadır. İdeolojik aygıtlar şiddet olmaksızın, kitlelerin rızasını kazanabilme açısından önemlidir. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının kontrolü iktidar için hayati önem taşımaktadır. Kitle iletişim araçlarının üretilmesi ve geliştirilebilmesi için büyük sermayeler gerekmektedir. Yani burjuva sınıfından başka unsurların bunları üretebilmesi çok mümkün değildir. Bunu doğrular nitelikte Duverger (1971), propagandanın politik kudretinin paranın siyasi kuvveti demek olduğunu söylemektedir (s. 163). 1971'de Nixon tarafından Anayasa Mahkemesi'ne (*Supreme Court*) atanan Lewis Powell, 1960'lar boyunca gelişen aktivizm karşısında yayınladığı memorandumda solcuların her yeri işgal etmiş olduklarını, üniversiteleri, hatta hükümeti ele geçirmiş, ekonomiyi çökertmek üzere olduklarını belirtirken, sözlerini şöyle bitirmek-

teydi; *"...bunun böyle gitmesine izin veremeyiz. Maddi gücü olan bizleriz, bizler medyaya sahip olanlarız..."* (Chomsky, 2014, s. 149-151).

İdeoloji, onu terimsel olarak ilk kez kullanan Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından düşünce bilimi olarak tanımlanmaktadır (Dijk'ten akt. Çoban & Özarslan, 2015, s. 16-17). Bu açıdan bakıldığında ideal toplum üzerine düşünen Antik Yunan felsefecileri yahut Aquinolu Thomas gibi ruhani devlet fikrini benimseyenler birer ideolog sayılabilir. Ancak ideolojinin insanların politik katılımını sağlayan bir olgu olması gerekmektedir. Shively (2003) ideolojiyi, insanların ihtiyaç ve eğilimleri doğrultusunda kamusal hayatta argümanlarını etkili bir biçimde dile getirmesi olarak tanımlamaktadır (s. 18-19). Dolayısıyla ideoloji, kitleselliği gerektirmektedir. Sanayileşmenin ardından yepyeni bir iletişim mantığı egemen olmuştur. Gellner, tarım toplumu ve kültür ile toplumsal yapı ve siyaset arasındaki ilişkilerin mecburen değiştiği endüstrileşmiş toplumlarda milletlere ve ideolojiye gerek duyulduğunu ve bu koşullarda iletişimin ortama bağlı olmaktan çıkartılıp yaygınlaştırılmasının zorunlu olduğunu belirtmektedir (akt. Özkırımlı, 2008, s. 165). Daver (1969), ideolojileri sosyolojik açıdan sistemli bir mitler bütünü olarak görmektedir (s. 113). Buna göre mitler üçe ayrılmaktadır:

A) Muhafazakâr mitler: 1) İktidarın kazanılmasında ve kaybedilmesinde savaşçı rol oynarlar. 2) Psikolojik güvenlik duygusunu sağlarlar. 3) İstikrar ve dengeyi sağlarlar

B) Reformcu mitler: Toplumsal ve ekonomik yapıda daha çok görevsel değişmeleri ve düzenlemeleri isterler ve bunu demokratik yollardan başarmaya çalışırlar.

C) Devrimci mitler: Toplumun temel yapısını sosyal sınıfların durumunu kökten değiştirme eğilimi taşırlar (Daver, 1969 s. 113).

Dijk, ideolojinin toplumsal bir vaka ve uzun dönemli belleğin bir ürünü olduğunu ileri sürmektedir (akt. Çoban & Özarslan, 2015, s. 18-22). Bu anlamda kişisel inançların oluşum süreci iletişim araçlarını elinde bulundurabilen gruplar tarafından manipüle edilebilir. Zira kitle iletişim araçları yaratılan ortak saha[68] içinde bilgi öğretme görevi üstlenmektedir. Fukuyama (2012), ideolojinin (*ideas*) kendi fikriyat bütünlüğü içinde meşruluk gayesi olduğunu, bu meşruluğun ekonomik, sosyal ve siyasal gelişme yoluyla elde edildiğini belirtmektedir (s. 473). Bu meşruluğun boyutlarından biri, ideolojinin, doğal olarak, kendisine çatışacak odaklar yaratmasıdır. Bir ideoloji

[68] Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler* kitabında dilin eşzamanlı kitlesel tüketim etkisine vurgu yapmaktadır. Gazetelerdeki günlük haberlerin binlerce kişi tarafından okunmasının ve benzer duygular uyandırmasının kişiye tarifi imkansız bir haz verdiğini ileri sürmektedir (2014, s. 214).

her zaman rasyonel olmak zorunda değildir ancak doktrinini rasyonel bir eleştiri üzerine kurması, söz konusu düşünceler bütününü kalıcı kılmaktadır (Daver, 1969, s. 115). Dolayısıyla bu noktada, Dijk'in de "biz ve öteki" diyerek vurgu yaptığı (Çoban & Özarslan, 2015, s. 18), *defacto*[69] olmayan bir savaş hali söylemsel olarak ideolojinin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

İtalyan önder Giuseppe Garibaldi'nin *"İtalya'yı kurduk, şimdi İtalyanları yaratalım"* sözleri devlet mekanizmasının "vatandaş üretimi" noktasındaki eğilimini açıkça göstermektedir. Söz konusu "vatandaş üretimi" kitlelerin rızasını gerektirdiği için devletin baskı aygıtlarıyla değil, ideolojik aygıtlarıyla şekillendirilebilecektir. Bu denklem --en azından ulus devlet kavramının icadından sonra-- devletin ideolojinin bizzat kendisi olduğu sonucunu vermektedir. Weber, amaç-rasyonel eylemin toplumun gündelik yaşamının da dahil olduğu her alanına sızarak, büyüden arındırılmış rasyonel bir toplum inşa ettiğini söylemektedir. Ona göre sistem, bilim ve teknolojiyi kullanarak meşrulaşmaktadır. İdeoloji, doğaya ve topluma hükmetmek için bilim ve tekniği planlı bir şekilde kullanmaktadır (akt. Habermas, 1993, s. 34). Weber'in aksine Marcuse, teknik ve bilimin, toplumu rasyonelleştirmek adına bir araç değil, ideolojinin bizzat kendisi olduğunu düşünmektedir. Doğa ve toplum üzerinde denetim kurmak isteyen teknik akıl (rasyonalite), bir ideoloji olarak kendi hükümdarlığını kurmuştur. Teknoloji sadece kullanılıp atılamaz çünkü tekniğin iç rasyonalitesi vardır, kişiye hükmeder. Marcuse, etrafı üretim araçlarıyla dolu bireyin üzerinde yoğun bir baskı olduğunu ancak etrafı devasa üretim makineleriyle kuşatılmış bireylerin bu yoğun baskıyı, tekniğin bireylerin yaşamlarına sunduğu kolaylaştırıcı araçlar nedeniyle fark etmediklerini düşünmektedir (Habermas, 1993, s. 33-40). Basit bir anlatımla, tüm zamanı sistem tarafından belirlenmiş ve yaşamının her alanına müdahale edilmiş birey, teknik aklın yani bilimin, tekniğin yarattığı ürünün hayatını kolaylaştırması nedeniyle yaşamındaki diğer baskıları göremeyecek duruma gelmiştir.

Habermas (1993) ideolojilerin, ideoloji eleştirisiyle aynı kökene sahip olduğunu belirtmektedir (s. 49). Yani hem ideoloji hem de ideolojinin eleştirisi burjuva sınıfının iktidara karşı başlattığı hareket ile gelişmiştir. Değişen üretim şeklinin, ilerleyen teknolojinin ve gelişen yeni iletişim ağının, topumu ve toplumsallığı beslediği aşikârdır. Ancak gelişen bu toplum ve kitlesellik yine üretim şekli, ilerleyen teknoloji ve gelişen iletişim ağıyla, bu sefer de endüstriyel üretim araçlarını elinde bulunduran elit tarafından, egemen sını-

[69] Fiili.

fın çıkarları doğrultusunda manipüle edilmiştir. Adorno ve Horkheimer gibi düşünürler bilginin sistem tarafından manipüle edildiğini ve iletişim araçlarının aynı sistemin bilgisiyle örgütlendiğini düşünmektedir (Enzensberger, 1978, s. 2-3). Benzer bir biçime Walter Benjamin de tekniğin hâkim ideolojiyi beslediği kanısındadır. Ona göre teknik, nehirleri kanalize edecek yerde insan selini siperlere yöneltmekte, uçaklarından tohum yerine, kentlere yangın bombaları yağdırmaktadır (Benjamin, 1993). Benjamin'in bu düşüncesinden yola çıkarak, kitle iletişim araçlarının da söylemsel olarak "biz ve öteki" algısını beslemesiyle, insan selinin uzun dönemli bellek ile örülmüş ideolojik siperlere yöneltilmekte olduğu ve bu araçların toplumsal barışı besleyeceği yerde ideoloji olgusunun devamını sağlayan toplumsal çatışmayı ön plana çıkartıyor olduğu sonucuna varılabilir.

Bütün bu teknolojik karamsarlık içinde olan düşünürlerin yanı sıra, başat güçlerin bir silah gibi kullandığı tekniğin, doğru bir manevra ile söz konusu bu başat unsurlara karşı kullanılabileceği fikrini savunanlar da bulunmaktadır. Enzensberger'e (1978) göre, iletişim araçlarının devrimci bir yapısı vardır ve bu araçlar doğru kullanılırsa birçok demokratik özelliğe sahiptir. İletişim araçlarının etkileşime, kollektiviteye, örgütlenmeye izin veren yapısının iletişim araçlarının devrimci tarafı olduğunu savunmaktadır (s. 7). Enzensberger, bilginin sistem tarafından manipüle edildiği düşüncesini haklı bulurken, bu manipülasyonun devrimci bir plan içinde herkes tarafından yapılmasını önermektedir (Enzensberger, 1978, s. 6). Benzer biçimde Weber, teknik ve bilimi bir araç olarak görmektedir. Yani bir anlamda baskıcı olmayan bir erkin elinde toplumun özgürleştirilmesi için de kullanılabilir. Habermas (1993), dile yani söze özel bir anlam yüklemekte ve özgürleşme dilde örtük bir şekilde bulunan evrensel dilde gizlidir demektedir (s. 60-61).

Tarihsel süreçte karmaşıklaşan iktidar, devlet ve kitlesellik ilişkileri, aslında basit manasıyla bu eğilimleri ortaya çıkaran insan doğasında bir çözüme ulaşmaktadır. Locke, Rousseau ve Marx, insan doğasının özünde iyi olduğunu ancak özel mülkiyet kavramıyla ahlaken çökmeye başladıklarını söyleseler de Hobbes, insan doğasının yaratılıştan bu yana kötü olduğunu *homo homini lupus*[70] sözleriyle savunmaktadır (Sabine, 1969, s. 135-265). Sonuçta, özel mülkiyeti ortaya çıkaran da Nitzsche ve Freud'un belirttiği gibi, ihtiras, iktidar arzusu, çatışma ve cinsel içgüdünün insan davranışlarında hâkim eğilim olmasıdır. Bu bağlamda İktidara karşı girişilen bir hareket başta devrimci bir tutum sergilese de başarıya ulaştıktan sonra statükocu[71] bir kim-

[70] İnsan insanın kurdudur.

[71] Latince *statusquo*, var olan durumu olduğu gibi korumak anlamına gelmektedir. Statükocu ise, süregelen durumu korumaya meyilli olan demektir (Türk Dil Kurumu, 2015).

liğe bürünecektir. Amerikan Devrimi, Fransız İhtilali, 17 Ekim Ayaklanması ve Anadolu topraklarında emperyalizme karşı girişilen İstiklal Direnişi dahil tüm hareketler başta devrimci bir yapı sergilemelerine karşın, başarıya ulaştıklarında, doğal olarak, statükocu hale gelmiştir. Devlet şiddet ya da ideolojik iktidar tekeline başvurarak belli bir toplumsal düzeni sağlamak için kitle iletişim araçlarını kullanabilir. Nitekim iktidar, iletişim akışını kısıtlama, sosyal düzene bir tehdit olarak görülen medya içeriğini izleme ve bu platformları bir araç olarak kullanarak belirli bir sosyal düzen teşvik etmek istemektedir (Trottier & Fuchs, 2014, s. 21). Bir başka deyişle statüko, var olan durumu sürdürebilmek için teknik ve bilimi kullanmaktadır. Bu çerçevede, kitle iletişim araçları, iktidara karşı girişilen bir hareket dahilinde devrimci bir özellik sergileyebilir. Ancak söz konusu hareket başarıya ulaştığında, o da statükonun bir parçası haline gelecektir. Bu nedenle, Habermas, Weber ve Enzensberger'in vurgu yaptığı kitle iletişim araçlarının devrimcileştirilmesi ancak, insan doğasına aykırı biçimde, iktidarı talep etmeyen bir eğilimin gelişmesi sonucu ortaya çıkabilir. Bu da yalnızca, kitle iletişim araçlarında söylemin ideolojiden arındırılması ile mümkün olabilir. Dolayısıyla kitle iletişim araçları, ancak tarihin adını yazmış olduğu ilk halk ayaklanmasının kahramanı Spartaküs gibi özgürlük talep ettiği sürece devrimci kalabilir.

Egemen Medyaya Karşı Alternatif Bir Yol

İletişim, mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşime verilen addır (Gerbner'den akt. Uğurlu & Öztürk, 2006, s. 2). Dolayısıyla nasıl ki beslenme bir vaka olarak tarihlendirilemiyorsa iletişim de tarihlendirilemez. İnsanlık, var olduğu günden beri semboller, işaretler, görüntüler, sesler ve hatta sessizlik aracılığıyla birbirine mesajlar iletmektedir. Ancak bilindiği kadarıyla haber, bir araç yoluyla (gazete) ilk kez M.Ö. 18. yüzyılda Antik Mısır'da hedef kitleye aktarılmaya başlanmıştır (Dileklen, 2005, s. 25). 14. yüzyılda Venedik'te elle çoğaltılan gazete, 1609 yılında Almanya'da düzenli basılmaya başlanmıştır (Yaylagül, 2013, s.19). Teknik ve bilimin ilerleyişi haberi kitlelere ulaştırma yolunda yeni araçların ortaya çıkmasını sağlamış, radyo ve televizyonun icadıyla entelektüel seviye ayrımı olmaksızın haber tüketilebilmeye başlanmıştır. İlk yayınlarını sırasıyla henüz 1895 ve 1911'de yapmış olan radyo ve televizyon, web 2.0 araçlarının gelişimiyle daha geleneksel medya araçlarına dönüşmüştür.

Daha önce de belirtildiği gibi, kitle iletişim araçlarının üretilmesi ve geliştirilebilmesi için büyük sermayeler gerekmektedir. Bu nedenle *Star*, *Sun*

gibi ucuz Amerikan gazeteleri (*penny press*) çıkana dek basın, siyasal partilerle organik bağlarını korumaktaydı (Çaplı & Tuncel, 2010, s. 29). Schudson'a göre 1830'lardan sonra basın "sokaktaki insanı" haberleştirmeye başlamış, magazinsel öykülerle daha çok satılmayı ve böylece daha çok reklam toplayabilmeyi amaçlamış ve siyasetten bağımsız kalmaya gayret göstermiştir (İnal'dan akt. Çaplı & Tuncel, 2010). "Siyasetten bağımsız kalma" ilkesi yalnızca siyasi partilere bağımlı olmama ile sınırlandırılırsa bu görüşün doğru olduğu varsayılabilir. Ancak "bağımsızlaşarak" pazar ekonomisine dahil olan basının, bu pazarı domine eden zümreler ve bu zümrelerin garantörü sistemlerin çıkarları aleyhine yayın yapması pek mümkün değildir. Zira statükonun sunduğu refah ve güç eşitsizliği, kurulmuş yahut kurulacak olan medya organlarını etkilemektedir. İktidar, para ve kaynakların eşitsiz dağılımı, filtrelenmiş haberin basımı, muhalefetin marjinalleştirilmesi, hükümet ve baskın çıkar gruplarına ait mesajların kamuya iletilmesi hususlarında medya kuruluşlarına seçenek bırakmamaktadır. Haberlerin filtrelenmesi ve öngörülen propaganda modelinin bir parçası haline getirilmesi; medya organlarının oligopolikleştirilmesi, baskın medya kuruluşlarının daha çok kâr amacı gütmesi, reklam gelirlerinin bu kuruluşların başlıca gelir kaynağı haline getirilmesi, bilgi kaynağı olarak başlıca güç ve zenginlik timsali hükümet, iş çevreleri ve bu odaklarca onaylanan uzmanların kullanılması, "fırçalama" (*flak*) metodunun medyayı disipline etme yolu olarak kullanılması ve ideolojinin[72] ulusal bir din; bir kontrol mekanizması olarak kullanılması sonucu mümkün olabilmiştir (Herman & Chomsky, 1989, s. 2). Böylece, ejderha (devlet) ve onun besin kaynağı (ideoloji) bilgiyi ve onun araçlarını ana akımlaştırabilmiştir.

19. yüzyılın ortalarında Britanya'da işçi sınıfının sesi olmak için kurulan alternatif bir basın organı yargı, yaptırım, yayın şartı olarak talep edilen yüksek miktarda güvenlik senedi, masraf yükü olarak getirilen çeşitli kalemlerde vergiler aracılığıyla bastırılmaya çalışılmıştır (Herman & Chomsky, 1989, s. 3). Bu örnekte de görüldüğü üzere, ideolojinin kendisine alternatif olarak serpilebilecek bir odağın ortaya çıkmaması için aldığı önlemler sonucu kitle iletişim araçlarının üretilme ve geliştirilme süreçleri büyük sermaye gerektirmeye başlamıştır. Yani kitle iletişim araçlarının üretiminin yüksek bütçe gerektiriyor olmasının sebebi hammaddesinin pahalı olması değil, söz konusu bu hammaddeleri elinde bulunduran zümrelerin ve hammaddelerin kullanımıyla üretilen araçların denetimini yapan devlet mekanizmasının maliyetleri

[72] Yazar burada "Antikomünizm" tanımını kullanmıştır. Ancak burada kastedilen egemen ideolojinin bir kontrol mekanizması olarak kullanılıyor olduğudur.

yükseltmesidir. Bu yolla hammadde üretim araçlarını kontrol edenler, düşünce üretim araçlarını da kontrol etmek istemektedir.

Ancak egemen ideolojinin kitle iletişim araçları üzerindeki bu hâkimiyeti, onun halk indinde düşünce üretimi sürecinin yegâne odağı olduğu anlamını taşımamaktadır. Örneğin, Kars'ın (2013) da belirttiği gibi hava kirliliği olgusunun haber olması ve gazetecinin olaya bakış açısı sokaktaki insanın açıklamasına göre değil de valilik açıklamasına göre belirleniyor olabilir (s.114); fakat havanın kirli olduğu valilik öyle açıklama yapmasa da yahut bununla ilgili haber yapılmasa da halk tarafından bilinmektedir. İşte bu nokta, yani kitlelerin deneyimleri ve deneyimlenen bu bilgilerin medyaya yansıyor olup olmadığı, ana akım olarak adlandırılan egemen medyanın güvenirliliğini ölçen bir tartıdır. Egemen medya tarafından irdelenme gereği duyulmayan olaylar, dile getirilmeyen sorunlar veya irdeleniyor olsa da bu olay ve sorunların ele alınış tarzları kitlelerin deneyimlerinden farklı biçimde cereyan ettiğinde bu bilgilere ulaşma yolunda yeni bir seçenek arayışı kaçınılmaz olmaktadır.

Alternatif "seçenek" demektir. Dolayısıyla alternatif medya terimi üç şekilde incelenebilir:

1) Web 2.0 araçlarının teknik gelişimiyle ortaya çıkan ve radyo, televizyon ve gazete gibi kitle iletişim araçlarını gelenekselleştirmiş; interaktif katılımı sağlayan sosyal medya.
2) Egemen ideoloji doğrultusunda farklı eğilimleri temsil eden ana akım yayın organları.
3) Egemen ideolojiye muhalif, düşük sermayeli --bazen bir kooperatif modelinde-- yerel/sivil toplum medya organları.

Bu çalışmada alternatif medya teriminden kastedilen egemen ideolojiye muhalif, düşük sermayeli medya organlarıdır. Alternatif medyayı egemen medyadan ayıran özellik, kâr etmeyi amaçlamaması ve düzen yanlısı olmamasıdır (Sayrugaç'tan akt. Köse, 2007 s. 253). Alternatif medya alıcıya, egemen olan söylemin biçimlendirdiği bilinç yapısından çıkma şansı tanımaktadır. Sarup'un "*refleksif*" olarak tanımladığı bu durum Köse (2007) tarafından *"toplumsal faillerin farkında olmadan maruz kalmış oldukları koşullanmalardan kurtularak kendilerini özgürleştirmeleri ve aydınlatmaları"* olarak açıklanmaktadır (s. 253). Yani egemen söylemin hakikatleştirdiği toplumsal yargılara karşı alternatif medya, bu "hakikatlerin" algılanışı açısından tüketiciye bambaşka bir perspektif sunmaktadır. Bunun yanı sıra alternatif medya, egemen ideolojinin dışladığı olay ve kişilere temsiliyet hakkı tanımaktadır. Çünkü bu

tutum, egemen söylemin inşa ettiği toplumsal hakikatlerin alıcının zihninde yargılanmasına yol açacaktır.

Ancak, alternatif medyanın "*refleksif*" tutumunun alıcıyı özgürleştireceği çok iddialı bir savdır. Çünkü Ahıska'nın da belirttiği gibi, alternatif medyalar genellikle söylem seçkinlerine karşı mücadele alanını simgelemektedir (akt. Köse, 2007, s. 253). Daha çok muhalif konumlarca sahiplenilen, kurulu düzenin negatif bilgisini temsil eden bir hattın ideolojiden arınmış olmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Alternatif medyanın tüketiciye farklı bakış açıları sunduğu, farkındalık yaratmayı amaçladığı, üstü örtüleni açığa çıkardığı bir gerçektir. Fakat, ana akım medyanın iktidar olan ideolojinin söylemini kullandığı gibi alternatif medya da iktidar olamamış ideolojinin söylemini kullanmaktadır. Bir anlamda, egemen ideolojinin hakikatleştirdiği toplumsal yargılara rakip gerçeklikler oluşturulmaktadır. Herman ve Chomsky'nin alternatif medya için verdiği örnek daha önce aktarılmıştı. "İşçi sınıfının sesi" olma iddiasındaki bir yayın organının ideolojiden arınmış bir yayıncılık ilkesi benimsemesi pek muhtemel değildir. Köse (2007) de, Latin Amerika'da yayın yapan *Telesur* kanalını, Almanya'da yayın yapan *Tageszeitung* gazetesini ve Arjantin'deki *Petitera* radyosunu alternatif medya organlarına örnek olarak göstermektedir (s. 262-269). Söz konusu tüm bu örneklerin global ölçekli ve yüksek bütçeli, egemen ideolojinin lokomotifi durumunda olan ana akım medyanın aksine düşük bütçeli, egemen ideoloji tarafından dışlanan olgulara yer veren, farkındalık yaratmak isteyen, pazar ekonomisinden ve ticari kaygılardan uzak durmaya çalışan ve bu nedenle çok boyutlu haber sunabilen yerel/sivil toplum medya organlarını temsil ettiği açıktır. Bu özellikleri göz önüne alındığında alternatif medya kitleler için aydınlatıcı bir unsur olabilir. Fakat ideolojiden tamamen arınmamış bir fenomenin insanları özgürleştirebileceği savı tartışmaya açıktır. Zira herhangi bir düşünce sisteminin nüveleriyle süslenmiş/gölgelenmiş enformasyon, kişiyi "zaten hayal edilmiş" bir dünyaya mahkûm edecektir.

Haber, bir süreç işidir. Tamamen şekillenmiş bir halde bulunmaz. Haber toplanır, ayıklanır ve izleyiciye sunuma hazır hale getirilir (Kars, 2013, s. 113). Haberin toplanmasından, seyirciye sunumuna kadar izlenilen yol ideolojik bir süreç olduğu kadar, toplum tarafından yaratılan basmakalıplaşmış inançların da meşrulaştırıldığı bir süreçtir. Haber bir tercihler bütünüdür; toplanma aşamasından sunumuna kadar belli hizipler içinde tercihler gerektirir. Neyin ne şekilde haber olacağı ve haberin nasıl sunulacağı sistemleştirilmiş bir "özgürlük" içinde basın tarafından belirlenmektedir. Yani sistem,

oturma düzenini belirlediği bir odanın aksesuar seçimini basına bırakmaktadır. Burada bahsedilen sistem, sadece egemen fikriyat değildir. Haber, ana akım medya kuruluşlarında olduğu gibi alternatif medya organlarında da editoryal düzenlemelerden geçmektedir. Yayınlanacak olan haberin, büyük sermayeye sahip tek bir medya patronunun çıkarlarına zıt düşmemesi gerektiği gibi, alternatif medya organlarının sahiplerinin (kişiler ya da küçük sermayeli kuruluş ve tüzel kişilikler) de çıkarlarını koruması gerekmektedir. Stuart Hall'a göre neyin haber değeri taşıdığına karar veren görünmez unsurlar, ideolojik ve mesleksel dizgeler vardır; haber ya da bilgi her zaman bu dizgeler içerisinde eklemlenir ve iletilir (akt. Kars, 2013, s. 110).

Haberin sunumu haberin elde edildiği kaynakla bağlantılıdır. Dijk (1988), haberin kendisinin zaten ideolojik bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Haberin tutumu haberci tarafından seçilen kaynak (ister hükümet olsun, ister sendika) tarafından belirlenmektedir (s. 11). Yani haber, günlük hayatın ideolojik bilgisini temsil etmektedir. Hangi seçkinlere[73], kurumlara ya da topluluklara yayınlarında daha çok yer vererek bunların meşrulaştırılacağı ise medya organlarının ideolojik yönelimleri ile bağlantılıdır. Basın, bir olguyu ya da grubu sıradanlaştırma ya da marjinalleştirme gücüne sahiptir. Bunu da izlediği yayın politikası aracılığıyla mümkün kılmaktadır. Yayınları ve bu yayınlarda kullandığı söylemle bir kişi, kurum ya da grubun pozitif ya da negatif bilgisini meşrulaştırabilir. Örneğin, yaşanılan bir hırsızlık suçunun Suriyeli mülteci tarafından işlendiği bilgisi, bir grubun negatif bilgisini kamu söyleminde meşrulaştırmaktan başka bir şey değildir. Oysa olay bir hırsızlık vakasıdır ve toplumsal hayatta insanlar için önemli olan hırsızın etnik kökeni değil işlediği suçtur.

Kars (2013), insanların konuları kavrayış biçimlerinin televizyonun yönelimleriyle gerçekleştiğini belirtmektedir (s. 82). Televizyon yaşamın, haber de televizyonun bir parçasıdır. Televizyon haberleri aracılığıyla egemen söylem artık geniş kitlelere ulaştırılmakta ve benimsetilebilmektedir (Kars, 2013, s. 2). Örneğin, Colombus'un Amerika seyahatinin "Amerika'nın keşfi" olarak tanımlanması kitlelerce benimsenmiş bir söylemdir. Oysaki söz konusu toprak parçası, "Avrupalı olmayan" yerleşimciler tarafından çok daha önce keşfedilmişti. Ortada saf bir bilgi var ise o da Colombus'un 500 yıl önce Amerika kıtasına yaptığı yolculuktur. Ancak bu olayın "Amerika'nın keşfi" ya da "Amerika'nın Avrupalılarca işgali" olarak aksettirilmesi tamamen iktidarı elinde bulunduran odakların sunum şekline bağlıdır.

[73] Seçkin, burada bir fikre öncülük eden kişiler manasında kullanılmıştır.

İrfan Erdoğan enformasyon sözcüğünün her anlamıyla bir güç olduğunu ve gücün yansızlığını savunmanın oldukça zor olduğunu belirtmektedir. İdeolojik bir olgu olarak haber, teknik ve bilimin ilerleyişiyle tek bir odağın tekelinde olma özelliğini yitirmiştir. Ana akım medyaya bir seçenek oluşturan alternatif medya, artık yalnızca gazete, televizyon ve radyo gibi geleneksel araçlarla değil, web 2.0. teknolojisini de kullanarak egemen düşüncenin hakikatleştirdiği yargılara farklı yorumlar getirmeye, yok sayılan ya da üstü örtülen bilgileri kitlelerle paylaşmaya ve "ötekine" ses vermeye çalışmaktadır. Web 2.0. araçlarının gelişiminden önce çeşitli baskı aygıtlarıyla egemen ideolojinin daha sıkı denetimine maruz kalan alternatif yayın organları, tekniğin sunduğu --görece daha ucuz-- olanaklarla artık bilgi kaynağı olarak daha etkili bir konuma sahip olmuştur.

Radyo ve televizyonun icadıyla haberin entelektüel seviye ayrımı olmaksızın tüketilmeye başlandığı bir gerçektir. Ancak haberin ideolojikleştirilmesi, enformasyonun ayırt edilmesi noktasında okur-yazar olmanın da ötesinde yepyeni bir entelektüel seviye gereksinimi yaratmıştır. Zira tüketici, verilen bilginin ötesinde bir anlam arayışına girmektedir. Piette bireyin eleştirel özerk düşünce sürecini üç safhada açıklamaktadır; "*sorgulama*", "*uslamlama*" ve "*bilgileri değerlendirme*" (akt. Köse, 2007, s. 28). Toplumsal deneyimlerden farklı şekilde biçimlendirilmiş enformasyon, ister istemez kişinin sorgulama yeteneğini geliştirmektedir. Bunun yanı sıra, tekniğin ilerlemesine bağlı olarak çeşitlenen iletişim araçlarının oluşturduğu yeni veri tabanları bir haberin, deneyimlenmemiş olsa da, birçok farklı yorumla tüketilebilmesinin önünü açmış ve dolayısıyla bireyin haberi uslamlamasını kolaylaştırmıştır. İdeoloji ve ideolojinin eleştirisi olarak görülebilecek ana akım medya ve alternatif medyanın enformasyon savaşı, haberin ne denli ideolojikleştiğini gözler önüne sermektedir. İnsanoğlunu yepyeni bir entelektüel seviyeye taşıyan bu durumun sonucunda "vatandaş gazeteciliği" gibi bazı yeni yöntem ve eğilimleri ortaya çıkmıştır. Yani ideoloji bireyi düşünmeye itmiş; düşünen birey ise özgürleşebileceği birçok mecra keşfetmiştir. Bir başka deyişle, insanları özgürleştirebilecek bir araç varsa o da, alternatif medyanın sunduğu bilgiler değil ancak bireyin bizzat kendisinin alternatif medyanın gelişimiyle çok daha net bir şekilde ideolojik olduğuna kanaat getirdiği bilgiye karşı sergilediği/sergileyeceği "*refleksif*" tutum olabilir.

Söylem

Descartes (2011) uslamlamayı gerçeğin, inancın ve enformasyonun yargıcı olarak kabul etmektedir (s. 9-27). Aleniyeti aydınlanmanın yöntemi olarak kabul eden Kant, bir şeyin hakikat olduğuna dair inancın, insan aklı için kanıtlanabilir olduğu sürece gerçek sayılabileceğini belirtmektedir (akt. Habermas, 2014, s. 201-218). Uslamlama yöntemiyle, uzun süreli belleğin filtresinden geçirilerek bir bilginin kamuoyu nezdinde onaylanıyor olduğu varsayımı doğru olarak kabul edilebilir. Ancak bu durum kamuoyunu oluşturan bireylerin deneyimlerine bağlıdır. İnsanlar, ancak bizzat gözlemleyebildikleri olaylar hakkında gerçek bilgiye ulaşabilir. Deneyimlenmeksizin edinilen bilgiler, akıl süzgecinden geçirilme sürecine saf bilgi olarak değil, ancak sunulduğu biçimiyle dahil olabilir. Kamusal alanda ön yargılar bilginin sunulduğu biçimiyle uslamlanması sonucu oluşmaktadır. Toplumda oluşan bu ön yargılar bir tür "hakikatler bütünü" olarak kabul görmektedir. Kant, bu bağlamda, "*zihinlerdeki niyet hakikatin kamusal takdimidir*" demektedir (Habermas, 2014, s. 203).

Söylem, bazen tek başına bir söz olabileceği gibi bazen de sayfalar dolusu bir dizgeler bütünüdür. Saussure'ün durum içindeki söz yani "*parole*" diye tanımladığı söylem, Maingueneau tarafından *"tümcelerden oluşan değil, tümcelerle oluşan ya da tümcelerle gerçekleşen bir dilsel yapıdır"* diye tanımlanmaktadır (akt. Günay, 2013, s. 22). Söylemin dilde kendini gösteriyor olduğu gerçeği onun toplumsal bir özellik taşıyor olduğunun kanıtıdır. Norman Fairclough, toplumsal pratikler içinde söylemin üç yolla kendini gösterdiğini belirtmektedir; gündelik yaşamdaki toplumsal etkileşim dahilinde kullanılan dilde, bireyin kendi inşası gibi eylemlerin toplumsal yapılanma sürecinde kullandığı temsillerde ve kimliklerin oluşturulmasındaki göstergesel var olma biçimlerinde (akt. Çoban & Özarslan, 2015, s. 138). Fairclough'un altını çizdiği tüm bu göstergelerden yola çıkılarak söylemin bireysel bir pratik olduğu kanısına varılabilir. Günay da (2013) toplumsal olarak çok yönlü bir kurum niteliği taşıyan dilin söyleme dönüşmesini bireysel kullanıma bağlamaktadır (s. 37). Ancak dil, toplumsal bir özne olarak kültür olgusunu şekillendirmektedir. Neil Postman, kültürün sözün eseri olmakla birlikte, resimden hiyeroglife, alfabeden televizyona kadar her iletişim aracıyla yeniden yaratıldığını belirtmektedir (akt. Kars, 2013, s. 109). Örneğin Foucault (2012), hemen tüm toplumlarda bulunabilecek dışlama sisteminden bahsederken çalışma, aile, din ve statü gibi değerler üzerinden kişilerin toplum içinde marjinalleştirildiğini belirtmektedir (s. 216-217). Dolayısıyla şu varsayıma ulaşılabilir; dil kültürü,

kültür de toplumsal değerler ve önyargıları yaratır. Söz konusu bu toplumsal değer ve önyargılar, bireyin söyleminde açığa çıkar. Dijk, söylemin anlamını tanımlayan temsillerin, ortak alanı paylaşanların oluşturdukları modeller olduğunu belirtmektedir. Ona göre zihinsel model, olaysal ve sosyokültürel bellek dahilide inançların oluşumudur (akt. Çoban & Özarslan, 2015, s. 22-32).

Ahmet Oktay, "*tarihsel gelişim içerisinde önce basındaki, sonra sinema ve televizyondaki söz, başlıca belirleyen olur ve sözcükler, onları kullanan bireylerin dışında bir güce sahip olarak o bireyleri yönlendirmeye başlar"* demektedir (akt. Kars, 2013, s. 77). Samuel Huntington Latin Amerika ülkelerine karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin organize edeceği müdahale ya da diğer askeri harekâtların toplum nezdinde meşru sayılabilmesi için yöneticilere "*savaştığınız sanki Sovyetler Birliği'ymiş gibi bir etki yaratacak biçimde pazarlamalısınız*" tavsiyesinde bulunmaktaydı (akt. Chomsky, 2010, s. 28). Bu örnek, Ahmet Oktay'ın da altını çizdiği gibi, söylemin toplum üzerindeki algısal gücünü ortaya koymaktadır. Başat güç, kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştireceği her türlü pratik bütünü için toplumsal rızayı, söylemsel olarak ideolojinin canlı tutulması, yani çatışacak unsur yaratımı yolu ile sağlamaya çalışmaktadır. Toplumsal meşruiyet zemini en kolay ve hızlı bir şekilde ancak kitle iletişim araçlarının etkin kullanımıyla yaratılabilir. Haber ise söz konusu bu kitle araçlarının kullanımı dahilindeki en etkili unsurdur. Bu denklem, Akgönül'ün (2007) 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu öncesindeki durumu aktardığı örneklerle daha iyi anlaşılabilir: "*1941 yılı boyunca gazetelerde etnik kökeni ve hırsızlık, karaborsacılık, vurgunculuğu ön plana çıkaran haberler yayınlandı; "İki Yahudi çocuğunun marifeti!", "İki Yahudi müteahhit hazineyi yüzlerce lira zarara soktu", "İstifçi iki Yahudi yakalandı"...*" (s. 115).

Kars (2013) izleyici yahut dinleyicinin haberi doğru olarak kabul ettiğini söylemektedir (s. 9). Kuşkusuz haber, eğer işlediği konu alıcı tarafından ilk kez öğreniliyorsa olduğu gibi doğru kabul edilme eğilimi yaratabilir. Başka bir deyişle, okuyucunun mercek altına alınan tema hakkında daha önce hiçbir bilgisi yoksa haber burada öğretici bir rol oynayabilir. Örneğin, bir Viranşehirli ile bir Fatsalının Ezidiler hakkında yapılan bir haberi algılayış biçimi farklı olacaktır. Viranşehirli, birlikte yaşadığı Ezidiler hakkında yapılan bir haberi kendi belleğinin süzgecinden geçirerek, yani uslamlayarak tüketme eğiliminde olacaktır. Ancak Fatsalının, eğer söz konusu bu topluluk hakkında hiçbir bilgisi yoksa tema hakkında ilk bilgisi basının Ezidileri irdeleyiş biçimi ile inşa edilecektir. Bunu destekler biçimde Dijk (1988), bilişsel

noktadan, hafıza sürecinin anlayış tarzı, temsiliyet ve haberin gazeteci tarafından yazım süreci ile okuyucunun olayı kendi bilgisi çerçevesinde yeniden inşası ve fikir güncellemesi sürecinin içi içe geçtiğini iddia etmektedir (s. 2). Hall de benzer biçimde bu sürecin hem üreticinin hem tüketicinin aktif katılımıyla gerçekleştiğini belirtmektedir (akt. Yaylagül, 2013, s. 132).

Dijk, haber söyleminin el altında bulunan söylemlerin bir ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Sistem tarafından geliştirilen söylemler, haber vasıtasıyla topluma tekrar tekrar sunulmaktadır. Söylem yeniden kullanılıp, farklı dizgeler içerisine tekrar tekrar yerleştirilebildiği ölçüde insan belleği tarafından hakikat olarak algılanabilir. Haber söylem incelemelerine daha çok dilbilimsel yaklaşan Dijk (Gölcü, 2009, s. 87), eleştirel söylem analizi kavramsallaştırmasını oluştururken dilbilim, antropoloji, göstergebilim, sosyoloji, psikoloji gibi çeşitli disiplinlerinden yararlanmıştır. Yaylagül (2013), semiyotiğin söylem analizi üzerindeki etkisini şöyle tanımlamaktadır:

F.Sassure, R.Bartes, ve Levi-Straus'un yapısal dilbilim yaklaşımı medya içeriklerini okuma ve anlamlandırma sürecine dayanak sağlamıştır. Özellikle Barthes'ın temel anlam ve yan anlam ayrımına başvurulur. Medya içeriği bir şeyler anlatırken bu anlatının sadece düz bir anlamı yoktur. Her metinde ilk bakışta göze çarpmayan gizli anlamlar ve ideolojiler yer alır. Özellikle siyasal ideolojik anlamlar, bu gizli anlamların sürekli ve ince bir şekilde tekrarlanmasıyla topluma aktarılır (s. 132).

Van Dijk'in sistematik içerik çalışmaları basında yer alan haberlerin, baskın grubun egemenliğini koruyan bir sistemin ideolojik yeniden üretimini ne ölçüde gerçekleştirdiğini açığa çıkarır (Stevenson, 2002, s. 165-166). Haberi bir öyküleme şekli olarak gören Dijk (1988) söylem analizinin yalnızca metinsel eleştiriyi değil söz konusu metnin içeriğinin çözümlenmesini de kapsadığını belirtmektedir (s. 29). Dijk tarafından bina edilen eleştirel söylem çözümlemesi, yerleştirilen değerlerin ve ideolojinin haber üretimi sürecindeki etkisini bilimsel bir çerçevede açığa çıkartmaktadır.

Teun Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi

Söylem analizinin başlıca amacı, dilsel öğelerin kullanım biçimlerini belirleyebilmek için belirgin ve sistematik bir çerçeve yaratabilmektir. Bu bağlamda Dijk, söylemi anlambilimsel (*semantic*) ve sözdizimsel (*syntactic*) olarak iki aşamada incelemektedir. Sözdizimsel incelemede, söylemin dilbilgisel yapısı ve söz konusu dilbilgisel yapının kullanıldığı kombinasyon irdelenirken, semantik incelemede söylem içinde seçilen kelimelerin, bu kelimelerin kulla-

nıldığı kombinasyonların ve oluşturulan genel temanın anlamları tetkik edilmektedir. Dijk'e göre metnin semantik yapısı, sentaktik yapısına kıyasla daha fazla ideolojik nüve taşımaktadır (akt. Çoban & Özarslan, 2015, s. 51-52). Dijk (1988) anlatımdan çıkarılan genel anlamı makro seviye, sözcük seçimi ve bu sözcüklerin dizeleniş biçimlerinden yararlanılarak ortaya çıkarılan anlamı ise mikro seviye olarak adlandırmaktadır (s. 24-26).

Mikro inceleme, yazılı metinde kullanılan cümle yapısı, dizilim açısından sözcük gruplarının verdiği anlam ve üslubun sentaktik ve semantik analizini içermektedir. Bu analiz sırasında, kelime ve cümlelerin birbiri ardı sıra dizilimlerinden çıkan direkt anlam (*meaning aspects*) kadar kelime ve cümlelerin atıf yaptığı olgular da (*for reference aspects*) irdelenmektedir (Dijk, 1988, s. 25-26). Makro inceleme, Dijk tarafından, söylemin üst yapısı ya da şemasını (*superstructure or schemata*) ortaya çıkartacak yöntem olarak tanımlamaktadır. Metnin söylemi makro düzeyde bir bütün olarak makrosentaktik ve makrosemantik çözümleme yoluyla ele alınmaktadır. Buna göre haber başlıkları, metnin tamamından çıkarılan fikir, öykünün sahneleniş biçimi, haberin giriş cümlesi, okur tarafından metinden yapılacak "muhtemel" çıkarımlar, metnin başvurduğu genellemeler ya da eksik bilgi aktarımı, haberin edinildiği kaynak, yerleştirilen aktörler ve kullanılan görüntü metnin tematik şemasını oluşturmaktadır (Dijk, 1988, s. 26-44).

Dijk'e göre bir metnin ideolojik söylemi, anlam, önerme yapıları, geleneksel temalar, resmi yapılar, tümce dizimi, söylem biçimleri, uslamlama, retorik ve eylem-etkileşim düzeylerinde çözümlenebilmektedir (Çoban & Özarslan, 2015, s. 52-70). Seçilen konular, tanım düzeyleri ve kullanılan ayrıntı dereceleri, imalar ve önvarsayımlar, örneklemeler ve açıklamalar, yerel tutarlılık, eşanlamlılık ve yeniden anlatım, karşıtlık ve kullanılan yadsıma ifadeleri bir metnin anlamını ortaya çıkarmaktadır. Aktörler, dolaylı konuşma ve anlaşılmazlık, kiplik ve son olarak kanıtsallık bir metindeki önerme yapılarının öğeleridir. Bir metnin içeriğinde kullanılan geleneksel yapılar, metnin söyleminde basmakalıplaşmış inanç ve sözlerin kullanımına işaret etmektedir. Resmi yapılar ise metinde yer alan tartışma şekli (hitap), kullanılan yan tümcecik ya da tümce şekli, manşetin büyüklüğü ya da küçüklüğü, haber öyküsünün sırası gibi sintaktik ve üst yapısal biçimlerle söylemin şekillendirilmesidir. Etken ve edilgen cümle yapıları, tümce dizimi düzeyinde bir metnin ideolojik söylemini belirlemektedir. Söylem biçimleri, vurgulanmak istenen cümlenin metin içerisinde, yazının muhtevasına göre, ön ya da arkaya alınmasını tanımlamaktadır. Uslamlama, bir metinde benimsenen

görüşün güçlendirilebilmesi için metinde öne sürülen savlardır. Retorik ise biçem figürleri açısından kullanılan yinelemeler, metaforlar, benzetmeler, ironiler, örtmeceler ve karşıt anlatımlar bütünüdür. Son olarak, eylem-etkileşim ise konuşmacıların söz edimi sırasında kullandıkları ses tonu, duraksamalar, gülme, konuşmayı sonlandırma gibi filleri kapsamaktadır. Ancak bu düzey, yazılı metinlerde kullanılan genel üslup açısından değerlendirmeye alınabilir.

Bütün bu düzeyler söylemin ideolojik çözümlemesinin pratiklerini oluşturmaktadır. Dijk'in geliştirdiği bu metot, haber içeriklerinde gizlenmiş olan iktidar, enformasyon ve söylem ilişkisini açığa çıkarmaktadır. ''Verilen bilgi'' ile toplum üzerindeki egemenliğini zaten devam ettiren iktidar, bu bilginin veriliş biçimi ile de bilinç üzerindeki hükümranlığını daim kılmak istemektedir. Dijk tarafından sistematikleştirilen içerik analizi, metnin muhtevasına bir eleştiri getirmekle beraber ideoloji ve enformasyon arasındaki bağı da açığa çıkartmaktadır. Bu da, zihinlerde ''haber'' kavramı üzerine soru işareti belirmesine neden olmaktadır. Dijk (1988) haber için *'' el altında bulunan söylemlerin öyküleme şekli''* tanımını yapmaktadır (s. 29). O zaman sorulması gereken asıl soru, haberin nasıl el altında bulunan söylemlerin yeniden üretildiği öyküler haline geldiğidir.

III. BÖLÜM

MEDYADA EZİDİLER

Toplumsal yaşam içinde çok sayıda söz, gerçek amacının üstü örtülmüş olarak, gündelik dilde genel geçer kullanılan biçimiyle basmakalıplaşmıştır. Dünya üzerinde yaşayan birçok dilde, her ne kadar selamlaşma şekline bürünmüş olsa da, "*nasılsın*" ya da "*ne haber*"' sorusu habere duyulan ihtiyacı simgeleyen bir söz olarak günlük kullanımının ötesinde insanoğlunun doğasına vurgu yapmaktadır. İngilizcede bütün yönlerin bilgisini temsilen Güney, Kuzey, Doğu ve Batı'nın baş harflerinden oluşan haber (*news*) kelimesi (Dileklen, 2005, s. 25), Türkçede bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi manasına gelmektedir. Kişinin çevresinde olup bitenleri öğrenme isteği olarak gündelik yaşamın bilgisini temsil eden haber, kitleselleşme sonrasında bambaşka bir fenomene dönüşmüştür. Kars (2013), haberin bu süreçte alınıp satılabilen bir meta haline geldiğini belirtmektedir (s. 1). Bir şeyin alınıp satılabilmesi o şeyi pazar ekonomisinin bir parçası yapar. Dolayısıyla kâr etme güdüsü, o işin üretim aşamalarında başat rolü üstlenir. Haberin piyasa ekonomisine dahil olması, alınıp satılan bir ürün olarak günlük hayat bilgisinin de bir değerlendirme unsuru haline getirilmesine yol açmıştır. Artık haber, toplumun genelini ilgilendirdiği düşünülen bir olgudur. Zira toplumun genelini ilgilendiren, yani "haber değeri" taşıyan bir bilginin yayımı, söz konusu bu bilginin kitle tarafından daha çok tüketilebileceği öngörülerek yapılmaktadır.

Haber, artık, iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi manasını taşımaktadır (Türk Dil Kurumu, 2015). Daha önce irdelenen medya, iktidar ve ideoloji ilişkileri dikkate alındığında Türk Dil Kurumu'nun haber için yaptığı "verilen bilgi" tanımlaması daha çok anlam kazanmaktadır. Artık fayda sağlanan bir olgu olarak haber, doğal olarak meslekileşmiştir. Haberci, haberine "haber değeri" veren ve üslubunu şekillendiren bazı açık veya gizli unsurların tesiri altındadır. Kendi inanç ve fikirleri, çalıştığı medya organının kural,

hedef ve stratejileri ya da gaye ve menfaatleri, sermaye ve iktidar odaklarıyla geliştirilen ilişkiler habercinin bilgi üretim sürecini şekillendirmektedir (Uğurlu & Öztürk, 2006, s. 24).

Bütün bunlar göz önünde bulundurularak, dini bir azınlık olarak Ezidiler örneğiyle medyada temsiliyet üzerine bir inceleme, haberin toplanmasından sunumuna kadar olan sürecin, yapılan tercihlerin ve yaşatılmaya çalışılan tabuların anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Zira demokrasinin dördüncü kuvveti olarak gösterilen medyanın, yayın yaptığı coğrafyada çoğunluğu oluşturmayan dini gruplara ne kadar yer veriyor olduğu onun demokratik bir sistemde gerçekten bir kontrol ve denetim mekanizması olarak işlev görüp görmediği hususuna da açıklık getirecektir.

Ana akım medya, farkı kimliklerin ve aidiyetlerin tanımlanmasında toplumsal kategorilerin ağırlığını daha az hesaba katan bir yapıya sahiptir (Köse, 2007, s. 67). Bu yapının temelini, medya kuruluşlarının daha çok kâr amacı gütmesi oluşturmaktadır. Reklam gelirlerinin başlıca gelir kaynağı haline getirilmesi, medya organlarını hükümet ve iş çevreleriyle daha sıkı ilişkiler kurmaya zorlamış, bunun sonucunda da bu kurumlar iktidar odaklarının propaganda araçlarına dönüşmüştür. Bir başka deyişle, ana akım medya egemen söylemin tekrar tekrar üretildiği bir mecraya dönüşmüştür.

Ezidiler daha önce de belirtildiği gibi, egemen unsurlar tarafından marjinalleştirilmiş, "heretik", "dinsiz'' ve "sapkın" olarak adlandırılmış bir topluluktur. Bu bakış açısı ve bu bakış açısıyla geliştirilen "ıslah" çabaları, Ezidilerin deyimiyle "fermanlar" sonucunda söz konusu toplum daha da içine kapanmış; iktidar tarafından biçimlendirilen "hakikatler" ve bu hakikatlerin toplum nezdinde sürekli bir şekilde yeniden üretimi, akademik çevrelerce de desteklenmiştir. Millet sistemi içinde ehli kitap olmadıkları gerekçesiyle maruz kaldıkları uygulamalar ile her ne kadar şiddetten arındırılmış olsa da, kimlik kartlarında din hanelerine çarpı işareti konma suretiyle dışlanarak toplumsal kabulün dışına itilmeleri ulus devlet çatısı altında da devam etmiştir. Bu bağlamda hükmedenin gözünde Ezidi kimliğinin tanımsal olarak değişmediği açıktır.

Erk tarafından sistemin dışında bırakılmış olan Ezidi olgusunun, sistemin bilgisini tekrarlayan ana akım medya kuruluşlarınca da "haber değeri" taşımayacağı varsayılarak çalışmada Ezidilerin alternatif medyada nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Alternatif medyanın bu topluluğun toplumsal yapı içinde ne ölçüde temsil edildiği ve uzun süreli belleğin bir ürünü olarak yaratılan tabuların sorgulanıyor olup olmadığı sorunsalını daha net ortaya

koyabileceği düşünülmüştür. Çünkü alternatif medya muhaliftir ve sistemin dışladığı olay ve kişilere temsil hakkı tanıyarak, egemen söylemin hakikatleştirdiği toplumsal yargıların izleyicilerin zihninde yeniden muhakeme edilmesini sağlamayı amaçlar. Bu noktada, alternatif medya organlarından elde edilecek bilgilerle; basın yoluyla klişelerin sürdürülebilirliği ve yurttaşlar arasında "öteki" hakkında ne denli farkındalık yaratılabildiği sorusu çok daha gözlemlenebilir veriler sunabilir.

Ezidiler ve Haber

Ezidi tarihi daha önceki bölümlerde aktarılmaya çalışılmıştı; 1221 yılında Moğol akınlarının Ezidi varlık sahasına yönelmesiyle başlayıp 19. yüzyıla kadar uzayan bir süreçte "şeytanperest" oldukları gerekçesiyle çok sayıda harekâtın hedefi olan Ezidiler, 1980'li yıllara kadar Sivas, Diyarbakır, Mardin ve Siirt arasındaki bölgelerde yaşamaya devam etmiştir (Bruinessen, 2005, s. 25). Bu dönemde nüfusları 70.000 civarına ulaşmış olmasına rağmen 1982 Anayasası ile yürürlüğe giren zorunlu din dersi uygulaması ve bölgedeki çatışma hali Ezidileri dini, siyasal ve ekonomik anlamda negatif etkilemiş, bütün bunların sonucunda 2008 yılına gelindiğinde, yaşanılan göçler sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Ezidi nüfus yaklaşık 400'e inmiştir (Yüzbaşı, 2008, dk. 00.25.08).

Maruz kaldıkları bütün bu "fermanlar", göçler ve dini farklılıklarına rağmen Ezidiler, paradoksal bir biçimde, yaşadıkları dar bölgeler dışında bilinirliği çok fazla olmayan bir halktır. Kuşkusuz, tıpkı din hanelerine çarpı konması gibi, kitle iletişimini sağlayan medyanın da Ezidilerin yaşadığı zorlukların "haber değeri" kısmına çarpı işareti koyması, aynı vatanın yurttaşlarını birbirinden bîhaber yaşamaya mecbur bırakmıştır. Medyanın bu tutumu, bir toplumun tamamen yok sayılabilmesine zemin hazırladığı gibi, Ezidilerin yaşadığı bölgelerde bile, halk arasında bilinirliklerini geliştirilen önyargıların kontrolüne bırakmıştır

Dini ayrımcılık ve ekonomik güçlükler günümüzde hâlâ Ezidi bölgelerinin başlıca sorunları arasındadır. Benzer (2015) Ezidiliğin bir din olarak görülmediğini ve bu nedenle de devlet tarafından ibadethane yapımına izin verilmediğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, geçmişten bu güne kadar sürdürülen önyargıların egemen basının söyleminde pekiştiriliyor olduğu Ezidiler tarafından dile getirilmektedir:

Bizi medyada bir din tarikatı gibi, Zerdüştler diye ya da ayinler yapan Ezidiler diye... Oysa bu yanlış bir aktarım, yanlış bir telaffuz, yanlış bir algı.

Çünkü Ezidiler 5000 yıllık geçmişi olan ilk tek tanrılı din. Milyonlarca mensubu olan, halen dünyada 2.500.000 mensubu olan bir din. Biz medyada temsil edilirken, Ezidiler diye temsil edilmek istemiyoruz. Bu bir din. Bunu bir din olarak telaffuz etmelerini istiyoruz. Medyada sürekli böyle üstü kapalı, bir tarikat, bir örgüt gibi dillendiriliyor... Bu bir din. Mensubu olan, ibadethanesi olan, oruç tutan, kurban kesen, bütün bir ilahi dinde olması gereken vasıfları fazlasıyla taşıyan bir din iken, telaffuz edilirken Ezidi inancı, Ezidi dini denilmiyor. Din olarak telaffuz edilmesini, algılanmasını ve topluma aktarılmasını istiyoruz. Aslında en büyük taleplerimizden biri bu. Çünkü sürekli yanlış ifade ediliyoruz. Özellikle Ezidiler denilirken, ne bu Ezidiler, kaç kişi? Oysa biz bir diniz, bütün ilahi dinlerden eski bir diniz. Bu nedenle medyada özellikle Türk medyasında inancımızla ilgili bir şeyler ifade edildiğinde Ezidi dini diye din adı altında adlandırılmak istiyoruz (Dağ, 2015).

Bu çalışmada bilgisine başvurulan Ezidiler, medyada bu problemlerin hemen hiç dile getirilmediğini, toplum olarak basın tarafından yok sayıldıklarını belirtmektedir. Ezidiler, medyanın toplumsal farkındalık yaratabilecek bir kuvvet ve yaşadıkları sorunların çözümü için oldukça önemli bir unsur olduğunu vurgulamakta ve bu sorunların çözümü için ilk adımın Ezidilerin doğru şekilde medyada temsil edilmeye başlanması olduğunu iddia etmektedir.

3 Ağustos 2014 tarihi Ezidiler için bir dönüm noktasıdır. Birçok kişi için, ya varlığını hiç duymadığı ya da Baysal'ın (2016) belirttiği gibi, yalnızca kitaplardan tanıdığı (s. 13) bir toplum olan Ezidiler, ancak uluslararası ölçüde "haber değeri" taşıyan bir felaketle yüzleştiğinde gündelik yaşam bilgisi haline gelebilmiş ve kitlelerce tanınmaya başlanmıştır. Çünkü şiddet, toplumlar için tehdit edici bir unsur olduğu kadar, birleştirici bir unsurdur da. Dolayısıyla, belki de diyalektiğin doğası gereği ideolojinin sürdürülebilirliği için ortaya çık(arıl)mış, başta Batılı devletler olmak üzere birçoklarının tehdit olarak gördüğü bir grup olan DEAŞ'in şiddet eylemlerinin kitlelerce seyri, iktidarlar tarafından uygulanan ya da uygulanacak eylemlerin meşru bir zemine oturtulması için bir fırsat niteliği de taşımaktadır. Arendt'e göre şiddetin yol açtığı ölümden korkmak, herkesi düzen ve refah içinde yaşamaya bağlayan en önemli etkendir (akt. Türkoğlu,1993, s. 248). Türkoğlu (1993), *Seyirlik Ölümler* adlı makalesinde eğlencelik ve ibretlik ölüm gösterilerinin tanımını şöyle yapmaktadır: *"şiddet içeren bir ölüm ediminin, kamusal bir alanda, törensel bir düzenlemeyle, seyirci topluluğu önünde gerçekleşmesi."* (s. 247). Bütün bunların aktarılmasındaki amaç DEAŞ'in Sincar bölgesine yönelik saldırıla-

rı sonucu Ezidilerin yaşadığı felaketleri itibarsızlaştırma gayreti; yahut yaşananların, hayatta kalma mücadelesinin önemini gölgeleme girişimi değil, tam tersi; pazar ekonomisinin bir parçası olarak medyanın geliştirdiği "haber değeri" kavramının eleştirilmesidir. Seyircinin, reklam şirketlerine satılacak bir "mal" olarak itibar gördüğü medya, ölüm ve şiddeti kamusal bir gösteriye çevirerek ister merhamet, isterse zevk duyularına hitap etmek suretiyle coşkusunu arttırmayı hedeflediği kitleyi kendine bağlı tutmaya çalışmaktadır (Türkoğlu, 1993, s. 247-255).

3 Ağustos 2014'te Sincar Bölgesi'ne saldıran DEAŞ Ezidi erkeklerini katletmiş, yerleşimleri yağmalamış ve Ezidi kadınlarını köle olarak esir almıştır. Bu süreçte yaklaşık 5.000 Ezidi'nin yaşamını yitirdiği, 300.000 Ezidi'nin göç ettiği belirtilmektedir (Baysal, 2016, s. 270). 3.500 civarında Ezidi kadın, DEAŞ tarafından seks kölesi olmaya zorlanmıştır; bunlardan bazıları DEAŞ'in elinden kaçmış, geri satın alınabilmiş olsa da çok sayıda Ezidi kadın hâlâ kurtarılmayı beklemektedir (Wood, 2014).

Ezidi hafızasında "73. ferman" olarak yer alan 3 Ağustos 2014 saldırısı bu çalışmanın merkez noktasını oluşturmaktadır. DEAŞ'in Sincar'a saldırısı sonucu yaşanan felaketler ve sonrasında gelişen göç, uluslararası düzeyde "haber değeri yüksek" bir olay olarak yer alınca Türk ulusal basınınca da ilgi görmüştür. Bu nedenle, Ezidi toplumunun göç öncesi ve sonrasında medyada nasıl temsil edildiğini ele alacak bir inceleme, medya organlarının yayın yaptıkları coğrafyada dini azınlıklara ne denli yer veriyor olduğu sorusuna da bir yanıt olacaktır. Bu cevap, medyanın "haber değeri" mantalitesinin anlaşılabilmesi noktasında da aydınlatıcı bilgiler sunacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapılan gözlem sonucu elde edilen bulgular, ana akım medyada Ezidilerle ilgili yayınların periyodik ve düzenli olmadığını göstermiştir. İMC TV ise, özellikle DEAŞ'in Sincar'a yönelik saldırılarının yaşandığı tarihten itibaren, Ezidi içeriğine oldukça yoğun yer veren bir istasyon olarak dikkat çekmektedir. İMC TV'nin, Ezidilerin bilgisini sistematik bir "haberler zinciriyle" destekleyerek takip ettiği saptanmıştır. Örneğin, 9 Haziran 2014 tarihinde Irak'ta süren durum içerisinde Ezidilerin bilgisine yer veren kanal, bir sonraki gün de izleyicisine söz konusu toplumun son durumu hakkında bilgi vermeye devam etmiştir. Bunun yanı sıra, ana haber bültenleri dışında da kanalda yayınlanan programlarda Ezidi temasına yer verildiği görülmüştür. Örneğin, *Dirok* isimli programın 19.03.2013 tarihli 92. bölümü tamamen Ezidilere ayrılmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak İMC TV bu çalışma için örneklem olarak seçilmiştir.

Bir Alternatif Medya Örneği: İMC TV

İMC TV, haber ağırlıklı yayın yapan bir televizyon kanalı olarak 2011 yılında DYT Yayıncılık Hizmetleri Ticaret Anonim Şirketi bünyesinde kurulmuştur. Yüksel Kaya'nın sahibi olduğu kanal, ulusal ölçekte yayın yapmaktadır. Kanalın genel koordinatörlüğünü Eyüp Burç, genel yayın yönetmenliğini Defne Asal, haber koordinatörlüğünü ise Faruk Eren yürütmektedir (www.imctv.com.tr). İMC TV'nin yayın ilkeleri şu şekilde derlenmiştir:

* Türkiye Cumhuriyeti'nin de imzalayıp onayladığı "Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi" ile Türkiye toplumunun ve medya manzarasının özelliklerini de devre dışı bırakmayan bir yayıncılık anlayışına sahiptir.

* Kamu çıkarını tüm programlarının ana ilkesi ve hedefi olarak benimser.

* Mevcut tüm siyasi/iktisadi/askeri/ideolojik/kültürel iktidar odaklarına eşit uzaklıkta durur. Siyasi örgüt, dernek ya da kurumun sözcülüğünü/temsilciliğini üstlendiği yolunda bir izlenime yol açacak yayınlardan kaçınır.

* Başta savaş olmak üzere her türlü şiddet ile başta ırkçılık olmak üzere her türlü ayrımcılığa vazgeçilmez bir ilke olarak karşı çıkar.

* Sessizler, mülksüzler ve tüm azınlıklarla mağdurların sesi olmaya çalışırken, talep eden ve Yayın Kurulunca uygun görülen tüm dernek, kurum ve gruplara teknik destek de sağlayarak yayın hakkı sağlar.

* Özel yaşamın gizliliğine saygı duyar.

* Dünyanın her yerinde olması gerektiği gibi çocukların ve gençlerin sesini duyurma hakkına saygı duyar. Çocuklara uygun olmayabilecek yayınları uygun saatlere taşır.

* İnsan onuru ve haysiyetini muhafaza etme ve onun evrensel gelişimine katkıda bulunmayı, yayın politikasının öncelikli ilkesi olarak benimsemiştir.

* İMC TV halkların kendi renkleriyle anılma hakkını temel insan hakları çerçevesinde değerlendirir (Karaca, 2011).

Bu çerçeveden bakıldığında kuruluş ilkeleri itibariyle İMC TV'nin alternatif bir medya organı olduğu söylenebilir. İktidar odaklarına eşit uzaklıkta durma ve "öteki"nin sesi olma ilkeleri, daha önce Köse'nin (2007) de altını çizdiği gibi, alternatif medya organlarının temel prensipleri (iddiaları) arasındadır (s. 253). Televizyonun iletişim direktörü Hakan Bayhan; evrensel değerleri ve evrensel basın ilkelerini benimsemiş, insan haklarına saygılı, demokrasiyi içselleştirerek, başta toplumsal konular olmak üzere ülkenin tüm yaralarına ve tabularına dokunarak, tüm etnik yapıların ve ötekileştirilenlerin televizyonu olmayı amaçladıklarını belirtmektedir (akt. Karaca, 2011).

Alternatif bir medya kuruluşu olma savındaki basın organlarının özellikleri daha önce aktarılmış; hem ana akım hem de alternatif medya organları teoride "bağımsız/tarafsız" olma kaygısı taşıyor olsalar da pratikte bunun gerçekçi olmayan bir iddia olduğu fikri medya, iktidar ve ideoloji ekseninde tartışılmıştı. Bu nedenle, Ezidilerin medyada temsili çalışmasının kaygısı, seçilen televizyon istasyonun tarafsız/bağımsız olması değil, muhalif bir yapıda olmasıdır.

Söz konusu kanalın yayınlarında Ezidi toplumuna yoğun bir şekilde yer verdiği gözlemlenmiş ve bu nedenle İMC TV'nin bu çalışma için alternatif medyayı temsil eden etkili bir kaynak olacağı düşünülmüştür. Göç öncesi ve sonrası Ezidilerin yayınlarda nasıl ve ne sıklıkta yer aldığını belirleyebilmek adına, 3 Ağustos 2014 tarihi merkez kabul edilerek, bu tarihin iki ay öncesi ve iki ay sonrası olmak üzere, toplam 4 aylık sürede Ezidiler hakkında ana haber bülteninde yayınlanan haberler taranmıştır. Elde edilen veriler hem nicel olarak, hem de Teun van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi çerçevesinde nitel olarak analiz edilmiştir.

İMC TV'de ana haber bültenleri, hafta içi günlerde saat 19:30 - 21:00 arasında, 1 saat 30 dakika süreyle, hafta sonları ise saat 19:30 - 20:45 arasında, 1 saat 15 dakika süreyle, yayınlanmaktadır. 1 Haziran 2014 ve 30 Eylül 2014 tarihleri arasında toplam 122 ana haber bülteni yayınlanmış, bunlardan 88'i hafta içine, 34'ü hafta sonuna denk gelmiştir. Haziran ayında 43 saat, Temmuz ayında 44,5 saat, Ağustos ayında 44 saat ve Eylül ayında 43 saat olmak üzere 4 ayda toplam 174,5 saat (628.200 saniye) ana haber yayını yapılmıştır. Bu süre içinde, Haziran ayında 881, Temmuz ayında 923, Ağustos ayında 831 ve Eylül ayında 827 olmak üzere 3462 haber sunulmuştur.

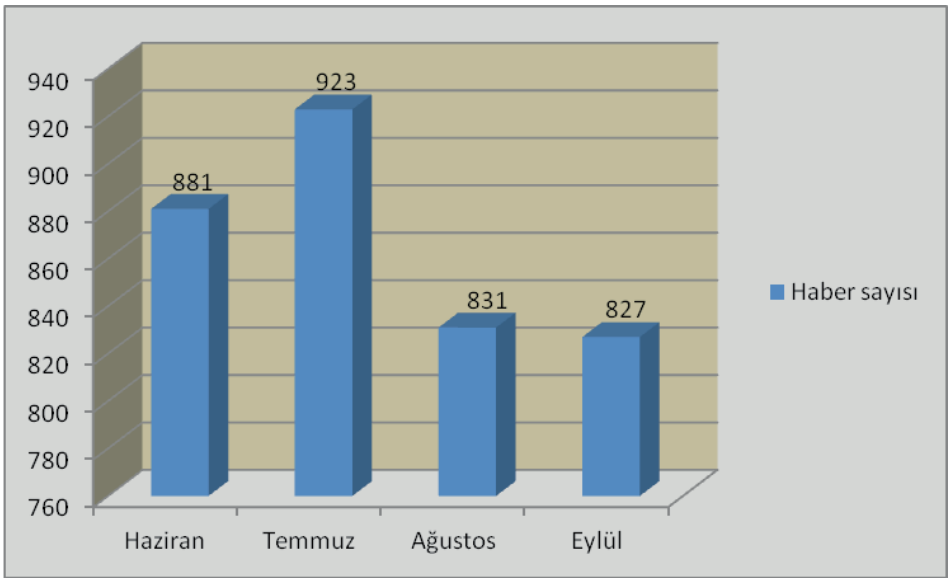

Şekil 3.1: Araştırma kapsamında incelen aylardaki haber sayıları

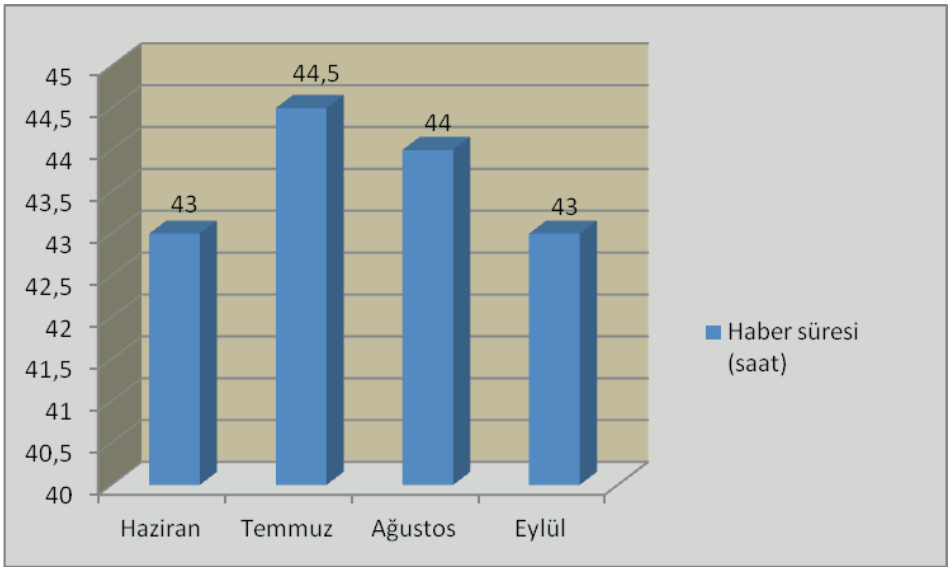

Şekil 3.2.: Araştırma kapsamında incelen aylardaki haber süreleri

İMC TV'nin arşiv verilerine göre, incelenen bu 4 aylık sürede içinde Ezidi kelimesi geçen 231 haber hazırlanmış; ancak bu haberlerin 155'i[74] yayınlanmıştır. Bir başka deyişle, haber merkezince hazırlanan ve içinde "Ezidi" sözcüğü geçen haberlerin% 62,5'i yayınlanmıştır.

[74] İnceleme kapsamında belirtilen sayılar İMC TV'de Ezidiler hakkında yapılan tüm haberleri kapsamamaktadır. Örneğin Ezidiler için çok önemli bir yer olan Şengal anahtar kelimesiyle yapılan bir taramada 336 habere ulaşılmaktadır. "Ezidi" anahtar sözcüğü araştırmanın sınırlılıklarından biridir.

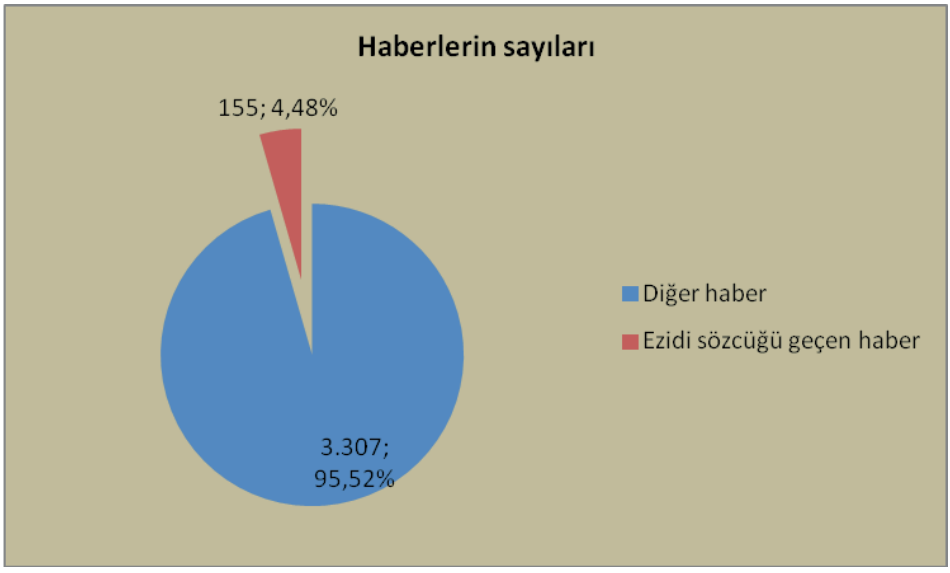

Şekil 3.3.: Araştırma kapsamında incelenen dönemdeki haber sayılarının karşılaştırılması

Elde edilen verilere göre, 4 aylık ana haber bülteni yayınında Ezidilere ayrılan süre minimum[75]; 6.695 saniye, diğer bir deyişle 1 saat 51 dakika 35 saniyedir. Bu miktar toplam ana haber bültenleri süresi olan 628.200 saniyenin % 1,07'sine karşılık gelmektedir.

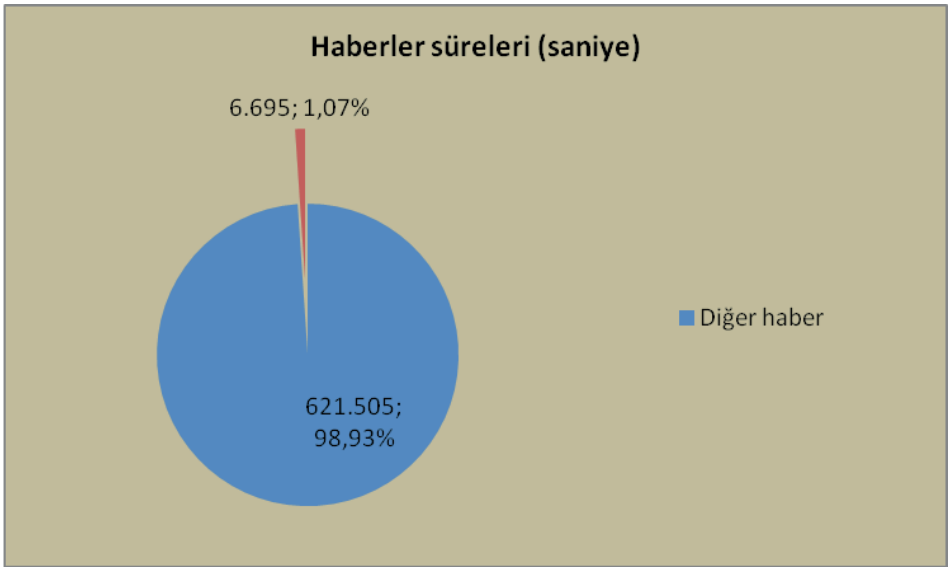

Şekil 3.4: Araştırma kapsamında incelenen dönemdeki haber sayılarının karşılaştırılması

[75] İMC TV'nin arşiv sisteminden alınan verileri, haber için ayrılan minimum sürelerin bilgisini yansıtmaktadır.

Göç Öncesi Medyada Ezidiler

1 Haziran 2014 ile 2 Ağustos 2014 tarihleri arasında 90 saat 15 dakika (324,900 saniye) süreyle ana haber bülteni yayını yapılmış, bu yayınlar sırasında 1.859 adet haber sunulmuştur. 1.859 haberin sadece 8'inde (% 0,43) Ezidi kelimesi geçmektedir. Buna göre; Haziran ayında 881 haberin 4'ünde, Temmuz ayında ise 923 haberin 4'ünde Ezidilerden bahsedilmektedir. Ağustos ayının ilk iki gününde, yani DEAŞ saldırısı başlamadan önceki iki günde yayınlanan 55 haberde de Ezidilerden hiç bahsedilmemektedir.

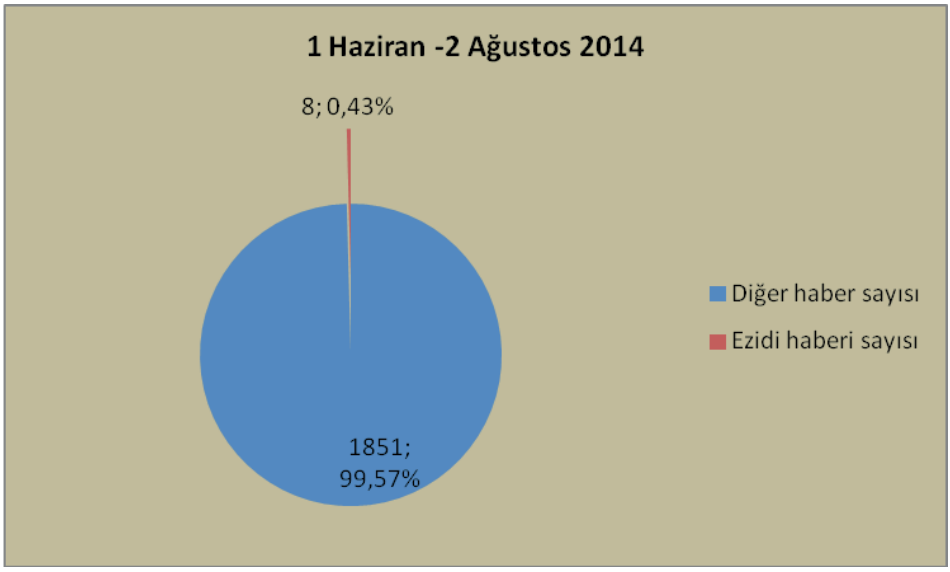

Şekil 3.5.: Göç öncesi dönemdeki haber sayılarının karşılaştırılması

Haziran ayında 43 saat, Temmuz ayında 44,5 saat, Ağustos ayında ise 2 saat 45 dakika ana haber yayını yapılmıştır. Haziran ayında 43 saatlik ana haber yayının en az 1 dakika 56 saniyesi (116 saniye), Temmuz ayında da 44,5 saatlik ana haber yayının en az 4 dakika 59 saniyesi (299 saniye) olmak üzere bu dönemdeki ana haber bültenlerinin 415 saniyesi Ezidilere ayrılmıştır. Bu süre söz konusu dönemdeki ana haber bültenlerinin % 0,13'ünü oluşturmaktadır.

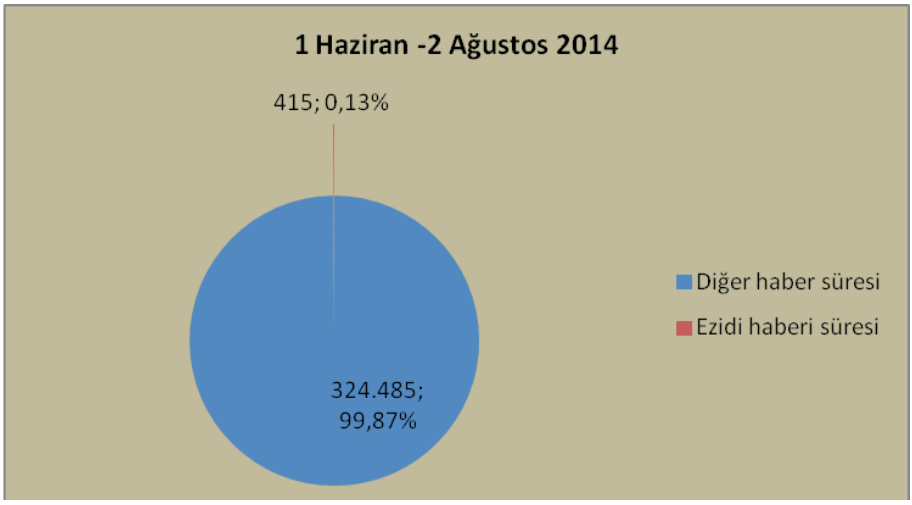

Şekil 3.6.: Göç öncesi dönemdeki haber sürelerinin karşılaştırılması

Göç Sonrası Medyada Ezidiler

Bu bölümde 3 Ağustos - 30 Eylül 2014 arasında ana haber bültenlerinde yayınlanan haberler incelenecektir. Bu tarihler arasında toplam 84 saat 15 dakika (303.300 saniye) süren ana haber bülteni yayınlanmış, yayınlanan bu bültenlerinde 1.603 habere yer verilmiştir. Ağustos ayında (3 Ağustos'tan itibaren) yayınlanan 776 haberin 125'i, Eylül ayında yayınlanan 827 haberin ise 22'si Ezidi anahtar kelimesini içermektedir. Bu dönemde ana haber bültenlerinde yayınlanan Ezidi haberlerinin oranı % 9,17'dir. Ezidiler hakkındaki haberlerin yoğunlaştığı Ağustos ayında bu oran %16.11 ile en yüksek seviyeye çıkmıştır

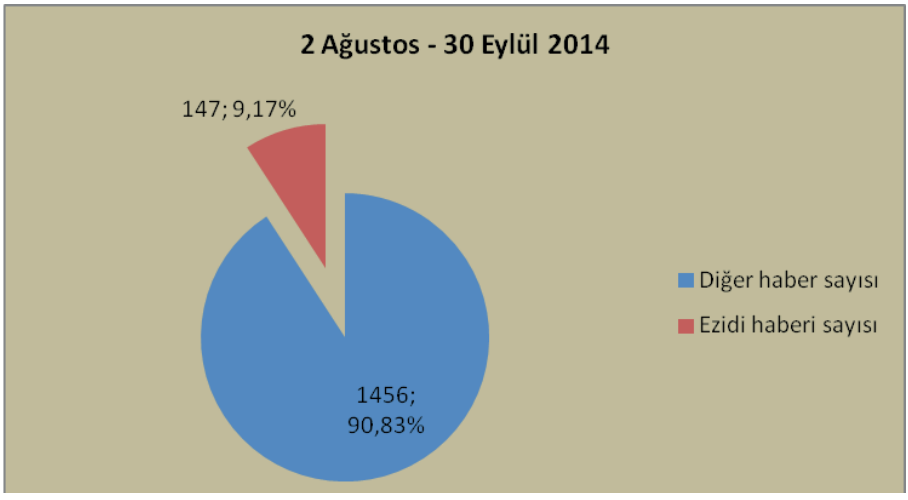

Şekil 3.7.: Göç sonrasında haber sayılarının karşılaştırılması

3-31 Ağustos arasında yayınlanan ana haber bültenlerinin süresi 41 saat 15 dakikadır (148.500 saniye). Bu yayının en az 1 saat 25 dakika 37 saniyesi (5.137 saniye), Eylül ayında yapılan 43 saat yayının ise en az 25 dakika 58 saniyesi (1.558 saniye) Ezidilere ayrılmıştır. Bu sayılar göz önünde bulundurularak, Ağustos ayındaki ana haber bültenlerindeki toplam yayın süresinin % 3,69'unun; Eylül ayının da % 1,14'ünün Ezidileri konu alan haberlere ayrıldığı görülmektedir. Göç sonrası dönemde Ezidilerle ilgili haberlerin sunum süreleri toplam yayın süresine oranlandığında ise % 2.21'lik bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Göç Öncesi ve Göç Sonrası Dönemin Karşılaştırılması

Daha önce belirtildiği gibi; Ezidilerin medyada temsili çalışması için sınırlandırma yapılan tarihler arasında toplam 122 ana haber bülteni incelenmiştir. 4 ayda toplam 174,5 saat süreyle sunulan toplam haber sayısı 3462'dir. İçeriğinde "Ezidi" kelimesi bulunan haber sayısı 155'tir. 4 aylık sürede Ezidi toplumunu konu edinen haberlerin toplam yayın süresi minimum; 1 saat 11 dakika 35 saniyedir (6.695 saniye).

Göç öncesi dönemde 90 saat 15 dakika süreyle ana haber bülteni yayını yapılmış, bu yayınlarda 1.859 haber sunulmuştur. 1.859 haberin yalnızca 8'inde (% 0,43) Ezidi kelimesinin geçtiği belirlenmiştir. Göç sonrası dönemde ise 84 saat 15 dakika boyunca ana haber bülteni yayınlanmış, yayınlanan bu ana haber bültenlerinde toplam 1.603 haberin 147'sinde (% 9,17) "Ezidi" kelimesinin geçtiği görülmüştür.

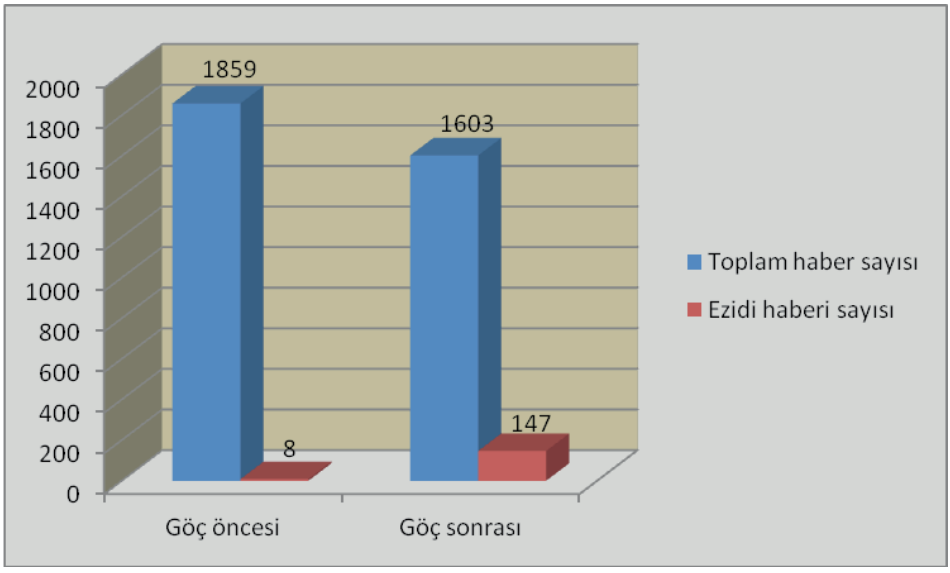

Şekil 3.8.: Göç öncesi ve sonrasında haber sayılarının karşılaştırılması

Göç öncesinde, Haziran ayında 43 saat, Temmuz ayında 44,5 saat, Ağustos ayının ilk gününde 2 saat 45 dakika olmak üzere toplam 90 saat 15 dakika (324.900 saniye) ana haber bülteni yayını yapılmış; bu sürenin 6 dakika 55 saniyesi (415 saniye) Ezidilere ayrılmıştır.

Göç sonrası dönemde ise Ağustos ayında 41 saat 15 dakika, Eylül ayında ise 43 saat olmak üzere toplam 84 saat 15 dakika (303.300 saniye) ana haber yayınının 1 saat 51 dakika 35 saniyesi (6.695 saniye) Ezidilere ayrılmıştır.

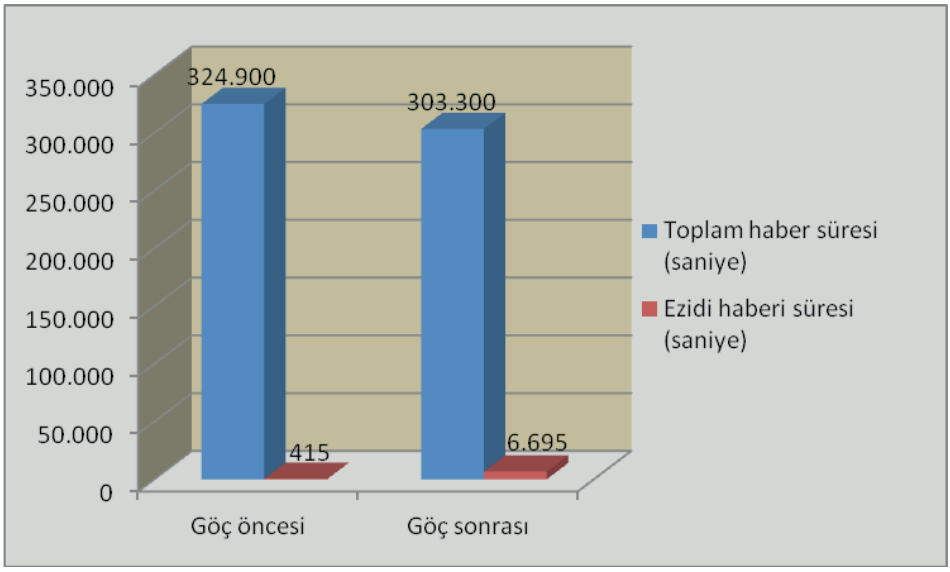

Şekil 3.9.: Göç öncesi ve sonrasında haber sürelerinin karşılaştırılması

Göç öncesi dönemde ''Ezidi'' anahtar kelimesi ile yayınlanan haber sayısı, göç öncesi yayınlanan toplam haber sayısının % 0.43'üne denk gelirken, göç sonrası bu oran % 9,17'ye yükselmektedir. Bu oranlar haber süreleri olarak bakıldığında ise göç öncesinde % 0,11 iken göç sonrasında % 2.21'e çıkmaktadır.

Haber İçeriklerinde Ezidiler

Şu ana kadar sunulan veriler, Ezidilerin medyada ne ölçüde temsil edildiğine dair saptamalar içermekteydi. Ancak bu çalışmanın ilgi alanlarından biri de Ezidilerin medyada nasıl temsil edildiğidir.

Haber bir belgesel değildir. Dolayısı ile haberin merkezine aldığı herhangi bir toplumun kültürel bilgisini eksiksiz olarak alıcıya aktarmak gibi bir görevi de yoktur. Ancak haber metninde herhangi bir toplumu tanımlarken kullanılan ya da kullanılmayan ifadeler, verilen ya da verilmeyen bilgiler

alıcının zihninde söz konusu toplum ile ilgili yaratılmak istenen portrenin parçalarını oluşturmaktadır. Bu nedenle, Ezidi inancını benimseyen insanların medyada ne şekilde temsil ediliyor olduğu, haber içeriğinde söz konusu toplumun kültürel, sosyal ve siyasal durumlarına yapılan vurgulamaların ya da göndermelerin irdelenmesiyle tespit edilebilir.

İçerik incelemeleri sonucu, İMC TV ana haber bültenlerinde Türkiyeli Ezidilerin problemleri hakkında hiçbir habere ya da yayın içeriğine rastlanmamıştır. Ezidiler hakkında sunulan 155 haberin 154'ü (% 99,35) DEAŞ'in Ezidi yaşam alanlarında gerçekleştirdiği saldırı ve bu saldırı sonrasında yaşanan göç ve mağduriyetleri konu almaktadır.

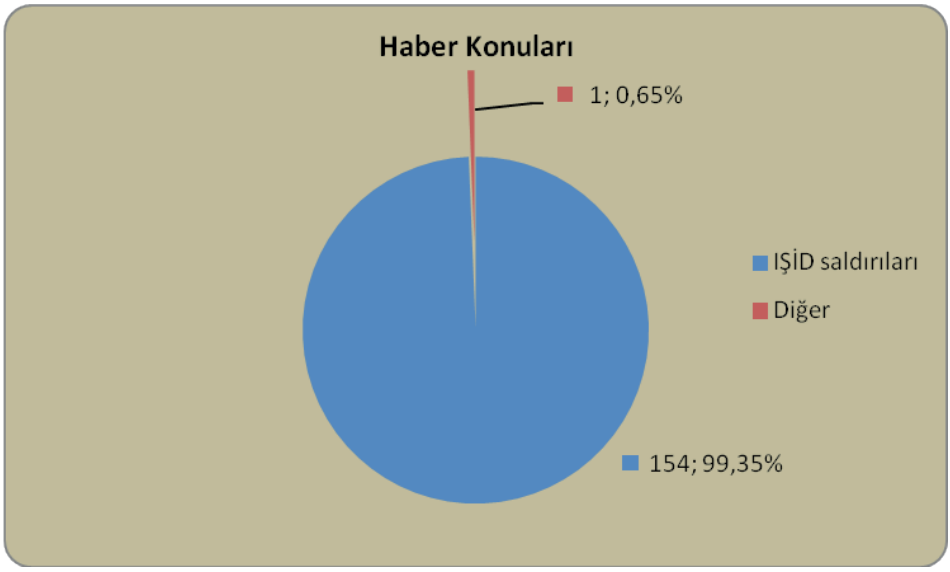

Şekil 3.10.: Araştırma kapsamında incelenen dönemdeki haber konularının karşılaştırılması

Bu bilgiden hareketle, İMC TV'nin Ezidileri bölgede yaşanan siyasal hareketliliğin bir unsuru olarak işlemeyi seçtiği sonucuna varılabilir. Tarihsel süreçte azalan nüfuslarından dolayı aşiret sisteminin dışına çıkarak "bavik" çatısı altında organize olmaya başlayan Ezidiler, bunun doğal yansıması olarak, iktidar ilişkileri içinde yok sayılmaya başlanmıştır. Bu da, siyasal olarak Ezidi toplumunun bölgenin bir unsuru olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Örneğin, Saddam Hüseyin'in yönetiminde, 1986-89 yılları arasında düzenlenen Anfal (*Enfal*) operasyonları sırasında orduya sığınan Ezidiler topluca katledilmiştir (Bruinessen, 2004, s. 43). Ezidi hafızasında derinden yer eden bu olayın izlerine, ancak Ezidilier üzerine yapılacak detaylı bir çalışma sırasında rastlanabilmektedir. Oysaki söz konusu yıllardan itibaren bölgedeki siyasal gelişmeler basın tarafından oldukça yakından takip

edilmiş, uluslararası ilişkiler disiplini içinde de özel olarak Ortadoğu toplumu ve siyaseti üzerine kürsüler kurulmuştur. Siyasal olarak, ne basın ne de akademik çevrelerin ilgisini çekebilmiş olan Ezidilerin, bölgedeki siyasal hareketliliğin bir unsuru olarak "haberleştirilmesi", konjonktür içine dikkatin Ezidi toplumuna yöneltilmesi, bu yönden ele alındığında, İMC TV'nin öncü bir rol üstlenmiş olduğu sonucunu vermektedir.

Göç sonrası dönemde, toplam haber sayısının % 9,17 gibi bir bölümünü Ezidilere ayıran İMC TV, Ezidilerin kitleler tarafından tanınması hususunda öncü bir rol üstlenmişse de, Türkiyeli Ezidiler hakkında herhangi bir haber içeriğine rastlanmamaktadır. İstasyonun yayınları içinde DEAŞ saldırısıyla alakası olmayan tek haber 05.09.2014 tarihinde yayınlanan Şırnak'ta bir kömür ocağında meydana gelen kaza haberidir. Söz konusu bu ilginç ve farklı haberin metni şöyledir:

Merkeze bağlı Toptepe Köyü'nde kömür ocağında üzerlerine kaya düşmesi sonucu biri Ezidi Kürtlerinden üç kişi yaralandı. Yaralanan işçilerden durumu ağır olan Sabri Mağrur, tedavi gördüğü Şırnak Devlet Hastanesi'nden İstanbul'da Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne sevk edildi. Hava ambulansı ile götürülen Mağrur, yolda hayatını kaybetti. Mağrur'un cenazesinin Şırnak'a getirileceği belirtildi. Kazada yaralanan Şirin Mağrur ve Sait Berces'in tedavisi sürüyor. Olayla ilgili soruşturma başlatıldı.

Haberin ana teması kömür ocağında meydana gelen kazada üç işçinin yaralanması ve bu işçilerden birinin hayatını kaybetmesidir. Ancak, ölen işçi ile yaralı işçilerden birinin etnik yahut dini kimliklerine ait bir bilgi verilmezken, yaralı işçilerden diğerinin ''Ezidi Kürdü'' olduğu belirtilmektedir.

Bu örnekte olduğu gibi, pek çok haber metninde "Ezidi Kürt" tanımına rastlanmaktadır. Bir başka deyişle, kanalın söz konusu toplumun etnik kökenine vurgu yapmayı seçtiği gözlemlenmektedir. Oysa çalışma kapsamında yapılan literatür taramalarında ve alan araştırmalarında "Ezidi Kürdü" diye bir tanıma rastlanmamıştır. Bu tanımın, diaspora Ezidileri arasında süren etnik köken tartışmalarının bir yansıması olarak, özellikle seçilmiş bir ifade olduğu ileri sürülebilir. "Ezidi Kürdü" tanımı yanlış bir tanımlama değildir. Yani haber metninde kullanılan bir dezenformasyon örneği olarak kabul edilemez. Bu çalışma dahilinde görüşme yapılan Ezidiler de kendilerinin Kürt olduğunu belirtmektedir. Ancak söz konusu tanımın, zaten kamu tarafından bilinmeyen Ezidi inancının kültürel temsili açısından doğru bir tercih olmadığı düşünülmektedir. Zira burada vurgu yapılan inanç sistemi değil, etnik kökendir. Daha önceki bölümlerde de belirtilen, Ezidilerin kendilerine yer

veren yayınlarda yapılmasını istediği dinsel vurgunun altını tekrar çizmekte yarar vardır.

İMC TV, yayınlarında Ezidi toplumunun tanımlanmak istemediği "Yezidi" ya da "Yezid" gibi hiçbir ifadeye rastlanmamaktadır. Kanal tarafından sunulan tüm haberlerde söz konusu toplum "Ezidi" olarak adlandırılmış; bazen "Şengalliler" tanımı da bu halka atfen kullanılmıştır. Örneğin 07.08.2014 tarihli haberin anonsunda spiker, önce *"Ezidi göçü devam ediyor"* bilgisini vermiş daha sonra ise *"...pasaportu olmayan yüzlerce Şengalli ise sınır kapısında"* diyerek Ezidilere atıf yapmıştır.

İMC TV, dinsel bir toplum olan Ezidilerin kendilerini ve çevrelerini tanımlamak için kullandıkları ifadeleri kullanmaya gayret göstermiştir. 10.06.2014 tarihli bültenin ilk haberi bu hassasiyetin görülebileceği en iyi örneklerdendir:

"...ayrıca Dicle Haber Ajansı da Musul'un Rabia ve Baac'e kazalarının da IŞİD'ın eline geçtiğini bildirdi. Rabai Kazası'nın IŞİD'ın eline geçmesiyle Rojava ile Irak arasındaki Rojava tarafından Tıl Koçer diye bilinen Rabia Sınır Kapısı'na giden uluslararası yolların kontrolü de IŞİD'in denetimine girdi. Böylece Rabia'nın güneyindeki Şengalli Ezidî Kürtleri de kuşatma altına alınmış oldu."[76]

Sincar dağı bu bölgedeki yerleşimciler tarafından "Şengal" olarak adlandırılmaktadır. İMC TV'nin de yerleşim adlarını yerleşimcilerinin kullandığı şekilde işlemeyi tercih ettiği göze çarpmaktadır. Öte yandan söz konusu kanalın, Rabia-Til Koçer örneğinde görüldüğü gibi bazı coğrafik isimleri hem resmi hem de halk arasında kullanılan şekilleriyle aynı metin içerisinde vermeye özel önem atfettiği anlaşılmaktadır.

Ezidilerin en temel problemlerinden biri, daha önce de belirtildiği gibi, Ezidilikten bir din olarak bahsedilmemesidir. İncelenen 155 haber içinde İMC TV'nin Ezidi dinine vurgu yapan doğrudan bir ifade kullanılmamakla birlikte, bazı haberlerde dolaylı olarak din ya da inanç olgusunun kullanıldığı görülmüştür:

"IŞID'in Şengal'deki saldırıları Ezidi toplum önderlerinin de gündeminde. Dini liderler Mesut Barzani ile görüştü." (04.08.2014),

"Ezidilerin dini lideri Baba Şeyh, IŞID'in Ezidileri "ya Müslüman olun ya da ölün" şeklinde tehdit ettiğini söyledi." (05.08.2014),

"Ezidilerin ruhani lideri Baba Şeyh ile Baba Fakir ve diğer Ezidi Şeyh ve liderleriyle bir araya gelen Kardinal Filoni, Ezidilerin durumu hakkında bilgi aldı." (15.08.2014),

[76] Yayın organı ilgili örgüt için IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) adlandırmasını kullanmaktadır.

"Şeyhan Kasabası'na bağlı Ezidilerin kutsal mekânı Laleş'te, Ezidi Kürtlerin ruhani lideri Baba Fakir, IMC TV'ye konuştu." (17.08.2014),

"Örgüt, genç kadınları ya din değiştirip evlenmeye zorluyor ya da öldürmekle tehdit ediyor." (18.08.2014)

örneklerinde de görülebileceği üzere izleyici, ancak haber içeriklerindeki "dini lider" ve "kutsal mekan" ve "din değiştirme" sözcüklerinden yola çıkarak dolaylı yoldan Ezidiliğin bir din olduğu kanaatine varabilir. Oysa araştırma sırasında görüşülen kaynak kişiler, Ezidiler direkt olarak "Ezidi dini" ifadesinin kullanılmasını kendileri hakkında oluşmuş/oluşan tabuların yıkılabilmesi noktasında gerekli görmektedir.

Haberin bir belgesel olmadığı belirtilmişti. Ancak İMC TV'nin haberleştirdiği olgular göz önünde bulundurulduğunda, Ezidi toplumunun, bu çalışmanın ikinci bölümünde verilen kültürel özelliklerinin bir kısmının kanalın yayınlarında yer bulabiliyor olduğu anlaşılmaktadır. Ezidi inanç sisteminin aktörleri Koçek[77], Baba Şeyh ve Baba Fakir'in yanı sıra, Laliş gibi Ezidilerce kutsal sayılan mekanlar ve "*Ezidilerin Cumaya Hacelya Bayramı IŞİD saldırıları altındaki Şengal'in Şerfedin Köyü'nde kutlandı.*" (24.04.2014) örneğinde görülebileceği gibi, Ezidi bayramlarının bilgisinin İMC TV bültenleri için hazırlanan haberlerde veriliyor olması söz konusu toplumun kültürel temsili açısından oldukça önemlidir. Ezidi kültürü ile ilgili bu gibi verilerin haberin bir parçası ve hatta kimi zaman başlı başına bir haber olarak kullanılması, tarih boyunca ötekileştirilmiş Ezidilerin günlük hayatın bilgisi içinde, ''marjinal'' algısından azade tanınabilmesi hususunda İMC TV'nin çaba sarf ettiği gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Bunun yanı sıra İMC TV, Ezidi toplum önderleri ile hükümet başkanları ve uluslararası kuruluş temsilcilerinin görüşmelerine yayınlarında yer vererek siyasal hareketliliğin bir unsuru olarak yarattığı Ezidi algısını pekiştirmektedir. Ezidi önderlerin, Barzani ve Kardinal Filoni ile gerçekleştirdiği görüşmelerin örnekleri verilmişti. 09.08.2014 tarihli şu haber ise uluslarüstü düzeyde Ezidi toplumunun artık siyasal bir olgu olarak ele alınmaya başladığını gösteren, kanal tarafından çizilen portreyi destekleyen bir örnek olarak göze çarpmaktadır:

"IŞİD'in Ezidilerin bulunduğu dağa çıkıp insanları katletmesini önleme konusunda kendilerine güvendiklerini söyleyen Obama Şengal Dağındaki insanları kurtarmak için yapılacak çalışmaların uluslararası nitelik taşıması gerektiğini vurguladı

[77] Koçeklerden bahsedilen haber şöyledir; ''*...daha sonra Ezidilerin inanç temsilcilerinden olan "Koçek"lerden Mervan, Şengal ve Laleş'teki dramı anlattı.*'' (16.08.2014).

ve ilk adımın bir insani yardım koridoru olduğunu belirtti. Britanya Başbakanı David Cameron ve Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande ile bu konuda konuştuğunu belirten Obama, liderlerin Irak'taki insani yardıma destek olmayı kabul ettiğinin altını çizdi."

İMC TV'de yayınlanan bültenlerde sunulan haberlerin içeriğinde, Ezidi toplumu hakkında siyasal, kültürel ve sosyolojik ipuçları bulunmaktadır. 09.08.2014 tarihli yukarıda örnek verilen haberde, Ezidilerin daha çok kırsal ve dağlık alanlarda yaşayan bir toplum olduğu bilgisi verilmektedir. Bunun yanı sıra, kanalın yaptığı haberlerden hareketle Ezidi toplumunun ekonomik durumu hakkında da bir fikir edinilebilir. Örneğin haber aralıklarında, Telaferli Türkmenlerin DEAŞ saldırılarından kaçışları sırasında uzun araç konvoyları oluştuğu bilgine karşılık, Ezidilerin kamplara ulaşmak için dağlarda yürüyüşe geçtikleri belirtilmektedir. Verilen bu bilgilerden Ezidilerin görece yoksul bir toplum olduğu fikrine de ulaşılabilir. İlgili haber metinleri şöyledir:

"Irak'ta IŞİD tehdidinden kaçan Telaferli Türkmenler yollara döküldü. Çok sayıda Şii Türkmen, Ezidi Kürtlerinin kutsal kenti Şengal'e geldi. Kent girişinde uzun araç konvoyları göze çarpıyor." (16.06.2014).

"On binlerce Şengallinin dağlardaki yürüyüşü devam ediyor. Saatlerce yürüyen Eziditer kurtulduklarına sevinemiyorlar... Şengal'in IŞİD'in eline geçmesinden sonra dağlara çekilen Ezidilerin kamplara ulaşmak için başlattıkları yürüyüş günlerdir sürüyor..." (12.08.2014).

Söz konusu bu haberlerin içinde Ezidilerin demografik açıdan sunumu da ilgi çekicidir. Buna göre Ezidi erkeklerden savaşan ve öldürülen, Ezidi kadın ve çocuklardan ise kaçırılıp köleleştirilen kişiler olarak söz edilmektedir. Bu sunum, hem hazırlanan haber metinlerinin söyleminde hem de haber dahilinde görüşleri alınan Ezidilerin söyleminde tekrar edilmektedir. Ancak dönemsel özellikler bağlamında ele alındığında, çizilen bu demografik yapı portresinin gerçeği yansıtmıyor olduğu söylenemez. İlgili haber metinleri şöyledir:

"IŞİD, 3 Ağustos'ta ele geçirdiği Şengal'de sivilleri katletmeye devam ediyor. Bölgeden son katliam haberi kente 45 kilometre mesafedeki Koço Köyü'nden geldi. Örgüt, köydeki 80 kişiyi katletti, kadın ve kız çocuklarını da kaçırdı." (16.08.2014).

"Şengal katliamından kurtulanlardan biri de Ezidi Kürtlerin ruhani lideri Baba Fakir. Erkeklerin öldürüldüğünü, kadınların da kaçırıldığını söyleyen Baba Fakir, tüm dünyaya katliamlara karşı tepki gösterilmesi çağrısında bulundu." (17.08.2014).

Yapılan arşiv taramasında elde edilen bulgular ışığında İMC TV'nin, bir olayı vuku bulduğu yerden, olayın merkezinden izleyiciye aktarmaya çalı-

şıyor olduğu fikrine de varılmıştır. Bu aktarım sırasında olayı deneyimleyen kişilerin fikir ve görüşleri olabildiğince ekrana taşınmaya çalışılmıştır. İçerik analizi çerçevesinde bu olgu, hem kaynak seçimi noktasında hem de olayın taraflarının kendini temsil edebilmesi noktasında değer taşımaktadır. İstasyon, göç sırasında Ezidilerin kendi görüşlerine yer verirken, "*Ezidiler ... dedi*" gibi bir aktarım yerine alt yazı kullanarak ilgili kişilerin kendi ses ve görüntülerini ekrana getirmek tercih edilmiştir:

"IŞID Şengal'e saldırısından sonra yüz binlerce Ezidi yerinden oldu. Eli silah tutan Ezidilerin bir kısmı bölgedeki Kürdistan savunma güçleri ile birlikte IŞİD'e karşı savaşırken, sınırlara ve kamplara yığılan on binlerce Ezidi'nin dramı sürüyor. Şengal'den kaçan Ezidiler, neler yaşadıklarını İMC TV'ye anlattı:

Alt Yazı:

- Başımıza gelen kimsenin başına gelmedi. 5-6 gün boyunca oralardaydık ve her günümüz kaçmakla geçti. Çocuklarımız sırtımızda kendimizi dağlara verdik. Eşim orada kaldı. Bize savaşacağını söyledi, "ben gelmeyeceğim" dedi. Çocuklarımız o çöllerde yaşamını yitirdi. Yaşlılarımız, ninelerimiz... İnsanlar evlerini, hayvanlarını bıraktı. Orada bıraktığımız tüm araçlarımızı yaktılar. Ne yapalım? Kaçıp buralara geldik. Buralara sığındık. Dört tanesi orada kaldı. Dağdadırlar.

- Çocukların mı?

- Evet, kalanlarla birlikte savaşıyorlar.

Kameralarımıza konuşan Ezidiler IŞİD'in kaçırdığı kadın ve çocukların varlığına dikkat çekiyor. Sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte binlerce Ezidi'nin IŞİD tarafından Musul'da tutulduğunu anlatıyorlar.

Alt Yazı

- IŞİD etrafımızı sardı. Geride kalan köyler geç kaldı. Bu köylerde katliam yaptılar. Kadınları götürdüler, çocukları öldürdüler, kaçırdılar. hiçbir şey bırakmadılar. Büyük küçük katlettiler. Şu anda bini aşkın kadın ve çocuk ellerinde. Kızlarımızı götürdüler. Allah bunu kabul eder mi? Tümünü götürdüler. Sen de benim ailemdensin. madem Ezidi'yiz hepimiz aynı ailedeniz. Bu da bendendir. Ben ile komşum arasında fark yoktur. Şu an benim kız kardeşim de IŞİD'in elinde. Kız kardeşim yanımda değildi. O arkada kalmıştı. IŞİD geldiğinde onları yakaladı. Her birimiz bir yere dağılmıştık. Hiçbirimiz bir diğerini bekleyebilecek durumda değildi" (15.08.2014).

Bu tutum, Ezidilerin kültürel temsili açısından değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Zira hem kullandıkları dil, hem bu dil içinde kullanmayı

seçtikleri sözcükler Ezidi kültürünün içeriği hakkında da bilgiler sunmaktadır. Ezidilerin kırsal alanda yaşadıkları, hayvancılıkla uğraştıkları, tek Tanrı inancına sahip oldukları gibi birçok detay haber aralıklarında göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, olayları anlatırken kendi görüntü ve seslerinin ekrana yansıtılması, izleyici ile söz konusu toplum arasında bir bağ da yaratabilmektedir. Özellikle Ezidiler gibi bilinirliği fazla olmayan bir toplumun, en azından televizyon yoluyla birçok evde misafir edilmesinin, o toplumun tanınmasına zemin hazırlayabilecek bir adım olabileceği düşünülmektedir.

İMC TV'nin, nüfus çoğunluğunu oluşturmayan toplumların bilgisini sistematik "haberler zinciriyle" destekleyerek takip ettiği görülmüştür. Örneğin 10 Haziran 2014 tarihinde, bir önceki gün Ezidi toplumu hakkında verilen bilginin durum güncellemesi yapılmaktadır. Benzer bir biçimde, 3 Ağustos tarihli ana haber bülteninde Ezidi toplumuna dair verilen bilgiler de 4 Ağustos'ta yeni verilerle desteklenerek tekrar sunulmaktadır. Bu, çoğunlukta olmayan unsurların, gündelik yaşam bilgisi haline getirilmesi ve aynı coğrafyada yaşam sürdükleri diğer toplumlar tarafından tanınabilmesi açısından söz konusu istasyonun kuruluş ilkelerinde belirtilen maddelere bağlı bir yayıncılık politikası izlediği kanaatini oluşturmaktadır.

İMC ana haber bültenlerinin söyleminde çok belirgin bir biçimde öne çıkan olgu ise Ezidilerin etnik kökenine vurgu yapılması; hemen hemen bütün metinlerde söz konusu toplumun "Kürt Ezidiler" olarak nitelendirilmesidir. Literatürde bu kullanıma rastlanmasa da, daha önce örnek verilen Şırnak'ta bir kömür ocağında meydana gelen kaza haberindeki yaralanan ve ölenlerin kimliğine yapılan vurgu gibi, pek çok haber metninde ''Ezidi Kürt'' tanımına rastlanmaktadır. Bu tanımın, diyaspora Ezidileri arasında süren etnik köken tartışmalarının bir yansıması ve kanalın genel olarak içeriğindeki "Kürt" olgusunun belirginliğinin bir devamı olduğu ileri sürülebilir.

Kuzey Mezopotamya'daki sayı ve etki açısından büyük olan etnik topluluklar kadar olmasa da Ezidiler de bu bölgedeki siyasal aktörlerden biridir ve özellikle Kürt gruplarla birlikte anılmaları bu siyasal konjöktürün önceliğiği bir durumdur.

Nitekim araştırma kapsamında incelenen tarih aralığında, içinde Ezidi kelimesi geçen ilk haber, toplam 35 haberin sunulduğu 9 Haziran 2014 tarihli ana haber bülteninde 24. sırada verilen ve Irak'ta yaşanan olaylarda, Irak toplumun bir unsuru olarak Ezidilerin de genel çerçeve içinde değerlendirildiği haberdir. Özellikle Kürt güçler üzerine yoğunlaşan haberin anonsu ve içeriği şöyledir:

Spiker: *Irak'ta Bağdat ile Erbil hükümetleri arasında, Kürt petrolünün Türkiye üzerinden uluslararası pazarlarda satışa sunulması nedeniyle yaşanan petrol krizi derinleşirken, Irak genelinde de güvenlik sorunu her geçen gün büyüyor. El Kaide bağlantılı Irak Şam İslam Devleti Örgütü, Irak'ın birçok kentinde saldırıya geçti. Son bir haftada yaşanan şiddet olayları ve çatışmalarda, 200'ü aşkın kişi öldü.*

Irak'ın Tuzhurmatu kentinde Kürdistan Yurtseverler Birliği ofisine yönelik iki bombalı araç saldırısı düzenlendi. Peş peşe yaşanan patlamalarda ölü sayısı 30'a yükseldi.

Haberin Sunumu: *Irak'ta IŞİD tehdidi giderek büyüyor.*

Irak Şam İslam Devleti-IŞİD, Irak'ın Samara, Anbar ve Felluce kentlerinden sonra Selehaddin ve Musul kentlerinde de etkili olmaya başladı.

Musul'da yaşayan Ezidi Kürtler ve Şebekler IŞİD saldırıları sonrasında Irak Kürdistan'ı Bölgesine kaçarken, Erbil hükümeti de alarma geçti.

Kürdistan hükümeti Peşmerge Bakanlığı sözcüsü Cabbar Yaver, olası saldırılara karşı hazır olduklarını belirtirken, harekete geçmek için henüz resmi bir talimat almadıklarını söyledi. (…)

Haber anonsu için seçilen giriş cümlesinde Irak'ta yerel hükümetler arasında süren bir anlaşmazlığa dikkat çekildiği gözlemlenmektedir. Haberin geri kalanında ise yalnızca bu yönetimlerden birinin, Kürt yönetiminin sözcülerine yer verilmektedir. Yani haberin kaynak seçimi yanlıdır. Bunun yanı sıra haberde, Irak'taki yönetim bölgelerinden birine bağlı peşmerge kuvvetlerinin saldırılara karşı hazır olduğu bilgisi verilirken, öteki yönetime bağlı ordunun "güçsüz" olduğu ve DEAŞ'in bundan faydalandığı yorumu yapılmaktadır. Makro düzey incelemelerinde bir kıstas olan "seyircinin yapacağı muhtemel çıkarımlar", haberde verilen "hazır ve güçsüz" ayrımlarıyla yönlendirilmektedir. Bunun yanı sıra haberde Irak genelindeki birçok şehirde eylemlerini sürdüren DEAŞ'in her kentte Kürt merkezlerine karşı saldırı düzenlediği önvarsayımı bulunmakta, saldırılara yönelik eksik bilgiler göze çarpmaktadır. Söz konusu haber, nüfus çoğunluğu bulunan unsurların yanı sıra Şebekler, Türkmenler ve Ezidiler gibi bölgedeki farklı etnik/dini toplulukların da bilgisini vermektedir. Bu nedenle izleyici bu haberle, Irak'ta yaşanan çatışmaların farklı toplumlar üzerindeki etkisini de algılayabileceği bilgiler edinmektedir. Bu da, izleyicinin olay hakkında daha geniş boyutlu bir düşünce sistemi geliştirebilmesinin ve olayın tüm taraflarının farkında olmasının önünü açmaktadır. Haberin sonunda Irak parlementosu üyelerinin açıklamalarına yer verilirken yalnızca birinin etnik kökeni hakkında bilgi verilmektedir. Bir inanç grubu olan Şebeklerin etnik kökenine dair herhangi

bir vurgu yapılmazken Ezidilerin Kürt olduğuna dikkat çeken bir ifade tarzı kullanılmış, haber boyunca bu yaklaşım devam ettirilmiştir.

9-10 Haziran 2014 tarihlerinde "haber zinciri" biçimde iki gün üstüste verilen haberler Irak genelinde çizilen güvenlik portresi içinde Ezidi toplumunun ilerleyen tarihlerde yaşayabileceği sıkıntılara işaret etmesi nedeniyle önemlidir. Özellikle 10 Haziran 2014 tarihli haberin içeriğinde Musul kentinin resmi binalarının ele geçirildiği belirtilirken, haberin özeti niteliğindeki anonsundan yapılacak muhtemel çıkarım resmi kurumların ele geçirilmesinden ziyade, Kürt partilerinin binalarını boşaltması sonucu halkın kenti terkettiğidir. Bunun yanı sıra, Musul ile ilgili bir haber olmasına karşın ancak 4'te 1 oranında kentte yetkili bir kişinin bilgisine başvurulmuştur. Haberin sunumu sırasında Kürt partilerinin binalarını boşaltarak Musul'u terk ettiği belirtilmekte; ancak Musul'daki diğer siyasi kurum ve kuruluşların akibetinden söz edilmemektedir. Haberin sunumunda yerleşim bölgelerine ait isimlerin hem resmi hem de halk arasında kullanılan şekilleriyle yer bulduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, coğrafi isimler yerleşimcilerinin kullandığı şekliyle zikredilmeye özen gösterilmektedir. Haber, sunum şekliyle, izleyicinin zihninde DEAŞ'in kontrolünde bulunan bölgelerin haritasını oluşturbilecek kadar bilgi vermekte; bu harita içinde de tehlike altına girebilecek bölümleri işaret etmektedir. Ancak, istasyon, yerleşkelerinin tehlike altında olduğu rapor edilen Ezidilerin, daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere, etnik kökenine vurgu yapan ifadeler kullanmayı tercih etmektedir.

3 Ağustos, DEAŞ'in Ezidilerin yoğun olarak yaşadığı Sincar'ı ele geçirdiği gün olması dolayısıyla önemli bir tarihtir. Bu tarihte yayınlanan ana haber bülteninde, içinde Ezidi kelimesi geçen haber sayısı sadece birdir. İlk sırada verilen bu haberin anonsu ve içeriği şu şekildedir:

Spiker: *Irak Şam İslam Devleti Örgütü'nün Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki saldırıları devam ediyor. IŞİD'in son olarak hedefindeki kent Ezidi nüfusun yoğun olduğu Şengal oldu.*

Haberin Sunumu: *IŞİD'in, Şengal ve köylerini dün geceden bu yana yoğun hava topu saldırılarına tuttuğu belirtildi. IŞİD'in eline geçtiği belirtilen köyler ise Girzerik, Sibaşeğidir, Tilbenat, Tilkasab, Koço köyleri. Örgütün kent merkezinde kontrolü sağlamaya çalıştığı belirtiliyor. Saldırılar nedeniyle kentteki binlerce sivilin peşmerge kontrolündeki bölgelere doğru kaçmaya başladığı öğrenildi. Şengal halkının özellikle yöneldiği yer Duhok. Kentten çıkamayan binlerce kişi ise IŞİD tehdidi altında. Ezidi toplumunun kutsal kenti olan Şengal'de IŞİD'in büyük bir katliama kalkışmasından endişe ediliyor. Ezidi Demokrasi ve Özgürlük Hareketi Tevda'nın*

başkanı Said Hasan, "Şu anda binlerce insanimiz savunmasız ve katliamla karşı karşıya. Onlarca köyümüzü boşaltmak zorunda kaldık. KDP peşmergeleri halkı savunmak yerine mevzilerini bırakıp Şengal'i boşalttılar. Bu açıkça Ezidilerin katliamına davetiye çıkarmaktır" açıklaması yaptı. KDP ise Şengal'in tamamen IŞİD'in eline geçtiğine yönelik haberleri yalanladı. Rudaw Televizyonu'na konuşan KDP yetkilisi Ali Avni, Şengal'deki peşmerge güçlerinin takviye kuvvet beklediğini, bu kuvvetin ulaşmasının ardından bir operasyon düzenleyeceğini savundu. Ali Avni, peşmergenin IŞİD'i Şengal'den tamamen çıkaracağını öne sürdü. Fırat Haber Ajansı ise YPG'nin Şengal'e ulaştığını ve IŞİD'le çatışmaya başladığını yazdı. Ajansın haberine göre Şengal'in kuzeyinde bulunan Sinune mıntıkasında IŞİD'i durdurmak için cephe alan YPG'liler örgütle çatışmaya girdi. IŞİD'in ele geçirdiği bir başka kent de Zumar oldu. Reuters Haber Ajansı, örgütün Zumar yakınlarındaki petrol rafinerisini de peşmerge ile çatışmaların ardından ele geçirdiğini aktardı. Haberi görgü tanıklarına dayandıran Reuters, IŞİD'in ele geçirdiği bu kente yakın köylere de bölgeyi boşaltmalarını istediğini yazdı. IŞİD de Zumar'ın yanı sıra 12 köyü ele geçirdiğini iddia etti. Irak Şam İslam Devleti'nin ele geçirdiği bir başka yer Irak'ın en büyük barajı oldu. Reuters'in haberine göre örgüt, peşmerge güçlerinden herhangi bir direnişle karşılaşmadan bu barajı da ele geçirdi. Örgütün barajı ele geçirmesi durumunda kentleri su altında bırakma riskiyle karşı karşıya olunacağı belirtiliyor.

Haberin anonsu sırasında DEAŞ'in Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki saldırılarının sürdüğü belirtilmekte; bölgesel bir fenomen olarak DEAŞ, faaliyetlerini geniş bir coğrafyada sürdürüyor olmasına karşın haberde söz konusu grubun eylem alanı daraltılarak sunulmaktadır. İncelen dönemde bolca rastlanan "Ezidi Kürdü"' yerine bu haberin genelinde, bu toplumdan sadece "Ezidi" olarak bahsedilmektedir.

Haberde Sincar'dan Ezidi nüfusun "yoğun" olarak yaşadığı kent olarak bahsedilmekte ve kenti tek bir unsura tabi kılan ''X kenti'' gibi bir söylemden kaçınılmaktadır. Bu örnekte olduğu gibi, İMC TV'nin yayınlarında genellemelere daha az yer verilmektedir.

Haberde kullanılan kaynak zenginliği dikkat çekicidir. Dizgi içinde adı geçen her gruba söz hakkı tanınmıştır. Bu bakımdan haberin çok boyutlu bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Haberin bir parçası olan, itham edilen her unsurun fikirleri metin içinde sunulmaktadır. Haberin genelinin DEAŞ ve peşmerge arasındaki karşıtlığa dayanan bir kurgusu olmasına karşın metnin başında ve sonunda hiç atıf yapılamamış bir aktörün, YPG'nin, habere dahil edildiği görülmektedir.

İMC TV'de, DEAŞ'in Sincar'a yönelik gerçekleştirdiği saldırının ertesi günü, ana haber bülteninde yayınlanan 29 haberin ilk 5'i Ezidilere ayrılmış-

tır. 4 Ağustos 2014 tarihli ana haber bülteninin, canlı telefon bağlantısıyla zenginleştirilmiş olan ilk haberi söylem olarak dikkat çekicidir. Haberin anonsuda, DEAŞ'in saldırdığı bölgelerde peşmerge ve YPG'nin ortak hareket ettiği bilgisi yer almaktadır. Ancak sunum metninde böylesi bir birliğin olmadığına dikkat çekilmektedir. Peşmerge güçlerinin bölgede aktif olduğuna dair iki kaynak gösterilirken buna, YPG'nin yalnızlığına vurgu yapan dört kaynak eşlik etmektedir. Ancak, kaynakların aktardığı bilgiler için kullanılan "*savundu*", "*yazdı*" gibi kelimeler, kanalın bu haberde kesin bir hükümden kaçındığını göstermektedir. Öte yandan haber metninde, taraflardan birinin, YPG'nin, çatışma raporuna yer verilirken Barzani'nin açıklamalarında yer alan "*peşmergenin harekete geçeceği*" bilgisi aktarılmaktadır. Bu açıklamada gelecek zaman ifadesi bulunmaktadır. Dolayısı ile YPG'nin çatışma raporundan hem sonraki cümlenin gelecek zaman ifadesi bulunan söz konusu bu açıklamaya ayrılması, haberin metinsel olarak peşmergenin bölgede aktif olmadığı savını desteklediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra haberde, iki grubun kayıplarından bahsederken "*öldürüldü*" ifadesine karşılık "*hayatını kaybetti*" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Buradan hareketle kanalın DEAŞ'in yürüttüğü faaliyetleri onaylamadığı sonucuna varılabilmektedir. Haber metninde, anonsta değinilmeyen detaylara yer verildiği görülmektedir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin ABD'den silah talebi 67 kelimeyle, Irak hükümetinin DEAŞ üzerine havadan düzenlediği bombardımanın bilgisi de 27 kelimeyle aktarılmıştır. IMC TV'nin çoğunluk olmayan unsurlara yayınlarında çokça yer verdiği, bu toplumların bilgisinin takipçisi olduğu dile getirilmişti. Bu haberde Ezidilerle birlikte bölgede azınlık olan bir başka grup olan Türkmenlerin durumu da aktarılmaktadır. Haberde "Ezidi" tanımının kullanıldığı ve coğrafi olarak, tıpkı yerleşimcilerinin andığı gibi, "Şengal" ifadesine yer verildiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında yapılan incelemeler sonucu, Ezidi toplumu hakkında literatürde yeterince kaynak bulunmadığı, söz konusu toplumu merkezine alan çalışmaların çoğunluğunun tarihsel süreçte basmakalıplaşmış bilgileri tekrar ettiği, bir kısmının da alan araştırması sırasında edinilen bilgilerle çeliştiği saptanmıştır. Gözlem ve araştırmalar doğrultusunda, Ezidi toplumunun medyada temsilinin oldukça zayıf olduğu belirlenmiş, kaynak kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sırasında ise söz konusu toplum tarafından bu duruma çokça vurgu yapıldığı görülmüştür.

İMC TV, Ezidilerin yoğun biçimde temsil edildikleri bir kanal olarak bu çalışmanın örneklemi olarak seçilmiştir. 1 Haziran 2014 ile 30 Eylül 2014 tarihleri arasında İMC TV'de yayınlanan ana haber bültenlerinin taranması sonucu, Ezidi toplumunun göç öncesi ve sonrasındaki dört ay boyunca haberlerde yer alma oranı, yapılan haber sayısı itibariyle % 4.48, ayrılan süre itibariyle de % 1.07'dir.

İMC TV arşivinde yapılan inceleme ışığında, istasyonun yayın yaptığı coğrafyadaki çoğunluk olmayan diğer bazı dini/etnik toplumlara da temsil hakkı tanıdığı, haberleri olayların merkezinden edinmeye gayret gösterdiği, olayı yaşayanların görüş, fikir ve taleplerini yüksek oranda ekranına taşıdığı ve kullandığı tanımlamalarda haberleştirdiği unsurların kültür ve değerlerini gözettiği sonucuna varılmıştır. Başta da belirtildiği gibi, bu çalışma için yapılan alternatif medya tanımı; egemen ideolojiye muhalif, düşük sermayeli medya organlarıdır. Elde edilen verilere dayanarak, İMC TV'nin bunun iyi bir örneği olduğu kanısına varılmıştır.

Ana haber bültenlerinin taranması ile ulaşılan bilgilere göre, 155 haber içinde Türkiye Ezidilerinin problemlerini konu alan hiçbir habere rastlanmamıştır. Ancak, göç eden Ezdilerle Türkiyeli Ezidiler arasında dolaylı biçimde (akrabalık, misafirlik, yardım) ilişki oluşturulmaktadır. Bu noktadan hareketle, göç ile ilişkisi dışında Türkiyeli Ezidilerin, muhalif medya için bile pek "haber değeri" taşımıyor olduğu ileri sürülebilir.

Ezidilerle ilgi olarak yapılan yayınların % 99'u DEAŞ'in Sincar'a saldırısı ve bunun sonucunda yaşanan olgularla ilgilidir. Söz konusu yayın organı oluşturduğu metinlerde ilgili örgütü IŞİD olarak adlandırmaktadır. Bu adlandırma İslam vurgusunun ön plana çıkarıldığı bir denklem yaratmaktadır. Bu tercih dolayısıyla yayınlarda İslam ve Ezidilik arasında karşıtlık oluşturulmaktadır. Örnek verilen haber metinlerinin tamamı incelendiğinde Peşmerge ve YPG için oluşturulan genel temanın DEAŞ için oluşturulan genel tema ile retoriksel olarak zıtlık içerdiği görülmektedir. Bu da ''Radikal İslamın tehdit ettiği Ezidi Kürtler'' Kürtlerin hamisi Peşmerge'' ve Köktendinci tehdite karşı bölgede savaşan YPG'' denklemlerini ortaya çıkmaktadır. DEAŞ'ın Sincar'a saldırısı sonrasında yaşanan bu olay sonrasında yaşanan kitlesel göç döneminde, "Ezidi" anahtar kelimesinin, göç öncesi döneme oranla haberlerde çok daha fazla yer aldığı belirlenmiştir. Tüm bu tespitler, uluslararası ölçekte ''haber değeri'' taşımadığı sürece çoğunluğu oluşturmayan toplumların medyada temsil edilmediği kanısını güçlendirmekte ve medyanın dördüncü kuvvet olarak demokrasi içerisindeki varlığını zayıflatmaktadır.

İMC TV, sınırlandırılan süre içinde, her ne kadar Türkiyeli Ezidilerin problemlerini ekranlarına taşımamış olsa da, Türkiyeli Ezidilerin sınır tellerinin ayırdığı dindaşlarına büyük ölçüde değinmiştir. Özellikle Kuzey Mezopotamya'da yaşanan siyasal hareketlilik sonrası oluşan göç temasının, İMC TV yayın içeriğinde yoğun bir şekilde işlendiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla da kanalın, kamuoyunun Ezidi göçü konusunda enformasyon edinebileceği bir alan oluşturma noktasında başarılı olduğu düşünülmektedir. İMC TV, Ezidiler üzerine geliştirilen kültürel tabulara (Şeytan ile kurulan ilişki) yayınlarında hiç yer vermemiş, tam tersi Ezidilerin, arzuladığı ve genel olarak kamuoyundan talep ettiği biçimde temsil edilmeleri noktasında öncü bir tavır sergilemiştir.

İncelenen dönemde kanalın, haber metinleri içinde "Ezidi Kürdü" tanımına çokça yer verildiği göze çarpmaktadır. Bu tanım, zaten Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşan ve Kürt olduğunu deklare eden Ezidileri tanımlamak için yanlış bir tanım değildir. Fakat yapılan birebir görüşmelerde ve incelenen literatürde böylesi bir tanıma rastlanmamıştır. Bu ifadenin; diaspora Ezidileri arasında süren etnik kimlik tartışmalarına atfen ve bu kimliği ön plana çıkarabilme arzusuyla kullanıldığı yorumu yapılabilir. Dolayısı ile Ezidilere haber bültenlerinde yer veren alternatif bir medyada bile Ezidilerin kendilerini tanımlamadıkları şekilde temsil ediliyor oldukları savı ileri sürülebilir. Zira etnik tanımlamaya karşı çıkmamakla birlikte Ezidi toplumu kendi temsillerinde din vurgusunun ön plana çıkarılmasını talep etmektedir.

KAYNAKÇA

Akgönül, S. (2007). *Türkiye Rumları; Ulus Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aksoy, S., & Çelik, T. (2013). *Mezopotamya Uygarlığına Süryani Tarihi.* Ankara: Nika Yayınevi.

Altıkulaç, T. *Diyanet İslam Ansiklopedisi.* http://www.diyanetislamansiklopedisi.com/sehristani (Erişim tarihi: 26 Ocak 2016)

AnaBritannica. (1989). İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş.

Anderson, B. (2014). *Hayali Cemaatler; Milliyetçiliğin Kökenleri Ve Yayılması.* İ. Savaşır (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Atman, S. (1997). *Asurlar Süryaniler.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ayverdi, İ. (2008). *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük.* İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.

Bayrak, M. (2015). *Acılı Coğrafyanın Kederli Çocukları Ezidiler.* Ankara: Özge Yayınları.

Bayrak, M. (2014). *Ezidi, Kızılbaş, Yaresan Kürtler; Belgelerle Kürdistan'da Gizli Dinler.* Ankara: Özge Yayınları.

Baysal, N. (2016). *Ezidiler: 73. Ferman Katliam ve Kurtuluş.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Benjamin, W. (1993). *Tekniğin Olanaklarıyla Çoğaltılabildiği Çağda Sanat Yapıtı.* YKY.

Bruinessen, M. (2005). *Kürdistan Üzerine Yazılar.* N. Kıraç (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bruinessen, M. (2004). *Kürtlük, Türklük, Alevilik; Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri.* H. Yurdakul (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Carr, E. H. (2012). *Milliyetçilik Ve Sonrası.* O. Akınhay (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Celil, D. C. (1992). *XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Kürtler.* M. Demir (çev.). Ankara: Öz-Ge Yayınları.

Challaye, F. (1972). *Dinler Tarihi.* S. Tiryakioğlu (çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik.* İ. Türkmen ve M. Beşikçi (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Chomsky, N. (2014). *Power Systems.* London: Penguin Books.

Chomsky, N. (2010). *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: Heinz Dieterich'in Söyleşisiyle.* M. E. Sakınç (çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Çakar, M. S. (2007). *Yezidilik; Tarih ve Metinler Kürtçe ve Arapça Nüshalar.* Ankara: Vadi Yayınları.

Çaplı, B., & Tuncel, H. (2010). *Televizyon Haberciliğinde Etik.* Ankara: Fersa Matbaacılık.

Çığ, M. İ. (2013). *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni .* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Çoban, B., & Özarslan, Z. (2015). *Söylem Ve İdeoloji.* İstanbul: Su Yayınları.

Daver, B. (1969). *Siyaset Bilimine Giriş.* Ankara: Doğan Yayınevi.

Demirdjian, A. Z. (2010). *The Triangle Of Trade: In The Cradle Of Civilization*. Xlibris Corporation.

Descartes. (2011). *Usun Doğru Yönetimi ve bilimlerde Gerçeklik Arayışı İçin Söylem*. A. Yardımlı (çev). İstanbul: İdea Yayınevi.

Dijk, T. A. (1988). *News As Discourse.* Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Dileklen, T. (2005). *5N-1K Televizyon Haberciliği; Haberi Seçme, Toplama, Yapma ve İzletme Teknikleri.* İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri.

Duverger, M. (1971). *Politikaya Giriş.* S. Tiryakioğlu (çev.). Ankara: Varlık Yayınları.

E., H., & Chomsky, N. (1989). A Propaganda Model. *Manufacturing Consent: The Political Economy of Mass Media* (s. 1-35). içinde New York: Pantheon Books.

Enzensberger, H. (1978). *Bir Kitle İletişim Araçları Teorisinin Oluşturucu Öğeleri.*

Estin, C., & Laporte, H. (2007). *Yunan ve Roma Mitolojisi.* M. Eran (çev.). Ankara: TÜBİTAK.

Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü;Seçme Yazılar-4.* I. Ergüden (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fukuyama, F. (2012). *The Origins Of Political Order; From Prehuman Times To The French Revolution.* London: Profile Books LTD.

Gökçen, A. (2013). *Abede-i İblis; Yezidi Taifesinin İtikadı, A'datı, Evsaf.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gökçen, A. (2014). *Ezidiler; Kara Kitap Kara Talih.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gölcü, A. (2009). Haber Söyleminde Medya- Siyaset İlişkisi; 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* , 81-101.

Guest, J. S. (2012). *Yezidilerin Tarihi; Meleke Tawus ve eshefa Reş'in İzinde.* İ. Bingöl (çev.). İstanbul: Avesta.

Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi.* İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Gündüz, P. D. (2005). *Anadolu'da Paganizm; Antik Dönemde Harran ve Urfa.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Habermas, J. (1993). *İdeoloji Olarak Teknik Ve Bilim.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, J. (2014). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü.* T. Bora ve M. Sancar (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (2011). *Düşünce Tarihi; Dört Bin Yıllık Düşün, Sanat ve Bilim Tarihinin Kalsik Yapıtları Üstüne Eleştirel Bir İnceleme.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Heywood, A. (2007). *Political Ideologies, An Introduction.* Palgrave Macmillan.

Heywood, C. (1996). *Bosnia Under Ottoman Rule (1463-1800) in The Muslims of Bosnia-Herzegovini:Their Historical Development from the Middle Ages to the Dissolution of Yugoslavia.* Cambridge,MA: Harvard University Press.

Izady, M. R. (2004). *Bir El Kitabı; Kürtler.* C. Atila (çev.). İstanbul: Doz Yayınları.

Kalay, G. (2013). *Soğuk Savaş Sonrası Eski SSCB Coğrafyasında Etnik ve Dinsel Çatışmalar.* Ankara: Berikan Yayınevi.

Karaca, E. (2011, Mayıs 03). *Bianet*. Nisan 25, 2016 tarihinde http://bianet.org/: http://bianet.org/bianet/sanat/129718-oteki-renklerin-kanali-imc-tv-yayinda adresinden alındı

Karademir, F. (2015, 09 07). Ezidiler. (İ. E. Akalın, Röportajı Yapan)

Kars, N. (2013). *Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo-Televizyon Haberciliği.* İstanbul: Derin Yayınları.

Korkmaz, E. (2015). *Ezidiler; Melek Tavus'un Talihsiz Halkı / Kırmızı Ezid'in Kuzuları.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Köhler, W. (1989). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Bitlis ve Halkı.* H. Işık (çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Köse, H. (2007). *Küresel ''Akıntıya Karşı'' Sivil Arayışlar; Alternatif Medya.* İstanbul: Yirmidört Yayınevi.

Kreyenbroek, P. G. (2014). *Ezidlik; Arka Planı, Dini Adetleri ve Metinsel Geleneği.* A. Gökçen ve D. Tanla (çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kurdish Yezidi; Children Of The Sun [Sinema Filmi].

Kürkçüoğlu, C. (2005). Evler ve Anılar. *Seyir Dergisi* .

Machiavelli. (1998). *Hükümdar.* K. Karabulut (çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Mesut, A. (1992). *İngiliz Belgelerinde Kürdistan: 1918-1958.* İstanbul: Doz Yayınları.

Molitor, J. (2004). *Kildanlier ve Doğu Süryani Kilisesi.* E. Sever (çev.). İstanbul: Yaba Yayınları.

Mosca, G. (1968). *Siyasi Doktrinler Tarih; Eski Çağlardan Günümüze Kadar.* S. Tiryakioğlu (çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Nikitin, B. (1994). *Kürtler; Sosyolojik ve Tarihi İnceleme Cilt1-2.* H. Demirhan ve C. Süreyya (çev.). İstanbul: Deng Yayınları.

Nuri Paşa, İ. (1991). *Kürtlerin Kökeni.* M. Tayfun (çev.). İstanbul: Doz Yayınları.

Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları,Eleştirel Bir Bakış.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Öztemir, B. M. (1988). *Yezidiler ve Süryaniler.* İstanbul: Ekin Yayınları.

Paşa, A. T. (2008). *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu.* E. Tanrıverdi (çev.). İstanbul: Ataç Yayınları.

Sabine, G. H. (1969). *Siyaasal Düşünceler Tarihi I.* H. Rızatepe (çev). Ankara: Sevinç Matbaası.

Sabine, G. (1969). *Siyasal Düşünceler Tarihi II; Yakın Çağ.* H. Rızatepe (çev.). Ankara: Sevinç Matbaası.

Sarı, D. G. (2013). *Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler.* Ankara: Barış Kitabevi.

Schilling, K. (1971). *Toplumsal Düşünce Tarihi.* N. Önkol (çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Sever, E. (1993). *Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni.* İstanbul: Berfin Yayınları.

Shively, W. P. (2003). *Power & Choice: An İntroduction to Political Science.* New York: McGraw-Hill Companies.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik; Kuram, İdeoloji, Tarih.* Ü. H. Yolsal (çev.). Ankara: Atıf Yayınları.

Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri.* G. Orhon ve B. E. Aksoy (çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Street, J. (2001). *Mass Media, Poltics and Democracy.* Hampshire and New York: Palgrave.

Suvari, Ç. C. (2013). *Ezidiler; Etnodinsel Bir İnanç Olarak Ezidilik.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Şahin, M. (2015). *Anadolu'nun Yitik Halkı Yezidiler.* Kitap & Cafe Serüven .

Şerefhan. (1990). *Şerefname; Kürt Tarihi.* M. E. Bozarslan (çev.). İstanbul: Hasat Yayınları.

Şimşek, M. (2003). *Süryaniler ve Diyarbakır.* İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Şükun, Z. (1996). *Farsça - Türkçe Lügat: Gencinei Güftar Ferhengi Ziya II.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tahincioğlu, Y. (2011). *Tarihleri, Kültürleri ve İnançlarıyla 5500 Yıldır Bu Topraklarda Yaşayan Süryaniler.* İstanbul: Butik Yayıncılık ve Kişisel Gelişim Hiz. Tic. Ltd. Şti.

Torun, İ. (2002). Kapitalizmin Zorunlu Şartı Protestan Ahlak. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 89-98.

Trottier, D., & Fuchs, C. (2014). *Theorising Social Media, Politics and The State.*

Türk Dil Kurumu http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5672e5b3df4843.37024072 (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2015).

Türkoğlu, N. (1993). Seyirlik Ölümler. *Marmara İletişim Dergisi*, 237-272.

Uğurlu, F., & Öztürk, Ş. (2006). *Türkiye'de Televizyon Haberciliği; Özel Televizyon Kanallarının Getirdikleri.* Konya: Tablet Kitabevi.

Ulugana, S. (2013). *Alman ve İngiliz Ajanlarının Kürdistan Seyahati;1911.* İstanbul: Do Yayınları.

Wheeler, C. H. (2014). *Fırat'ta On Yıl: Harput Hatıraları.* A. Baylar (çev.). İstanbul: Çeviribilim Yayınları.

Wood, P. (2014, Aralık 22). *Seks kölesi Ezidi kadınlar anlatıyor: Ölmek istedik.* http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141222_ezidi_kadinlar (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016)

www.imctv.com.tr http://www.imctv.com.tr/kunye/ (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2016)

Yalkut, S. B. (2014). *Melek Tavus'un Halkı; Ezidiler.* İstanbul: Metis Yayınları.

Yalnızoğlu, T. (2015). *Asur'un Kadim Sabii Dininden Günümüze Ezidiler ve Mandeenler.* İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.

Yaylagül, L. (2013). *Kitle İletişim Kuramları; Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Yazır, E. M. (2014). *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali ve Okunuşu (Üçlü).* İstanbul: Seda Yayınları.

Yüzbaşı, R. (2008). *Mezra Ezidiya* [Belgesel film]

Kişisel Görüşmeler:

Avanaş, H. (Burç Köyü, Viranşehir - Şanlıurfa; 7 Eylül 2015)

Avanaş, T. (Burç Köyü, Viranşehir - Şanlıurfa; 5 Eylül 2015)

Benzer, N. (Merkez, Viranşehir - Şanlıurfa; 7 Eylül 2015)

Burç, İ. (Burç Köyü, Viranşehir - Şanlıurfa; 7 Eylül 2015)

Dağ, S. (Merkez, Viranşehir - Şanlıurfa; 7 Eylül 2015)

Karademir, F. (Burç Köyü, Viranşehir - Şanlıurfa; 7 Eylül 2015)

EKLER

1- Tahsin Avanaş ile yapılan görüşme (05.09.2015)

Tahsin Avanaş (25), Viranşehir'e 3 km uzaklıktaki Burç Köyü'nde ikamet etmekte. Viranşehir'de avukatlık yapıyor. Görüşme, Burç Köyü'nde gerçekleştirilmiştir.

Engin Akalın (bundan sonra E.A) - Günlük hayatta hangi dili kullanıyorsunuz şuanda?

Tahsin Avanaş (bundan sonra T.A) - Şuanda Kürtçenin Kurmanci lehçesini kullanıyoruz.

E.A - Sizden önceki nesiller de bu dili mi konuşuyordu?

T.A- Evet bu dili konuşuyorlardı.

E.A- Kurmanci lehçesini mi?

T.A - Evet.

E.A- Peki. Kendinizi nasıl tanılıyorsunuz? Önce Ezidi misiniz yoksa Kürt müsünüz?

T.A- Önce Kürt olarak tanımlıyoruz. Daha sonra Ezidi diye tanıtıyoruz yani.

E.A- Anladım. Yani Ezidilik sizin için sadece bir din.

T.A- Dindir evet. Bir inanç.

E.A- Etnisiteyle bir alakası yok yani.

T.A- Yok.

E.A- Peki. Günlük hayatınız nasıl geçiyor? Ne iş yapıyorsunuz?

T.A- Avukatım

E.A- İhtiyaçlarınızı nasıl nerden karşılıyorsunuz? Viranşehir merkezden mi yoksa köyün içinde kendi imkanlarınızı mı kullanıyorsunuz?

T.A- Yani daha çok ihtiyaçlar köyden de karşılanıyor, şehir merkezinde de ayriyeten çalışıyoruz. Daha çok ama köyle bağlantı halindeyiz.

E.A- Karşılaştığınız herhangi bir zorluk var mı bu ihtiyaçları karşılarken?

T.A- Yok. Fazla bir zorluk yok yani.

E.A- Peki. Kökenleriniz hakkında bize biraz bilgi verebilir misiniz?

T.A- Kökenler mi?

E.A- Yani inancınızın kökenleri, sizin kökeniniz? Bize biraz Ezidiliği anlatabilir misiniz?

T.A- (Aile) Kökenimiz Ağrı/Patnos tarafından gelme. Dedelerimiz o taraftan gelme. Çok eskiden beridir buraya yerleşmişler. Yani uzun zamandır köyde kalıyoruz. Köken Ağrı/Patnos'tan gelme yani.

E.A- Peki. İbadetlerinizi nerde, nasıl ve hangi sıklıkta yapıyorsunuz?

T.A- Yani ibadetler günde üç kez ibadet ediyoruz.

E.A- Ne şekilde?

T.A- Sabah gün doğarken, öğleyin güneş tepedeyken bide akşam gün batımında. Yani üç türlü dualarımız vardır. Tabii burada ibadet yerlerimiz fazla olmadığı için hemen hemen hiç yok yani burada. Irak'ta mesela ağırlıklı ibadet yerleri vardır. Buradan oraya ibadet etmek için gidenler oluyor özel mesela bayramlarda filan, özellikle Laliş bölgesi gidenler oluyor bayramlarda. Mesela cemaat bayramı olur, yaz bayramı dediğimiz bayramlarda gidilir. Orada ibadetlerini yaparlar yani.

E.A- Dini bayramlar dediniz. Yaz Bayramı....

T.A- Yaz Bayramı, Cemaat Bayramı, bir de Ezidi bayramı dediğimiz bayram var. Ezidi Bayramı Aralık'ın 2. haftası olan bayramımız. 2. haftasının Salı, Çarşamba, Perşembe'si oruç, üç gün orucumuz, Cuma günü de bayramımız yani kutlanıyor her sene Aralık ayında.

E.A- Peki. Güneş'i bu kadar önemli yapan ne sizin inancınızda ?

T.A- Yani Güneş, Ezidiler için kutsal. Işık kaynağı olduğu için ki ateşte öyle. Kutsal yani.

E.A- Ateşte? Peki. Gelenekleriniz, Ritüelleriniz, yasaklarınızdan biraz bahsedebilir misiniz?

T.A- Yani ne açıdan gelenek mesela?

E.A- Yani mesela mavi pek makbul değil ya da belli kelimeleri telaffuz etmemeye çalışmak gibi veya evlenirken Müslümanları kendinize Kirve yapmanız yahut sınıflar arası evliliğe müsaade edilmemesi gibi..bu tip şeyler.

T.A- Yani Müslümanlarla kirvelik ilişkileri daha devam ediyor hala. Bir nevi aradaki dostluk bağlarını böyle daha da güçlendirmek. Başka mesela mavi, Ezidiler mavi rengi ne olursa olsun giymezler. Ki bunun bariz bir örneği bir Koçek mi Fakir mi gördüğü bir rüyada şey diyor, bir rüya görüyor tabii, o rüyadan sonra benim bildiğim kadarıyla artık Ezidiler mavi giymemeye başlamış. Ağırlık Irak tarafında beyaz daha fazla giyiliyor. Beyaz elbise yani.

E.A- Anladım. Güneş doğarken, tepedeyken ve batarken dua ediyorsunuz. Bunun dışında ritüelleriniz var mı? Yani başka bir ibadet şekliniz de var mı? Gün içinde yaptığınız ya da özel bir günde özel bir şekilde yaptığınız.

T.A- İşte bayramlarda yaptığımız ibadetlerimiz var.

E.A- Biraz bahsedebilir misiniz?

T.A- Mezarlarda yaptığımız özel ibadetler var. Özel günlerde var tabii.

E.A- Ne tür ibadetler, mahsuru yoksa, sorabilir miyim?

T.A- Buradaki Ezidiler için pek şey değil tabii ama Irak'ta yaşayan ağırlıklı olarak mesela. Burada tabii ibadet yerleri olmadığı için öğretilmedi yani. Burada her köyde bir şeyh olsaydı, bir dini alim olsaydı öğretilirdi. Ama öğretilmediği için de pek fazla ibadet edilmiyor.

E.A- Anladım. Peki bu ibadethanelere verdiğiniz özel bir isim var mı?

T.A- Özel bir isim yok.

E.A- Oradan bahsederken ibadethane mi diyorsunuz.

T.A- Lalişe Nurani mesela

E.A- Mekan ismi ile anılıyor.

T.A- Evet.

E.A- Peki. Medyada Ezidilerin nasıl tanıtıldıklarını düşünüyorsunuz? Medyada yeterince temsil edildiğinizi düşünüyor musunuz?

T.A- Medyada mı? Aslında büroda Sait Bey'in de dediği gibi pek tanıtıldığını düşünmüyorum.

E.A- Yani beklentilerinizi karşılamıyor mu? Neden? Siz mesela Ezidiler hakkında çıkan haberleri takip etmeye çalışıyor musunuz?

T.A- Yok takip etmiyorum.

E.A- Peki. Medyada Ezidilerin doğru bir şekilde temsil edildiğini düşünüyor musunuz?

T.A- Yok düşünmüyorum.

E.A- Peki. Teşekkür ederim.

2- İbram Burç ile yapılan görüşme (07.09.2015)

İbram Burç (75), Burç Köyü'nün muhtarıdır. Çiftçilikle uğraşmakta. Görüşme, Burç Köyü'ndeki evinin bahçesinde gerçekleştirildi.

Engin Akalın (bundan sonra E.A) - Günlük hayatta hangi dili kullanıyorsunuz?

İbram Burç (bundan sonra İ.B) - Nasıl yani?

E.A - Gün içinde eşinizle, arkadaşlarınızla, çocuklarınızla konuşurken hangi dili kullanıyorsunuz?

İ.B- Kürtçe

E.A - Sizden önceki nesiller, atalarınız da aynı dili mi konuşuyordu?

İ.B - Aynı, aynı

E.A- Peki kendinizi nasıl tanıtıyorsunuz? Önce Kürt müsünüz yoksa Ezidi mi?

İ.B- Kürt de Ezidi de.

E.A- Biri size 'sen nesin' diye sorduğunda ilk aklınıza ne gelir?

İ.B- Ezidiyim.

E.A- Peki. Günlük hayatınız nasıl geçiyor? Ne işle meşgulsünüz?

İ.B- Çiftçilik, pamuk, koyun şudur budur.

E.A- Anladım. İhtiyaçlarınızı nerden ve nasıl karşılıyorsunuz?

İ.B- İhtiyaçlarımız. Çalışıyoruz, kazanıyoruz, yapıyoruz. Bizim bir sürü çocuklarımız şimdi Almanya'da.

E.A- Evet.

İ.B- Şimdi bizim üç köyümüz var. İşte burası, 20 hane var. Başka yok hepsi Almanya'da.

E.A- Evet.

İ.B- Hepsi Almanya'da geçim yapıyor.

E.A- Neden Almanya'ya gittiler?

İ.B- E Almanya'da, geçim zordur burada. Dediler geçim zordur burada hepsi Almanya'ya gittiler. Şimdi herkes hak almış, oturuyorlar.

E.A- Rahatlar.

İ.B- Rahatlar. Keyf ediyorlar.

E.A- Burada ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?

İ.B- Burda?

E.A- Evet.

İ.B- Burada zorluk yok sağ olsun. Yalnız ayırma var. Ezidisiniz diye . Yine zorlu yok çok şükür. İyidir yani. Devletin sayesinde biz geçim yapıyoruz. Bazı insanlar var... bazı insanlar var... Devlet olmasa çok zor oluyor.

E.A- Allah Allah!

İ.B- Emin ol. Deme öyle. Aynı (isterse) Kürt de olsun.Bazıları var geçimi zor oluyor. Hakaret oluyor. Devlet olmasa işimiz yaştır.

E.A- Peki. Kökenleriniz hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Yani atalarınız, dedeleriniz 'biz bir yerlerden geldik' diye bir şey anlatmış mıydı?

İ.B- Onlar, bilemiyoruz. Herkes bir taraftan gelmiş. Bazıları yukardan gelmiş, ne bileyim ben. Dedelerimiz buralardan oldu. Artık burada yani biz oldu.

E.A- Evet. Kökenleriniz hakkında dedeleriniz size bir şey söylemedi.

İ.B- Yok, yok.

E.A- Başkalarıyla konuştum mesela Ağrı'dan gelmişler.

İ.B- Biz kendimiz Ağrı'dan gelmişiz. Akrabalarımız şimdi orda var.

E.A- Dedeleriniz de Viranşehir'de yaşadı değil mi? Kaç yıl önce geldiniz oralardan?

İ.B- Çok.

E.A- Çok? Yüz, İki yüz, üç yüz?

İ.B- O civarda.

E.A- İbadetlerinizi nerde ve nasıl, hangi sıklıkta yapıyorsunuz?

İ.B- İbadetlerimiz nedir? Biz namaz kılmıyor. Biz duamız yapıyor.Sabah bu tarafta dua ediyor, akşam bu tarafta dua ediyor... İşte dua ediyorlar. Ben artık, bu işler bizde... yani duamız o'dur başka yok. Biz oruç tutuyor. Üç gün orucumuz var.

E.A- Ne zaman oruç tutuyorsunuz?

İ.B- Kanun'da.

E.A- Kanun nedir?

İ.B- Yani Kanun günü. İki, üç ay kalmış. Daima tek bir yerdedir. Yani tek bir zamanda.

E.A- Peki bir özelliği var mı bu Kanun'un?

İ.B- Hiç yok.

E.A- Yani bir şeyin yıldönümü, bir şey?

İ.B- Yok yok bir şey yok.

E.A- Sadece dini olarak Kanun olduğu için?

İ.B- Evet.

E.A- Peki. Gelenekleriniz, Ritüelleriniz, yasaklarınız var mı? İbadetlerinizi nasıl yapıyorsunuz?

İ.B- İbadet budur işte.

E.A- Sadece güneş doğarken, tepedeyken ve batarken dua ediyorsunuz.

İ.B- Dua ediyoruz, Oruç tutuyoruz odur işte başka bir şey yok. Aynı. Oruç tuttukları zaman bir şey yemiyorlar. Sahura kalkıyorlar, akşama oruç açıyorlar.

E.A- Güneş battıktan sonra iftar açıyorsunuz. Güneş mi sizin için önemli olan?

İ.B- Aynı aynı. Nasıl burada İslamlar bizimki de o şekil.

E.A- Peki. Özel bayramlarınız var mı?

İ.B- Bayramımız yok. Üç gün tuttuğumuz zaman (oruç) o günü biz bayram yapıyoruz. Yemek yapıyoruz. Çocuklara dağıtıyoruz. Şeker meker dağıtıyoruz. Başkaları ziyaretimize geliyor. Diyelim kaymakam, müftü geliyorlar ziyaretimize.

E.A- Peki sizlerin din adamları, Fakirler...

İ.B- Hepsi Şengal'de.

E.A- Buraya hiç Fakirler gidip gelmiyor herhalde.

İ.B- Hepsi Almanya'da. Hepsi kaçtı buradan.

E.A- Hacca gittiniz mi?

İ.B- Gidiyorlar.

E.A- Gittiniz mi siz de?

İ.B- Yok ben gitmemişim. Gençler gidiyor ama. Ben gidecektim, böyle oldu ortam biraz iyi değil. Ben gidemedim.

E.A- Peki ailenizin size söylediği 'oğlum şunu yapma yasaktır, bu bizde hoş karşılanmaz yapma' dediği bir şeyler var mı? Mesela affınıza sığınarak söylüyorum marul kelimesi gibi..

İ.B- Boş o hikaye.

E.A- Mavi giyme gibi

İ.B- O da boş. Onlar kalkmış. Biz küçükken böyle çizgi (çember) yapıyorlardı. Bu çizgiden çıkarsan olmaz diyorlardı. Ya artık onu kimse takmaz. Bunların hepsi boş.

E.A- Çember çiziyorlardı etrafınıza. Peki ondan çıkmama sebebiniz neydi?

İ.B. Çıksan Yezidi olmuyorsun.

E.A- Artık yasaklar yeni dönemde fazla bilinmiyor.

İ.B.- Evet. O kalkmış

E.A- Peki. Bunun dışında aklınıza gelen geleneksel bir şeyler var mı. Mesela çocuğunuza ilk öğrettiğiniz, 'oğlum aman ha bu bizim geleneğimizdir, çok önemlidir bizim için' dediğiniz bir şeyler var mı?

İ.B- Ya söylüyoruz çocuklara biz. Biz Yezidiyiz. E nasıl okula gidiyor. Aynı okula gidiyor (Müslümanlarla) ders veriyorlar orda. Biz ama şunu söylüyoruz. Din dersi bizim çocuklarımıza vermeyin. Onlar da diyor tamam. Kabul ediyorlar.

E.A.- Medyada Ezidilerin nasıl tanıtıldığını düşünüyorsunuz?

İ.B- Çok güzel. Şimdi Yezidiler biraz parladı. İyi

E.A- Peki doğru şekilde mi tanımlanıyorlar? Yeterince temsil edildiklerini düşünüyor musunuz?

İ.B- Şimdi, daha var. Ama çıkıyorlar televizyona, Yezidilere veriyorlar. Yavaş yavaş çıkıyor. Ama o da neden? Sizin sayenizde. Öbürü öbürü öbürü çıkarıyorlar, gezdiriyorlar. Gazeteciler geziyorlar. Nedir? Neyindir? Ondan işte çıkıyoruz.

E.A- Sizce Suriye İç Savaşı'ndan önce mi daha çoktu sonra mı? Yani Suriye Savaşıyla alakası var mı bu çok görünürlüğün?

İ.B- Şimdi, Suriye savaşından sonra oldu bu iş. Artık Yezidiler biraz dünyaya çıktı. Televizyona, her şeye, medyaya hepsi çıktı.

E.A- Bu haberleri yakından takip ediyorsunuz. Sizi itelediklerinde doğru şekilde anlattıklarını düşünüyor musunuz?

İ.B.- Şimdi onu kaydetme boş ver. Yezidiler alayındadır.

E.A- Alayında?

İ.B- Yani Yezidilere alayında söylüyorlar. Efendim böyledir, şöyledir, şudur. Bizzat Cumhurbaşkanı, bizzat başbakan....

3- Faysal Karademir ile yapılan görüşme (07.09.2015)

Faysal Karademir (20), Burç Köyü'nün sakinlerinden. Görüşme, çalıştığı tarlada gerçekleştirilmiştir.

Engin Akalın (bundan sonra E.A) - Günlük hayatta hangi dili kullanıyorsun?

Faysal Karademir (bundan sonra F.K) - Kürtçe.

E.A- Peki. Senden önce dedelerin, daha öncesi de bu dili mi kullanıyordu?

F.K- Evet.

E.A- Peki. Kendini nasıl tanımlıyorsun? Biri sana sorduğunda sen nesin diye aklına ilk ne geliyor?

F.K- Şimdi nasıl?

E.A- Şöyle, kendini ilk Ezidi olarak mı tanımlıyorsun yoksa Kürt olarak mı?

F.K- Hem Kürt... Kürdüm ilk, sonra Ezidiyim.

E.A- Günlük hayatın nasıl geçiyor? Ne işle meşgulsün?

F.K.- Boş meslek... yani serbestim.

E.A.- Serbest meslek.... Peki ihtiyaçlarını nasıl, nerden karşılıyorsun?

F.K- Ya bir iş olursa çalışıyorum. Normalde bir iş olursa çalışıyorum, olmazsa da evdeyim zaten.

E.A- Ne gibi işler mesela?

F.K- Tarla işi... ne olursa olsun yani.

E.A- Anladım. Peki. Ne gibi zorluklar yaşıyorsun?

F.K- Hayatta mı ?

E..A- Evet genel olarak.

F.K- Genel olarak zorluk... yani maddi sıkıntı oluyor.

E.A- Başka?

F.K- Yani böyle maddi sıkıntılar. Başka bir şey yok.

E.A- Dininle ilgili problemler yaşıyor musun?

F.K- Bazen yaşıyoruz. Ayrımcılık filan oluyor.

E.A- Ne gibi ayrımcılıklar yapıyorlar?

F.K- Müslümanlarla Ezidiler arasında yani böyle şeylerle karşılaşıyoruz.

E.A- Bana bir örnek verebilir misin?

F.K- Yani bizi istemiyorlar. Bazıları da yani ayrımcılık filan yok yani.

E.A- Anladım. Peki kökenlerin hakkında bana biraz bilgi verebilir misin? Yani dedelerin daha önce 'biz şuradan' geldik gibi bir şey söylediler mi?

F.K- Bir şey bilmiyorum o konuda.

E.A- İbadetlerini nerde, nasıl ve hangi sıklıkta yapıyorsun?

F.K- Yani ibadet, oruç tutuyoruz.

E.A- Ne zaman tutuyorsunuz?

F.K- Kışın.

E.A- Hangi aya denk geliyor?

F.K- Ayı bilmiyorum ama kışın üç günlük.. Bazıları daha da tutuyor.

E.A- Ne zaman başlıyorsunuz, ne zaman bitiriyorsunuz orucu yani gün içerisinde ?

F.K- Yani sahur bide iftar. Aynıdır ağabeycim.

E.A- Anladım. Peki gelenekler... Başka ne gibi ibadetler yapıyorsunuz?

F.K- Bizim de bayramımız var.

E.A- Ne gibi bayramlarınız var?

F.K- Şeker bayramı, Kurban Bayramı.... Aynı aynı.

E..A- Sizin de mi Kurban bayramınız var!

F.K- Bir de Çarşamesor.

E.A- Evet Çarşamesor'u biliyorum. Bir kaç bayramınız daha var.

F.K- Vallahi bilmiyorum. O konuda bizi bilgilendirmemişler.

E.A- Anladım. Bu köye çok Fakir gidip gelmiyor herhalde.

F.K- Irak'tan geliyorlar.

E.A- Peki ritüelleriniz? Babanın sana 'oğlum bunu yapma bu yasaktır' dediği şeyler var mı?

F.K- Öyle bir şey yok.

E.A- Yani mesela bir renk giyme ya da bir sebzenin adını söyleme gibi...

F.K- Ya o batıl inançtır. Onlara inanmıyoruz yani. Şahsen ben inanmıyorum. Bizde namaz var, Hac var.

E.A- Hacca gittin mi Laliş'e?

F.K- Yok gitmemişim.

E.A- Yani aklında bildiğin özel bir ibadet şekli yok mu?

F.K- Yok.

E.A- Yani özel bir dua. 'Önce 72 millete iyilik ver sonra bize' gibi bunun gibi özel dualar bilmiyor musun? Duymadın mı hiç?

F.K- Hayır.

E.A- Anladım. Peki medya Ezidilerin nasıl tanıtıldıklarını düşünüyorsun? Haberleri takip ediyor musun Ezidilerle ilgili?

F.K- Yok. Çok takip etmiyorum. Ama ne kadar Fermanların kalktığını biliyorum. 72 mi 74 mü ne. Geçenlerde onunla ilgili bir yazı okudum. Kitapları olduğunu...Ama çok fazla bir şey bilmiyorum.

EA- Anladım. Medyada mesela sizin nasıl temsil edildiğinizi düşünüyorsun? Yani sence hakkıyla, doğru düzgün tanıtıyorlar mı sizi? Yeterince size yer veriyorlar mı?

F.K- Yeterince değil bence. Öyle düşünüyorum.

E.A- Peki yer verdikleri zaman söyledikleri kelimelerden, haberi sunuş biçimlerinden memnun musun? Yoksa hayal kırıklığı mı senin için?

F.K- Ya dediğim gibi de. Fazla çok fazla takip etmiyorum.

4- Hamit Avanaş ile yapılan görüşme (07.09.2015)

Hamit Avanaş (56), Almanya'da ikamet etmekte. Görüşme, Almanya'dan ziyaret için geldiği kardeşinin evinin avlusunda gerçekleştirilmiştir.

Engin Akalın (bundan sonra E.A) - Günlük hayatınızda hangi dili konuşuyorsunuz?

Hamit Avanaş (bundan sonra H.A)- Kürtçe.

E.A- Peki sizden önce dedeleriniz de bu dili mi kullanmaktaydı?

H.A- Evet. Dedelerimizin dedesi de bu dili kullanıyordu.

E.A- Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Yani biri size 'sen nesin?' dediğinde ne cevap verirsiniz?

H.A- Ben Kürdüm.Hem Kürdüz hem de Yezidiyiz.

E.A- Peki. Günlük hayatını nasıl geçiyor? Ne işle meşgulsünüz?

H.A- Ben burada kalmıyorum. ben Almanya'da kalıyorum. Çiftçiyim ama.

E.A- Peki Almanya'ya gitmenizde etkili olan sebepler neydi?

H.A- Valla bizim biraz geçim zor oluyordu. Bizde göçtük Almanya'ya. Başka bir şey yok.

E.A- Anlıyorum. Köyde olduğunuz sürece ihtiyaçlarınızı nerden ve nasıl karşılıyorsunuz?

H.A- Hem Ceylanpınar Merkez'e den hem köyden.

E.A- Ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz peki?

H.A- Valla şimdilik hiç bir zorluklarla karşılaşmamışım.

E.A- Geçmişte karşılaştığınız problemler var mıydı?

H.A- Yok valla. Bizim bölgemizde çok fazla bir problemle karşılaşmadım. Biraz karışıklık vardı yalnız. Ama şimdi hep kardeş gibiyiz.

E.A- 20 yıl önce ne gibi problemler yaşıyordunuz peki?

H.A- Mesela Müslümanlar gelin diyordu siz de Müslüman olun. Kötü laflar söylüyorlardı.

E.A- Kökenleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz bize?

H.A- Nasıl?

E.A- Kökenleriniz hakkında. Yani dedeleriniz nerden gelmiş?

H.A- Bizim kökenimiz Ağrı'dan gelmiş.

E.A- İbadetlerinizi nerde nasıl ve hangi sıklıkta yapmaktasınız?

H.A- Sabah güneş doğarken, öğleye doğru, akşam da güneş batarken.

E.A- Başka uyguladığınız bir ibadet bir ritüel var mı?

H.A- Yok. Bunlardır. Üç ibadet var başka bir şey yok.

E.A- Peki, gelenekleriniz, dininizde yasak olan bir şey var mı?

H.A- Yasak bir şey yok.

E.A- Peki dedelerinizden, babalarınızdan duyduğunuz 'bu bizde makbul değil, şunu yapma' gibi bir şeyler duydunuz mu hiç?

H.A- Marul yemeyin derlerdi. Dinimize aykırıdır.Ama şimdi yok öyle bir şey.

E.A- Şimdi Ezidilikte herhangi bir yasak yok diyebilir miyiz?

H.A- Tabii tabii.Böyle şeyler kalmadı.

E.A- Peki... Siz Avrupa'da yaşıyorsunuz. Ezidilerin medyada nasıl tanıtıldıklarını düşünüyorsunuz?

H.A- Medyada?

E.A- Evet.

H.A- Yezidi olarak.... Zerdeş (Zerdüşt) olarak...

E.A- Sizi Ezidi olarak değil Zerdüşt olarak tanıtıyorlar. Ama aslında siz Zerdüşt değilsiniz. Doğru mu?

H.A- Yok yok. Zerdüşt bizimdir. Kürt kökenli. Bizimdir yani.

E.A- Ezidiler hakkında çıkan haberleri takip etme şansınız oluyor mu?

H.A- Oluyor. Şimdi bir olay bir şey yok.

E.A- Anladım. Peki orda sizden bahsedişleri, bahsetme şekilleri, söyledikleri sözler haberi sunarken... Bir eleştiriniz var mı? Sizin için hayal kırıklığı yaratan bir şey var mı?

H.A- Valla ben sana bir şey söyleyeyim mi... Başbakan kendisi diyordu; bunlar gayri Müslüman. Biz gayri Müslüman'ız onlar Müslüman biz beraber yaşıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nin şeyinde yaşıyoruz.

E.A- Haberlerde mesela Ezidi demeyip özellikle Yezidi demeleri...

H.A- Bazen var. Yezidi Yezidiler diyorlar. Bazen Yezid diyorlar. Yezid diyenler bunlar hani Hasan Hüseyin'i öldürdü ya, onlar. Bizimki Yezidi.

5- Sait Dağ ile yapılan görüşme (07.09.2015)

Sait Dağ (35), Eski adı Kerme olan Yukarıbağ Köyü'nde ikamet etmektedir. Önce köyüne gidilmiş, ancak görüşme Viranşehir'de Avukat Tahsin Avanaş'ın bürosunda gerçekleştirilmiştir. Sait Dağ, Viranşehir'de avukatlık yapmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye Ezidi Meclisi Eş Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Engin Akalın (bundan sonra E.A) - Günlük hayatta hangi dili kullanıyorsunuz?

Sait Dağ (bundan sonra S.D) - Kürtçe. Ana dilimiz olan Kürtçe.

E.A- Peki. Geçmişte atalarınız, dedeleriniz de bu dili mi kullanıyordu? Yani böyle bir bilgi var mı sizde onların başka bir dil kullandığına dair?

S.D - Var böyle bir bilgi. Tarihte Ezidiler Kürt olmaları nedeniyle tek bir dil kullanmışlardır. Bu da Kürtçedir. Hala da günlük hayatta ve dini etkinliklerde, dualarda, bütün dualarda Kürtçe dili kullanılır. Başka bir dil kullanılmaz.

E.A.- Anladım. Peki siz şuanda kendinizi nasıl tanımlamaktasınız? Yani biri size 'sen kimsin' dediğinde aklınıza ilk gelen özelliğiniz, aidiyetiniz nedir?

S.D- Sorunun şekline göre... Etnik yapı kastediliyorsa kendimizi Kürt olarak tanımlıyoruz. Kürdüz. İnanç babında soru yönelince de Ezidiyiz yani biz.

E.A- Peki. Günlük hayatınız nasıl geçiyor? Ne işle meşgulsünüz?

S.D- Ben avukatım. Viranşehir'de 9 yıllık avukatım. Günlük hayatımda çiftçilik, ticaret ve bunun yanı sıra avukatlıkla uğraşıyorum. Viranşehir'de ikamet etmekteyim.

E.A- İhtiyaçlarınızı nasıl ve nerden karşılamaktasınız?

S.D- Günlük ihtiyaçlarımızı biz Viranşehir Merkez'de yaşadığımız için Viranşehir'den karşılamaktayız.

E.A- Merkezde oturuyorsunuz!

S.D- Evet Merkezde.

E.A- Köylerde durum ne alemde peki?

S.D- Aynı şekilde köylerimiz de Viranşehir'e bağlı zaten. Yakın şehre. Gidip gelme yoluyla... Köyde arazilerimiz var. Çiftçilik de yapıyoruz aynı zamanda.

E.A- Ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz gerek köydeki çiftçilik durumu olsun gerek şehirdeki hayat olsun?

S.D- Bölge halkı gibi bizim de mustarip olduğumuz sorun elektrik sorunu. Çiftçilikle uğraştığımız için elektrikten şikayetçiyiz. Devlet politikası çiftçiye fazla kalkınma imkanı vermiyor. Bölge geneli gibi. Biz de bundan şikayetçiyiz. Ürünlerimiz yok pahasına satılıyor. Ancak mazot, gübre, zirai ilaçlar çok pahalı.

E.A- Bunun yanı sıra mesela, çiftçilik yapıyorsunuz, mal alıp satıyorsunuz, emek veriyorsunuz.. bu süreçler içerisinde, ya da şuan da avukatsınız, bu süreçler içerisinde dini aidiyetlerinizden ötürü herhangi bir problemle karşılaştınız mı?

S.D- Hayır. Dini aidiyetimizden ötürü bir problemle karşılaşmadık. Aksine, ticarette bizi çok tercih ediyorlar. Yalan söylemiyor oluşumuzdan dolayı, ticarette çok dürüst oluşumuzdan dolayı bölge halkı Ezidilerle ticaret yapmak için büyük çaba harcıyor. Bu nedenle ticarette, diğer bölge halkına göre daha avantajlı durumdayız.

E.A- Peki. Bize kökenleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

S.D- Atalarımız Kürtlerdir. Mezopotamya'dan geliyor atalarımız.

E.A- Dedeleriniz 'biz şuaradan geldik' filan demediler mi?

S.D- Yakın coğrafya içerisinde bir göçebe hayatı olmuş. Benim şahsen dedelerim Diyarbakır, Batman, Viranşehir, Suriye tekrar Viranşehir. Bu şekilde bir geçmişleri var. Hayvancılık ve göçebe hayat nedeniyle 3 il arasında gidip gelmeler olmuştur.

E.A- Evet. Anladım. İbadetlerinizi nasıl, nerde ve hangi sıklıkta yapmaktasınız?

S.D- İnancımıza göre ibadetimiz, sabah, öğlen ve akşam olmak üzere günde üç defa dua edilir. Güneşe dönülerek dua edilir. Şükür Duası, işte Korunma Duası ve benzeri dualar sabah öğle ve akşam yapılır.

E.A- Hangi dilde?

S.D- Kürtçe. Bütün inancımızda bütün, kullanılan tek dil Kürtçe zaten. Bütün dualarımız da Kürtçe yazılır, Kürtçe okunur. Dualarımızı yaparken herhangi bir mekan, mabet ihtiyacı duymuyoruz. Herhangi bir yerde Güneşe dönerek dua edebiliyoruz. Mabet olarak kullandığımız bir mabedimiz yok burada. Dini vecibelerimizi yerine getirirken evimizi, işyerimizi, boş arazileri, her hangi bir mekanı kullanabiliyoruz.

E.A- İbadetleriniz, gelenekleriniz, ritüelleriniz. dininizdeki yasaklar ile ilgili biraz bilgi verebilir misiniz?

S.D- İnancımızdaki yasaklar, bütün Ortadoğu dinlerinde olduğu gibi, birbirine çok paralel bir yapıya sahip. İşte zina yasak, içki yasak, yalan söylemek, küfür, ateşe tükürmek... Bunlar dinimizin yasakladığı şeyler. Gelenek olarak da biz zaten Ortadoğu'daki Kürtler gibi aynı geleneğe, aynı kültüre, aynı örf adetlere sahibiz.

E.A- Ateşe tükürmek neden yasak?

S.D- Ateş kutsal sayılıyor. Ateş nur simgelediği için ateşe tükürülmez, ateşe hakaret edilmez. Ezidilik inancında ateşin önemli bir yeri vardır. Sürekli Ezidi muhabbetlerinde ateş yakılır mesela, sönmeyen ateşler yakılır. Bu nedenle inancımızda, kültürümüzde ateşe küfretmek, ateşe tükürmek, ateşe hakaret etmek yasaklanmıştır. Diğer örf ve adetlerimiz bütün Ortadoğu Kürt gelenekleriyle birebirdir. Zaten temelini oluşturur, özünü oluşturur. O yüzden günlük hayattaki yaşantımız diğer Kürtlerden ayrı hiç bir şeyi yok yani. Aynı örf ve adetlere sahibiz. Taziyelerimiz olur, yas tutulur.

E.A- Kaç gün taziye tutulur?

S.D- Bölge halkı gibi 3 ile 7 arası. Oruç tutulur. Her yılın 12. ayının ilk haftasında. 12 tane oruç tutulur. 3 tane büyük dini bayramımız vardır. En büyük bayramımız Kızıl Çarşamba, Nisan ayının ilk çarşambası..

E.A- Çerşamasor?

S.D.- Evet. Sonra Ezidi bayramı vardır. Oruçtan sonraki bayramdır. Oruç bitiminden sonra gelen bayramdır. Ve bir de Kurban Bayram'ımız vardır.

E.A- Bu üç bayramı bize biraz açabilir misiniz? Sebepleri nedir, neden kutlanır?

S.D- Kızıl Çarşamba Bayramı Ezidilik inancında en büyük bayramdır. Çünkü Dünya'nın ve Alem'in, İnsanların Kızıl Çarşamba günü Tanrı tarafından Melek Tavus aracılığıyla yaratıldığına inanılır. Kızıl Çarşamba gününde yaratılış nedeniyle doğanın canlandığı, çiçeklerin açtığı, her bitkinin nebatın yeşerdiği anlamıyla bir doğuş anlamı taşır. Ezidi inancında o gün bütün gü-

nahlar silinir. İnsan bütün günahlarından arındırıldığı için bu kutsal sayılmıştır. Bu nedenle Ezidilerin kutsal günü de çarşamba günüdür.

E.A- Çarşamba günleri çalışmıyor musunuz?

S.D- Hayır. Çarşamba günleri çalışmıyoruz kesinlikle. Çiftçilikle uğraşan insanlar, başka işle uğraşan insanlar o gün çalışmıyor. O gün bayram yapılır. Doğaya çıkılır, yumurtalar boyanır...Bir yanıyla paskalyayla birebir..bereketi simgelediği için arazilere çıkılır, tarlalarda gezilir, yemekler yapılır, çiçekler toplanılır... Diğer bayramlarımız da, orucun bitimiyle, oruç nedeniyle tutulan bayramdır. Ezidi Bayramı'dır bu. Oruç sonrası kutladığımız bayramdır. Bir diğer bayramımız da Kurban Bayramı'dır. Bu da yine diğer Ortadoğu'daki kurban bayramıyla birebirdir. Arife günü de bizde kurbanlar kesilir. Ölüler için yemek dağıtılır fakir fukaraya. Bayram günü de yine kurban kesilir.

E.A- Bu Kurban Bayramı dediniz Ortadoğu dinleriyle hemen hemen aynıdır. Hikayesi de aynı mı? Yani HZ. İbrahim'in İsmail'i kesecek olma hikayesiyle benzer bir hikaye mi?

S.D- Benzer bir hikayesi vardır. Rivayete göre Ezidi inancında da ilk kurbanı Tanrı'ya Ezidilerin adadığı söylenmektedir. Bu nedenle aynı birebir özellik taşımaktadır.

E.A- Anladım. Ritüeller üzerinden devam edelim. Yasaklar mesela, tarihi yasaklar, marul meselesi var işte, geçmişten gelen hikayeler var...

S.D- Bu hikayelerin din bir boyutu yok. Sonradan oluşturulmuş bir yasaktır. Ezidi inancında yeşil bitki yenilir.

E.A- Bu marula Hasamusul denmesinin bir nedeni var mı?

S.D- Dini bir boyutu yoktur. Rivayete göre eskiden Musul'da insanların, esnafın tüm geçim kaynağı marul tarlalarıymış. O bölge de coğrafik olarak Ezidilerin yoğunlukta yaşadığı bölge olması münasebetiyle, göçebe Ezidiler esnafın bu marul tarlalarına büyük zararlar veriyorlarmış. Bunu önlemek amacıyla işte dönemin diasporası böyle bir yasak koymuş. Ve o günden itibaren Ezidiler marul tarlalarından uzak durur. Talan etmemişlerdir yani. Yani biz bu kadarını biliyoruz.

E.A- Mavi konusunda da zannediyorum...

S.D- Mavi konusunda da aynı şey. Pek dini boyutu olduğunu düşünmüyorum. Sadece beyaz renk Ezidilikte Ezidileri temsil eden renk olduğu için bunun zıttı bir renk var edilmiştir. Buna da mavi denilmiştir. Diğer insanları simgeliyordur. O yüzden beyaza ilgiyi yoğunlaştırmak için diğer mavi renk yasaklamıştır. Günlük hayatta şuan ki nesil zaten pek bu yasaklara uymamaktadır.

E.A- Anladım. Evlilik meseleleriniz nasıl oluyor? Kız alıp verme, evlilik ilişkileri nasıl düzenleniyor?

S.D- Ezidilik inancında, kültüründe tek eşlilik esastır. Ancak nadiren de olsa çok eşliliğe rastlanmaktadır. Kız alıp verme, kız isteme...kesinlikle Ezidilik inancında başlık parası yoktur. Dini inancımızın temel öğelerinden biri kadın erkek eşitliğine dayanmaktadır. Kadın.... Anaerkil bir yapıya sahiptir Ezidilik inancı. Kadın her zaman ön plandadır. Her zaman erkeğe eşittir ve evlilikte de ortak yaşam esastır. Birlik beraberlik esastır. Boşanma kültürü de Ezidilerde pek yoktur. Ancak nadiren de olsa...

E.A- Ama yasak değildir.

S.D- Yasak değildir.

E.A- Ama çok makbul de değildir.

S.D- Çok makbul bakılmaz boşanmaya.

E.A- Müslümanlarla olan ilişkiler... Mesela kirvelik sizde nasıl gelişmekte?

S.D- Ezidi erkek veya kadın başka bir dine mensup kişilerle evlenemez. Bu yasaktır. Bu dinden çıkma nedenidir. Bu nedenle bölgede komşu Müslüman ya da Hıristiyanlarla aynı zamanda Ezidi din adamlarıyla kirvelik bağı geliştirilmiştir. Zaten Ortadoğu'daki kirvelik kan bağıdır. Bu kan bağı da zaten evliliği yasaklayan bir bağdır. Ezidiler başka dine mensup kişilerle evlenmediği için, Müslüman olsun, Hıristiyan olsun, Süryanilerle olan ilişkilerini kirvelik bağı üzerinden kurmuşlardır. Bu büyük bir öneme sahiptir çünkü kirvelik bağı kanla kuruduğu için her türlü güveni esas alır. Bu nedenle Ezidiler kirvelik bağına büyük önem verirler. Kirveleri için hiç bir fedakarlıktan kaçınmazlar. Keza aynı şekilde kirveleri de kendileri için her türlü fedakarlığı yapabilirler.

E.A- Bunun yan sıra aklınıza gelen başka gelenekleriniz var mı? Mesela sünnet sizde var mı?

S.D- Evet.

E.A- Sünnet oluyorsunuz!

S.D- Bizde Bisk dediğimiz erkek çocukları 40'ına çıkmadan ailenin Şeyh'i tarafından saçı kırpılır. Bu bir çeşit vaftizdir. Aynı şekilde sünnette Ezidilik inancında vardır. Erkek çocukları sünnet edilir. Sünnet edilirken de birer kirve seçilir. Zaten kirveliğin yoğun olmasının bir nedeni de budur. Ezidilik inancında, kültüründe Hac da vardır. Hac olarak kabul ettikleri mabet, Kuzey Irakta Duhok'un doğusuna yer alan Lalişa Nurani mabedidir. Burada büyük bir Ezidi din adamı olan Şeyh Adi'nin de mezarı vardır. Ezidiler her yıl

Cumaye diye yani kutlama diye Eylül ayının sonunda Ekim ayının başında 7 günlük bir kutlama için bu mabedi ziyaret ederler. Bu aynı zamanda Ezidiler için bir Hac'dır. Ve Hac görevlerini de bu vesileyle yerine getirmiş olurlar.

E.A- Her yıl mı gidersiniz? Yoksa her Ezidi ömründe bir defa mutlaka gitmeli mi?

S.D- Herkes gitmelidir aslında.

E.A- Ama her yıl diye bir zorunluluk yok. Doğru mu?

S.D- Her yıl diye bir zorunluluk yok. Her Ezidi Hac görevini yerine getirmekle yükümlüdür.

E.A- Siz Hacca gittiniz mi?

S.D- Evet. Ben gittim.

E.A- Bize Laliş'deki ritüellerden biraz bahsedebilir misiniz? Neler gördünüz? Neler yaşadınız?

S.D- İlk gidişimde çok enteresan, çok farklı duygularla karşılaştım. Çok tarihi, çok eski bir mabet. İçine girdiğinizde tuhaf bir duyguyla karşılaşıyorsunuz. Belli mekanlar, belli ziyaretler sırayla gezdirilir, en son zemzem suyuna inilir. Orda mabedin altında çıkan beyaz bir zemzem suyu vardır. Sonra belli dualar edilir, ve sonra ziyaret edilmesi gereken belli mekanlar belli ocaklar vardır, onlar edilir. Sonra din adamları vaazlar ve etkinlikler düzenler.

E.A- Hangi din adamları bunlar?

S.D- Koçekler, Baveşıh ve Peşimanlar.

E.A- Bu bahsettiğiniz din adamları hangi sınıfın içerisindeler?

S.D- Ezidilikte özellikle din alanında kast sınıfı vardır. Bunlar, en büyük din adamı işte Şeyhler, Pirler, Mirler, Koçek ve Fakirlerden oluşmaktadır. Bu sınıflar arasında da evlilik yasaktır. Bu sınıflar arasında geçiş yasaktır. Her birey kendi sınıfından biriyle evlenmek zorundadır. Zaten bu din sınıfının diğer Müritlerle de evliliği yasaklanmıştır. Burada kan bağını korumak amacı güdülmüştür. Koçekler ve Fakirler, hayatını Laliş Mabedine adamış kişilerdir. Bunlar evlenmezler. Özellikle Koçekler evlenmezler. Bunlar bütün hayatları boyunca kendilerini gündelik hayattan soyutlayarak dine ve Laliş Tapınağı'na adamışlardır.

E.A- Koçekler bir de dönerek ibadet ediyor zannediyorum...

S.D- İbadet şekilleri vardır. Bunlar kavalla eşliğinde sözlü olarak yapılır. Müzik eşliğinde yapılır. Kendilerine has enstrümanlar eşliğinde yapılır. Laliş'deki ziyaretlerimde bunu gözlemlemiştim. Farklı bir duyguydu işte.

E.A- Peki. Medyada Ezidilerin nasıl tanıtıldıklarını düşünüyorsunuz? Medyada sizce yeterince temsil ediliyorlar mı? Ezidiler hakkında çıkan haberleri takip ediyor musunuz?

S.D- Takip etmeye çalışıyoruz ancak haberler doğruluk payı taşımadığı için çok da ilgilenmiyoruz işin açıkçası. Özellikle Türk ulusal medyasında Ezidilerin temsil edildiğine inanmıyoruz. Burada yeterli araştırma yapılmıyor. Ezidilerle ilgili haberlerde, Ezidilere ulaşmadan, gelişi güzel, yalan haberler yapılıyor. Bu açıkçası bizi üzüyor. Şu an Türkiye'de yaşayan 2000'e yakın Ezidi var. Bunlar içerisinde avukat, doktor, mühendis, mimar, öğretmen gibi yüksek tahsil yapmış insanlar var. Özellikle medya haber yaparken Ezidilerle ilgili, birebir Ezidileri konu almıyor. Ezidilerle ilgili herhangi bir beyan ya da röportaja yer vermeden gelişigüzel, haber niteliği taşımayan, magazinsel haberler yapılıyor. Bu da bizi üzüyor. Oysa birey olarak kendimizi temsil etme kabiliyetimiz var. Bu yeterliliğe sahip olmamıza rağmen medyada bizim hakkımızda haberler yapılınca, altı doldurulamayan, gelişigüzel, haber niteliği taşımayan haberler bizi açıkçası üzüyor.

E.A- Peki. Haberin içerisinde geçen kelimeler, sizi tanıtma şekilleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

S.D- Ezidi inancını dile getirirken ya da Ezidi inancına mensup bireyleri dile getirirken Yezid, Yezidiler, Yezidler diye telaffuz ediliyor. Biz buna kesinlikle karşıyız. Çünkü bizim onların telaffuz ettiği Yezid, Yezidlerle ilgimiz yoktur. Bu, tarih irdelendiğinde açıkça ortaya çıkacaktır. Bizler Kürdüz. Bizim inancımızdaki ismimiz Ezdani, Ezdayi, Ezidi.... (Ezda) Sözcük anlamı da Kürtçe olduğu için Tanrı demek, Tanrı'nın halkı, Tanrıya inananlar, Tanrı tarafından yaratılanlar demek. Biz kendimizi temsil ederken, böyle temsil edilmek istiyoruz. Diğer farklı isimlerle temsil edildiğimizde ya da o isimler kullanıldığında rahatsız oluyoruz. Çünkü karıştırılıyor. Cahil bir toplumda yaşıyoruz. Yezidler denildiği zaman halk işte bize soruyor 'siz Allah'a inanmıyorsunuz?' ya da 'siz Hasan Hüseyin'in katili misiniz?' hala böyle algılayan bir toplum var burada özellikle Güneydoğu coğrafyasında. Bu nedenle Yezidler, Yezid diye hakkımızda yapılan haberlere itibar etmiyoruz. Takip de etmemeye çalışıyoruz. Böyle haberler yapılmadan önce Ezidilerle görüşülmesi, Ezidilerden bilgi alınması, Ezidilerin bizzat içinde olduğu haberlerde gündeme gelmek istiyoruz.

E.A- Sait Bey, demin Meleke Tavustan bahsettik. Bize Meleke Tavus'un Ezidililk içerisindeki yerini biraz anlatabilir misiniz? Çünkü Meleke Tavus literatürde daha çok Şeytan ile bütünleştirilmekte. Bize Meleke Tavus'un ve

diğer meleklerin Ezidilikteki yeri, tam olarak karşılığı, Ezidilikte iyi ve kötü arasındaki farkı anlatabilir misiniz?

S.D- Ezidilik inancı, tarihte ilk tek tanrı inancına sahip inançtır. Ancak diğer dinlerde olduğu gibi Ezidilikte peygamber yoktur. Tanrıyla insanlar arasında bir aracı yoktur. Ancak Ezidilik inancında Tanrı, insanları, tabiatı, doğayı var ederken, bu varoluşu melekler aracılığıyla yapmıştır. Herhangi bir peygamberle diyalogu yoktur. 7 tane büyük melek vardır inancımızda. En büyük melek ise Meleke Tavus'tur. Meleke Tavus ve diğer 6 melekten oluşmaktadır. Tanrı, yeryüzündeki bütün icraatlarını bu melekler aracılığıyla yaptığı için Tavusi Melek inancımızda Tanrıyla aramızdaki önemli bir bağdır. Bu nedenle inancımızda büyük bir öneme sahiptir. Diğer melekler de farklı görevler almıştır. Örneğin Meleke Tavus Dünya'nın yaratıcısıdır. Tanrı'nın dileğiyle Dünya'yı yaratmıştır. Doğayı, insanları, hayvanları Meleke Tavus yaratmıştır. Çünkü yeryüzüne Çarşamba günü indiği rivayet edilir, inancımızda böyle kabul edilir. Çarşamba günü Dünya'yı var etmiştir. İnsanları, hayvanları var etmiştir. İnancımızda, doğanın bütünlüğü, üretim çok önemli ritüellerdir. Örneğin çiftçilik yapmak çok makbuldür inancımızda. Bir şeyler üretmek, doğaya bir şeyler katmak, doğayı kirletmemek, doğayı yeşertmek sürekli bunlar kültürümüzde var olan şeylerdir. Bu nedenle Ezidi köylerinde, Ezidi arazilerinde, Ezidi yerleşimlerinde hayvanlar, yeşillik çok önemli bir yere sahiptir. Sürekli yeşil, temiz alanlarda yaşarlar. Ayrıca Ezidi kültüründe beyaz renk de çok önemlidir. Giysileri, özellikle iç giysileri hep beyazdır. Bunun nedeni de temizliğe saflığa önem vermesidir.

E.A- Diğer meleklerin adları nelerdir?

S.D- Melek Şerfeddin, Melek Şeyh Şems, Melek Secaaddin, Melek Fahreddin... altı ve Melek Tavusla beraber 7 melek vardır.

E.A- Neden tavus kuşuyla bütünleşmiş Meleke Tavus?

S.D- İnancımızda, yeryüzüne tavus şeklinde indiği ya da insanlara tavus şeklinde göründüğü için Meleke tavus deniyor. Ayrıca tavus kuşu da Ezidi inancında büyük bir öneme sahiptir. İşte kuyruğunda sahip olduğu bütün renkler, büyük bir yer tutmaktadır. Bu nedenle tavus kuşu sahip olduğu hayvansal özellikler açısından da Ezidi kültüründe büyük bir öneme sahiptir. Sadece tavus kuşu değil, diğer bütün kuşlar, diğer bütün hayvanlar kültürümüzde doğanın bir parçası ve insanlarla eşit oranda yaşama şansına sahip olan varlıklardır.

E.A- Meleke Tavus, kötülüğün de kaynağı mıdır iyiliğin olduğu kadar?

S.D- Hayır. Kötülüğün kaynağı değildir. İyiliği temsil eder. Ancak kötülükle savaştığı durumu vardır inancımızda. Aslında kötülüğün bir yaratıcısı vardır. Ancak Meleke Tavus bu kötülükle mücadele eden bir melektir. Böyle bir görevi de vardır. Ezidi inancında, kötülüğün insanın kaderi olarak tanrı tarafından yazıldığına inanılmaz. İyiliğin ve kötülüğün insanların ürünü olduğu varsayılır. Bu nedenle kötülüğün kaynağının karanlık olduğuna inanılır ve Ezidiler karanlığı hiç sevmez. Sürekli aydınlık, ateşin var olduğu yerler makbul görülür.

E.A- Peki. Affınıza sığınarak soruyorum. Bu şeytana tapanlar sözü nereden esinlenilmiş, nasıl ortaya çıkmış? Bir fikriniz var mı?

S.D- Bölgede yaşayan dinlerin Ezidilik inancına sahip olmamasından dolayı icat ettikleri kavramlardır. Ezidilikte kesinlikle böyle bir şeye tapınma, bununa ilişkili bir şey yoktur. Ezidilikte tek tanrıya inanılır. Bu da Huda'dır. Kendi kendisini var eden Huda'dır. Ve başka şeylere de inanç yoktur. Bu tamamen bölgedeki diğer dinlerin Ezidiliği tanımıyor oluşundan dolayı onlara yükledikleri bir şeydir.

E.A- Bir de bir rivayet de var bütün eski kaynaklarda yazmakta. Şeytanı çağrıştıran 'has' gibi kelimelerin Ezidilikte kullanılmamaya çalışılması gibi, ya da mesela yanınızda birinin şeytan hakkında olumsuz bir şey söylememesi gerektiği gibi. Böyle bir şey var m?

S.D- Böyle bir şey şöyle vardır; şu an olmasa bile bir zamanlar olmuştur. Ezidi özellikle 50, 60 yıl önce yani güneydoğudaki cahiliye döneminde Ezidilere böyle şeyler söylenince belli bir süreden sonra tik halini almıştır. Yani Ezidi'ye böyle ithamlarla yaklaşıldığında, belli bir süre telaffuz edildiğinde bu şeyden rahatsız olmuşlardır. Yani mesela şöyle; siz bir Ezidi'ye sürekli bardak, bardak, bardak böyle tik gibi sürekli aşağılar gibi telaffuz ederseniz belli bir süre sonra bu bardak sözcüğü onun için artık onur kırıcı bir sözcük, bir hakaret sözcüğüne döner. Bu bahsettiğiniz sözcükler de Ezidilere zamanında aşağılanma içgüdüsüyle söylendiği için bir tik haline gelmiştir. Durum buradan geliyor yani. Bir bağlantı değil.

E.A- Kelimler öyle. Peki Şeytan hakkında olumsuz bir söz meselesi?

S.D- O mesele şundan kaynaklanıyor; bizim inancımızdaki en büyük melek olan Meleke Tavus'a atfen söylendiği için rahatsızlık duyuyoruz.

E.A- Hah. Peki.

S.D- Karşılaştırma öyle yapılıyor. Bizim inancınızdaki Meleke Tavus, yeryüzünün yaratıcısıdır. Tanrının iradesini taşır. Tanrı'nın yeryüzüne inen

görüntüsüdür. Ancak ona atfen böyle hakaret içeren sözcükler kullanıldığı için bizi rahatsız ediyor. Yoksa başka türlü telaffuz edildiğinde bizi rahatsız etmiyor. Ancak Meleke Tavus'a hitaben, o aslında Allah'a şirk koşan melekti denildiği zaman bizi rahatsız ediyor. Onla karşılaştırılmasını kesinlikle tasvip etmiyoruz.

E.A- Şöyle olabilir mi; sadece şimdi aklıma geldiği için soruyorum, Meleke Tavus'un şeytanla bütünleştirilmesinin sebebi Ezidilik inancında Meleke Tavus'un çok önemli bir yeri olduğu, Tanrı'nın Meleke Tavus'a vekalet vererek Dünya'yı yarattığı, yönettiği gibi bir inanç, Müslümanlar tarafından 'bunlar Tanrı'ya şirk koşuyor, bunlar şeytan işi' gibi bir söylemle mi acaba ortaya çıkmıştır?

S.D- Olabilir. Öyle düşünüyor olabilirler. Ancak biz Meleke Tavus'u Tanrı'nın bir rakibi olarak görmüyoruz. Tanrı'nın iradesiyle yeryüzüne indiğini görüyoruz. Yalnız inancımızda şöyle bir şey var, biz, Ezidilik inancında Tanrı yeryüzünde diyaloga girmek istiyorsa zaten melekler bu görevi yapıyor. Melekler bu işi görüyorken bir peygambere ihtiyaç duymaması gerektiğinden dolayı bu kadar anlam yüklüyoruz. Aynı şahıslar olmadığı, aynı inanç olmadığı, bir karalama kampanyası olduğu ve hakaret anlamında söylediği için rahatsız oluyoruz.

E.A- Peki. Size son olarak şunu sorayım, geçmişten bu güne bölgede, Ezidi kaynaklarda ve mesela bundan 20 yıl öncesine kadar çok kesin bir biçimde 'hayır biz Kürt değiliz' söylemleri vardı. Bunun sebebini neye bağlıyorsunuz? Bölgede sizi bu güne kadar daha çok rahatsız eden mekanizma devlet mekanizması mı yoksa bölgedeki Sünni Kürtler miydi?

S.D- Bunu bir sebebe bağlamak yanlış olur. Bunun bir çok etkeni vardır. Ezidiler tarihleri boyunca 74 tane ferman görmüşlerdir. Bu fermanların çoğunu devlet, işte Osmanlı ve bölgede yaşayan Sünni ve Kürtler aracılığıyla yapıldığı için bir dönem, katliam sonrası Ezidilerin özellikle Kürtlere atfen, 'biz Kürt değiliz' demesi bir reflekstir aslında. Kürt'tür Ezidiler. İnanç olarak da, etnik olarak da, dil olarak da Kürt'tür. Ancak katliamların çoğu Kürtler tarafından oluşturulunca refleks olarak 'biz Kürt değiliz, Kürt olsak bize katliam yapmazlardı.' En son keza, Şengal'deki katliamdan sonra Şengal'liler çıkıp da özellikle Barzani hükümetinin geri çekilmesi, Peşmergelerin onları yüz üstü bırakmasının ardından 'biz Kürt değiliz' diye isyan ettiler. Oysa bu bir refleksti. Bizi niye korumadınız, bizi neden yüzüstü bıraktınız tepkisiydi. Yoksa Ezidiler Kürt'tür. 5000 yıldır inançlarını, dualarını Kürtçe yapıyorlar.

Bizi medyada bir din tarikatı gibi, zaten Cumhurbaşkanı da bunu dile getirmişti, Zerdüştler diye ya da ayinler yapan Ezidiler diye... Oysa bu yanlış bir aktarım, yanlış bir telaffuz, yanlış bir algı çünkü Ezidiler 5000 yıllık geçmişi olan ilk tek tanrılı bir din. Milyonlarca mensubu olan, hala dünyada 2.500.000 mensubu olan bir din. Biz medyada temsil edilirken, Ezidiler diye temsil edilmek istemiyoruz. Bu bir din. Bunu bir din olarak telaffuz etmelerini istiyoruz. Medyada sürekli böyle üstü kapalı, bir tarikat, bir örgüt gibi dillendiriliyor. Oysa tarihi geçmişe bakıldığında, Med İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu'nun da resmi din olarak kabul ettiği aynı inanca mensup bir Kürt dini. Yani Ortadoğu'da özellikle Mezopotamya'da 5000 yıllık geçmişi olan bir inanç. Bu inanç telaffuz edilirken medyada Ezidiler deniliyor. Yani sanki böyle belli bir kitleymiş gibi, belli bir tarikatmış gibi, bir örgütmüş gibi dillendiriliyor. Oysa bu bir din. Mensubu olan, ibadethanesi olan, oruç tutan, kurban kesen, bütün bir ilahi dinde olması gereken vasıfları fazlasıyla taşıyan bir din iken, telaffuz edilirken Ezidiler... Ezidi inancı denilmiyor, Ezidi dini denilmiyor. Din olarak telaffuz edilmesini, algılanmasını ve topluma aktarılmasını istiyoruz. Aslında en büyük taleplerimizden biri bu. Çünkü sürekli yanlış ifade ediliyoruz. Özellikle Ezidiler denilirken, ne yani bu Ezidiler, ne bunlar, kaç kişi. Oysa biz bir diniz, bütün ilahi dinlerden eski bir diniz. Hıristiyanlık, Musevilik, Müslümanlık gibi dinlerin bu dinden etkilendiğini düşünüyoruz. Bu dinden nemalandığını, faydalandığını düşünüyoruz. Tarih de bunu doğruluyor zaten. Bu nedenle medyada özellikle Türk medyasında inancımızla ilgili bir şeyler ifade edildiğinde Ezidi dini diye din adı altında adlandırılmak istiyoruz.

E.A- Yani Ezidiler değil, Ezidilik dini gibi...

S.D- Evet. Ezidilik inancı gibi. Sadece Ezidiler deniliyor. Öyle dendiği zaman şurada böyle bir algı oluşuyor, belli bir grup, belli bir kesim, belli bir örgüt mensubu ya da cemaat gibi algılanıyor. Oysa biz bir cemaati, bir kesim değiliz. Biz bir diniz. Din olarak tanıtılmak istiyoruz.

6- Nureddin Benzer ile yapılan görüşme (07.09.2015)

Nureddin Benzer (49), Viranşehir Ezidiler Kültür Derneği'nde başkanlık görevini sürdürmektedir. Görüşme, Avukat Tahsin Avanaş'ın bürosunda gerçekleştirilmiştir.

Engin Akalın (bundan sonra E.A) - Günlük hayatta hangi dili kullanmaktasınız ?

Nureddin Benzer (bundan sonra N.B) - Kürtçe dilini kullanıyoruz.

E.A- Kürtçe. Bildiğiniz kadarıyla atalarınız da bu dille mi iletişim kurmaktaydı?

N.B- Evet. İletişim Kürtçeyle.

E.A- Anladım. Peki kendinizi nasıl tanımlamaktasınız? Yani biri size 'sen nesin?' dediğinde aklınıza ilk gelen aidiyet hangisidir?

N.B- Önce diyeceğim Kürdüm. Sonra Ezidiyim.

E.A- Kürtlük daha önce geliyor sizin için!

N.B- Evet daha önce geliyor.

E.A- Peki. Günlük hayatınız nasıl geçiyor? Ne işle meşgulsünüz?

N.B- Çiftçilikle uğraşıyorum.

E.A- Köyde mi oturuyorsunuz?

N.B- Köyde.

E.A- İhtiyaçlarınızı nasıl ve nerden karşılıyorsunuz peki? Daha çok Viranşehir Merkez'e mi geliyorsunuz?

N.B- Viranşehir Merkez'e. Evet.

E.A- Peki. Ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz? İhtiyaçlarınızı karşılarken olsun, çiftçisiniz, mal alıp satarken olsun karşılaştığınız sorunlar var mı?

N.B- Yok.

E.A- Ya da her hangi bir iş yaparken, sırf sizin dini aidiyetinizden dolayı bir problem yaşadınız mı?

N.B- Yok. Burada fazla bir sıkıntımız yok.

E.A- Peki. Kökenleriniz hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Yani dedelerinizin 'biz şuradan geldik' gibi bir şey söylediğini hatırlıyor musunuz?

N.B- Valla dedelerimiz, babalarımız bize söylediklerine göre bu Şengal bölgesi, Kürdistan bölgesi var ya Çaye abdelazize diyorlar, Suriye bölgesi, Van'a kadar bir de Urfa bölgesi, Şengal hep bu coğrafyada dolaşmışlar.

E.A- Anladım. Göçebe yani.

N.B - O zaman yerleşim yoktu. Göçebe.

E.A- Anladım. Peki. İbadetlerinizi nerde nasıl ve hangi sıklıkta yapıyorsunuz?

N.B- Valla ibadetleri, sabah güneş doğarken yüzümüzü Güneşe doğru dönerek, bir de Güneş batarken. tepedeyken, bide akşam yatmadan önce dua ediyoruz.

E.A- İbadetinizi Kürtçe yapmaktasınız.

N.B- Evet. Kürtçe.

E.A- Dualarınız da Kürtçe.

N.B- Hepsi Kürtçe.

E.A- Peki. Başka dini ritüelleriniz var mı? Gün içinde uyguladığınız, Özel günlerde uyguladığınız. Özel günleriniz var mı?

N.B- Özel günlerimiz... Bayramlarımız var. Ezidi Bayramı var. Her sene 12. ayda oluyor. 12. ayın 2. Cuma'sı. Bir de baharda oluyor. Çarşemasor diyoruz. Dini bayram olarak onları biliyoruz.

E.A- Bu bayramlarda uyguladığınız özel bir şey var mı? Özel bir dua, özel bir davranış...

N.B- Dua oluyor. Bir de küskünleri barıştırıyoruz.

E.A- Küskünleri barıştırıyorsunuz.

N.B- Evet. İşte herkes bir araya gelmeye çalışıyor.

E.A- Peki. Yapmamaya gayret gösterdiğiniz bir şey var mı günlük yaşamda? Yani bir Ezidi olarak dini açıdan yapmamaya gayret gösterdiğiniz bir şey var mı?

N.B- Yok.

E.A- İbadethaneniz zannediyorum burada yok. Hac için...

N.B- Hac için Irak'a gidiyoruz. 10. ayın içerisinde.

E.A- 10. ayın içerisinde!

N.B- Evet.

E.A- Neden 10. ay?

N.B- İşte hep o tarih seçilmiş. 10. ayın 14'ünde mi, 12'sinde mi... Sonlarına doğru işte.

E.A- Peki. Haberleri takip etme şansınız oluyor mu? Ezidilerle ilgili çıkan haberleri.

N.B- Evet.

E.A- Peki medyada Ezidilerin nasıl tanıtıldıklarını düşünüyorsunuz? Yani sizce yeterince temsil ediliyor mu Ezidiler medyada?

N.B- Yok yok. Yeterince temsil edilmiyor.

E.A- Peki nasıl tanıtıldıklarını düşünüyorsunuz Ezidilerin?

N.B- O konuda fazla bir bilgim yok. Ama yetersiz kalıyor. Mesela bizi din konusunda bize herhangi bir şey tanınmıyor yani. Diyanet reisinden. Yani herhangi bir ödenek, bir yardım ya da bir ibadethane yeri alamıyoruz yani.

E.A- Bu haberlerde af buyurun Yezidiler diye başlıklar atılıyor. Dikkat ediyor musunuz bunlara?

N.B- Evet dikkat ediyoruz. Ama yanlış söyleniyor. Ezidiyiz biz aslında. Bize Yezidi diye bildiriyorlar, öyle tanıtıyorlar ama yanlış bir şey.

E.A- Haberin içindeki söylemleri, içinde bahsediş şekillerinde dikkatinizi çeken, sizi rahatsız ya da mutlu eden bir şeyler var mı?

N.B- Fazla medya üzerinde görmedik öyle şeyler yani. Ezidilerden fazla bahsedilmiyor yani.